

Миколаївський національний аграрний університет

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

(у рисунках, схемах і таблицях)

Навчальний посібник

Миколаїв
«Ліон»
2020

УДК 33(477)
Н 35

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

О. І. КОТИКОВА, д-р екон.наук, професор, зав. кафедри економіки підприємств МНАУ (розділ 2, тема 2.1);
О. А. ГОРОБЧЕНКО, канд.екон.наук, доцент кафедри економіки підприємств МНАУ (розділ 1, теми 1.1, 1.2, 1.4, 1.5; розділ 2, теми 2.4, 2.6);
Т. Г. ОЛІЙНИК, канд.екон.наук, ст. викладач кафедри економіки підприємств МНАУ (розділ 1, теми 1.2, 1.3; розділ 2, теми 2.2, 2.3, 2.5);
І. Г. КРИЛОВА, канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємств МНАУ (розділ 1, тема 1.2, 1.6);
І. О. МЕЛЬНИК, канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємств МНАУ (розділ 1, тема 1.2; розділ 2, тема 2.3);
О. А. КУПЧИШИНА, здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії МНАУ, начальник Миколаївського управління Головного управління ДПС у Миколаївській області (розділ 1, тема 1.4; розділ 2, тема 2.4)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Н. М. ВДОВЕНКО, д-р екон.наук, професор, зав. кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України;
І. О. ІРТИЩЕВА, д-р екон.наук, професор, зав. кафедри менеджменту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова;
О. М. ВИШНЕВСЬКА, д-р екон.наук, професор, декан обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету

*Друкується за рішенням науково-методичної комісії факультету менеджменту
Миколаївського національного аграрного університету
(протокол № 8 від 11.03.2020 р.)*

Національна економіка: навчальний посібник (у рисунках, схемах і таблицях) / О. І. Котикова, О. А. Горобченко, Т. Г. Олійник, І. Г. Крилова, І. О. Мельник, О. А. Купчишина. – Миколаїв : Іліон, 2020. – 196 с.

ISBN 978-617-534-574-0

У навчальному посібнику розглянуто найважливіші аспекти формування національної економіки, її структуру, механізм функціонування та розвитку окремих її складових на мікро-, мезо-, макрорівнях. Велику увагу приділено характеристиці економічного потенціалу, структурі господарського комплексу України, ринку праці, державності та державному управлінню, інтеграційним процесам у світове господарство. Посібник містить основні теми курсу, які наочно подані у вигляді таблиць та рисунків, що полегшує вивчення і краще оволодіння дисципліною, та загальні відомості з тем, контрольні питання, практичні та тестові завдання, котрі необхідні як для засвоєння вивченого матеріалу, так і для контролю знань при самостійному вивченні курсу.

Рекомендовано для здобувачів вищої освіти галузі знань 07 «Управління та адміністрування», молодих науковців, аспірантів, менеджерів, працівників державних структур, які цікавляться питаннями розвитку національної економіки.

УДК 33(477)

ISBN 978-617-534-574-0

© О. І. Котикова, О. А. Горобченко,
Т. Г. Олійник, І. Г. Крилова,
І. О. Мельник, О. А. Купчишина, 2020

ЗМІСТ

	Стор.
Передмова	5
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	
Тема 1.1. Сутність та особливості національної економіки	6
<i>Контрольні питання та завдання</i>	12
<i>Тести для самоконтролю</i>	14
Тема 1.2. Характеристика економічного потенціалу	16
<i>Контрольні питання та завдання</i>	42
<i>Тести для самоконтролю</i>	43
Тема 1.3. Структура господарського комплексу України	45
<i>Контрольні питання та завдання</i>	64
<i>Тести для самоконтролю</i>	65
Тема 1.4. Структурна перебудова національної економіки	67
<i>Контрольні питання та завдання</i>	81
<i>Тести для самоконтролю</i>	83
Тема 1.5. Основні показники функціонування національної економіки	85
<i>Контрольні питання та завдання</i>	95
<i>Тести для самоконтролю</i>	96
Тема 1.6. Ринок праці та оцінювання рівня життя	97
<i>Контрольні питання та завдання</i>	109
<i>Тести для самоконтролю</i>	110
РОЗДІЛ 2. РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО	
Тема 2.1. Державність та державне управління економікою	113
<i>Контрольні питання та завдання</i>	129
<i>Тести для самоконтролю</i>	130
Тема 2.2. Мезорівень національної економіки	132
<i>Контрольні питання та завдання</i>	142
<i>Тести для самоконтролю</i>	143

Тема 2.3. Мікрорівень національної економіки	144
<i>Контрольні питання та завдання</i>	153
<i>Тести для самоконтролю</i>	154
Тема 2.4. Політика економічного зростання і розвитку національної економіки	156
<i>Контрольні питання та завдання</i>	164
<i>Тести для самоконтролю</i>	165
Тема 2.5. Зовнішньоекономічна діяльність країни	166
<i>Контрольні питання та завдання</i>	174
<i>Тести для самоконтролю</i>	175
Тема 2.6. Інтеграція національної економіки у світове господарство	176
<i>Контрольні питання та завдання</i>	188
<i>Тести для самоконтролю</i>	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	192

Передмова

Сучасне суспільство перебуває у стані радикальної трансформації, яка проявляється процесами глобалізації, інтеграції, інформатизації усіх аспектів його життєдіяльності.

Економіки країн стають залежними від нових закономірностей розвитку людської цивілізації. У зв'язку з цим перед кожною національною економікою постають питання про можливості та пріоритети подальшого сталого розвитку в умовах радикальних глобальних трансформацій, що перебігають у світі. Ці питання торкаються проблем національної ідентифікації економічних відносин, оцінювання потенціалу національної господарської системи, її структурно-функціональних особливостей, можливостей забезпечення сталого економічного зростання, а також умов, чинників та можливостей побудови конкурентоспроможної національної економіки в умовах глобалізації.

Національна економіка – це економічна система, в якій стабільними, динамічними, повторюваними та стійкими взаємозв'язками поєднані умови та чинники виробництва, результати діяльності, сукупність економічних агентів і економічні відносини, інститути, традиції, принципи та механізми господарювання, що у своїй взаємодії формують єдиний господарський комплекс.

Мета вивчення дисципліни «Національна економіка» полягає у формуванні знань про закономірності становлення, функціонування та розвитку національної економіки як динамічної системи та підсистеми світового господарства з позицій виділення загальних тенденцій еволюції економічних систем та особливостей вітчизняної практики господарювання.

Завдання дисципліни – забезпечити отримання здобувачами вищої освіти знань про:

- базові поняття національної економіки та засади її функціонування;
- основні економічні показники та економічний потенціал національної економіки;
- інституціональні чинники розвитку національної економіки;
- основні соціально-економічні індикатори розвитку економіки;
- функціональну роль держави в управлінні економікою;
- особливості інтеграційних процесів, що перебігають в національній економіці.

Об'єктом вивчення національної економіки є сукупність галузей та регіонів країни, різноманітні природно-господарські та соціально-економічні процеси та явища, які відбуваються у цих територіальних межах.

Предметом вивчення національної економіки є принципи і методи управління національною економікою та її розвитком, а також сукупність ресурсних, економічних, інституціональних та соціальних чинників, що визначають відмітні ознаки національної економіки та її специфіку функціонування.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Тема 1.1. Сутність та особливості національної економіки.

1. Сутність та принципи національної економіки.
2. Загальні та особливі ознаки національної економіки.
3. Моделі національної економіки.
4. Методологія національної економіки.

Основні поняття і терміни: нація, національна економіка, економічна система, ієрархічність структури економіки, сектори економічної системи, моделі національної економіки, методологія науки.

1. Сутність та принципи національної економіки.

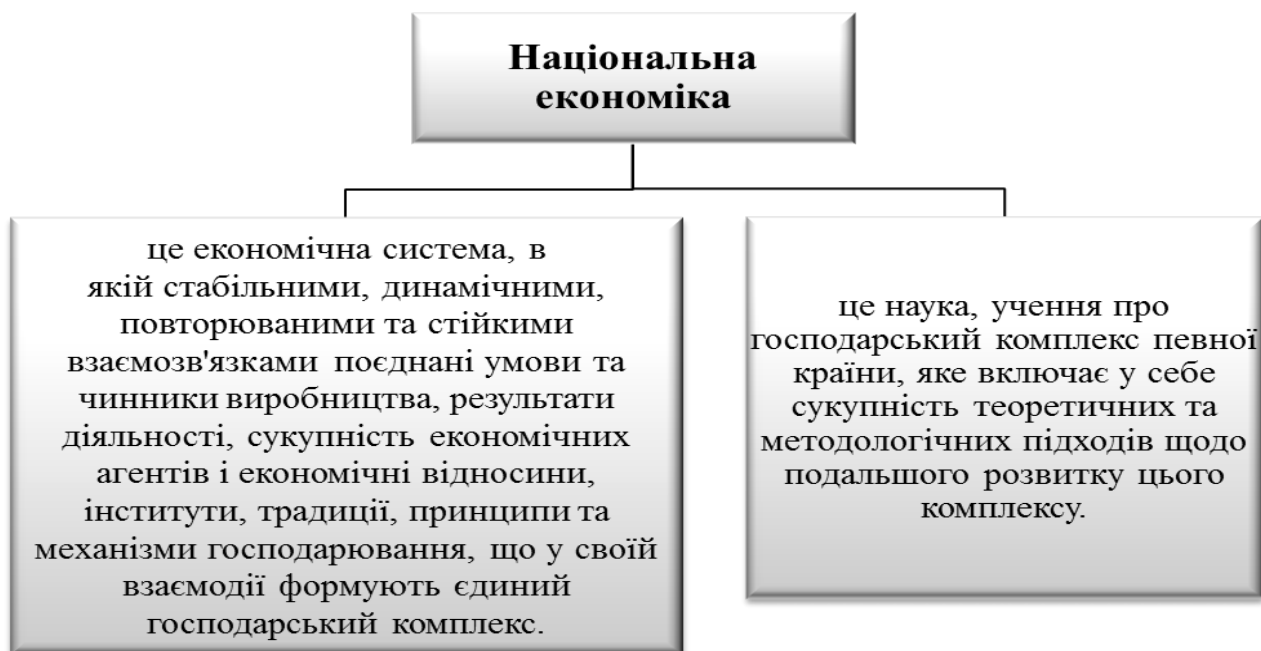

Рис. 1.1. Сутність поняття «національна економіка»

Таблиця 1.1

Суб'єкти та об'єкти національної економіки

Суб'єкти:	Об'єкти:
– домашні господарства;	– сукупність галузей та регіонів країни;
– підприємства;	– різноманітні природно-господарські процеси та явища країни;
– фірми;	
– організації;	– соціально-економічні процеси та явища, які відбуваються в територіальних межах країни.
– корпорації;	
– держава.	

Таблиця 1.2

Основні принципи національної економіки

№	Назва	Зміст
1	Принцип історичності	господарський комплекс будь-якої країни неможливо розглядати без врахування впливу на його становлення історичних подій.
2	Принцип цілепокладання	обґрунтування мети розвитку національної економіки.
3	Принцип динамізму	безперервність розвитку національної економіки.
4	Принцип системності	комплексне дослідження усіх елементів та рівнів національної економіки як цілісного господарського комплексу.
5	Принцип науковості	використання науково обґрунтованих методів під час дослідження тенденцій розвитку національної економіки.
6	Принцип збалансованості	поєднання і специфічних методів (кількісного аналізу) та загальнонаукових методів (якісного аналізу) дослідження національної економіки.

Таблиця 1.3

Особливості функціонування національної економіки як єдиного складного господарського організму

№	Особливості	Характеристика
1	Єдина кінцева мета	полягає в забезпеченні ефективності функціонування.
2	Структура	включає такі види структурних співвідношень: організаційні, відтворювальні, види економічної діяльності (галузеву), регіональні, соціальні.
3	Ієрархічність структури	– <i>найнижчий рівень національної економіки</i> – мікроекономіка (економіка домогосподарств, підприємств, фірм), – <i>середній рівень мезоекономіка</i> (економіка галузей, регіонів), – <i>найвищий рівень</i> – макроекономіка (економіка країни загалом).
4	Виконання власних функцій кожним елементом економічної системи.	
5	Існування тісних організаційно-функціональних взаємозв'язків між усіма рівнями національної економіки.	
6	Регулювання	ринкове, державне, корпоративне.
7	Наявність прямого і зворотного зв'язку між усіма елементами системи.	
8	Постійний розвиток.	
9	Відкритість та глобалізація у світове господарство.	

2. Загальні та особливі ознаки національної економіки.

- продуктивні сили;
- техніко-економічні відносини;
- організаційно-економічні відносини;
- конкретні економічні зв'язки між елементами економічної системи;
- господарський механізм;
- сектори.

Загальні
ознаки

- засади державного устрою;
- особливості забезпечення економічної безпеки;
- програмування та прогнозування соціально-економічних процесів;
- особливості господарського механізму регулювання та координації;
- внутрішні чинники соціально-економічного розвитку;
- структура ГКУ та галузей господарства;
- економічний потенціал;
- економічна політика і культура;
- менталітет та характер нації.

Особливі
ознаки

Рис. 1.2. Загальні та особливі ознаки національної економіки

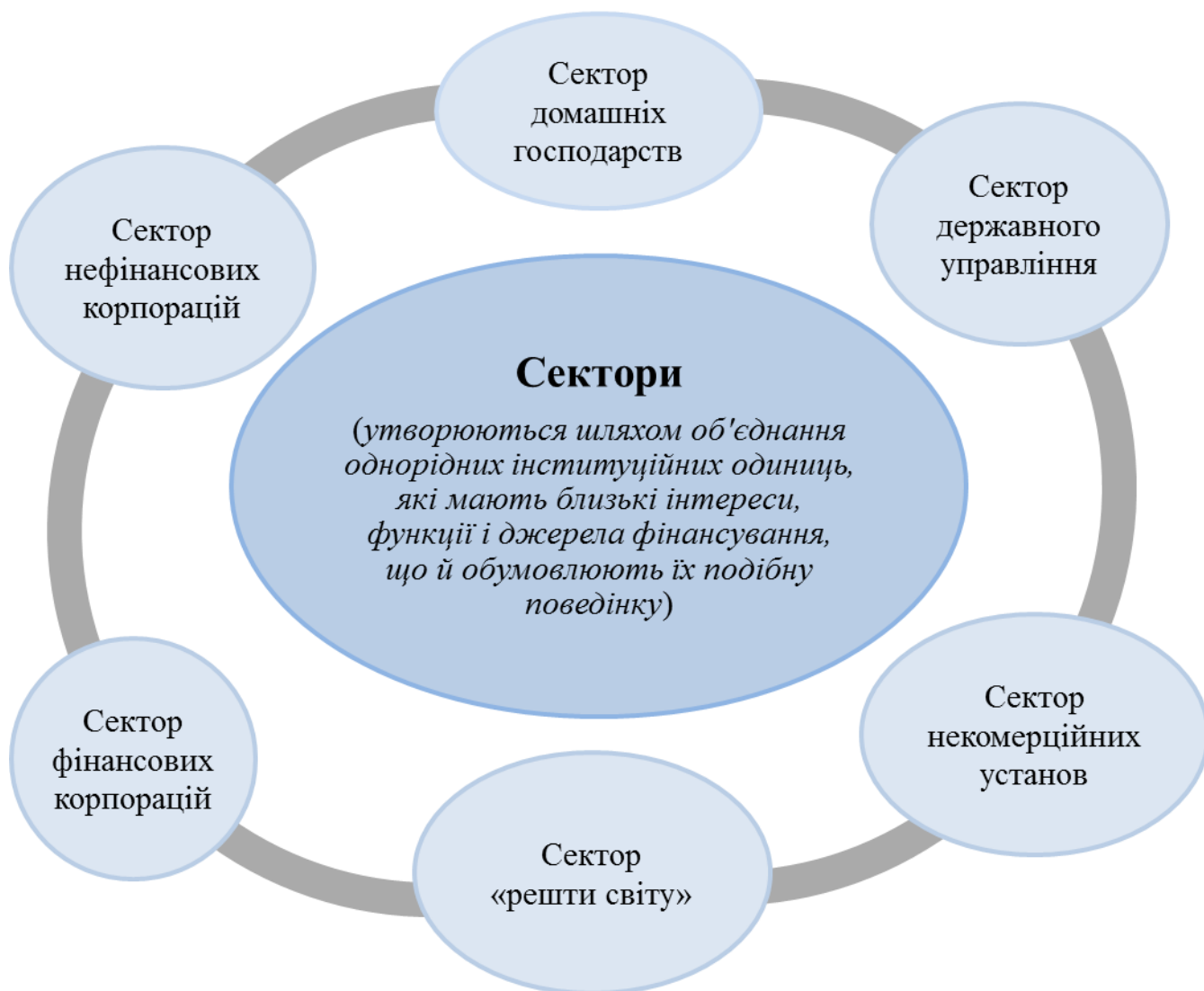

Рис. 1.3. Сектори національної економіки

3. Моделі національної економіки.

Рис. 1.4. Еволюція типів економічних систем

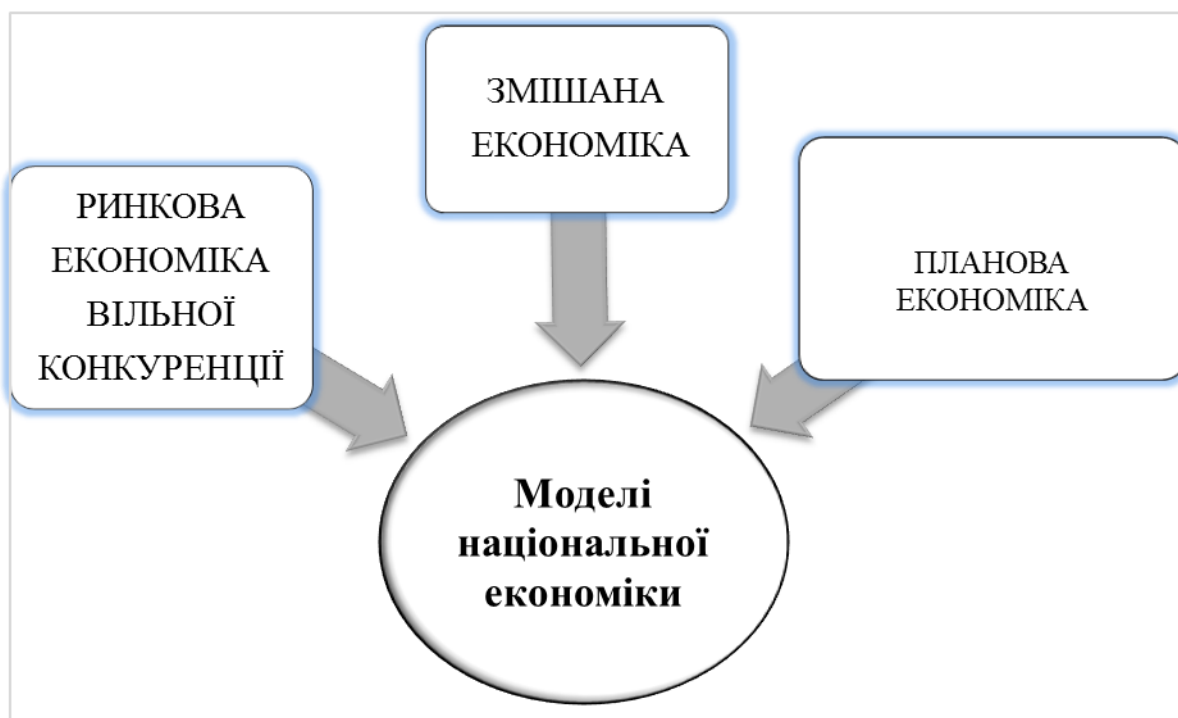

Рис. 1.5. Сучасні моделі національної економіки

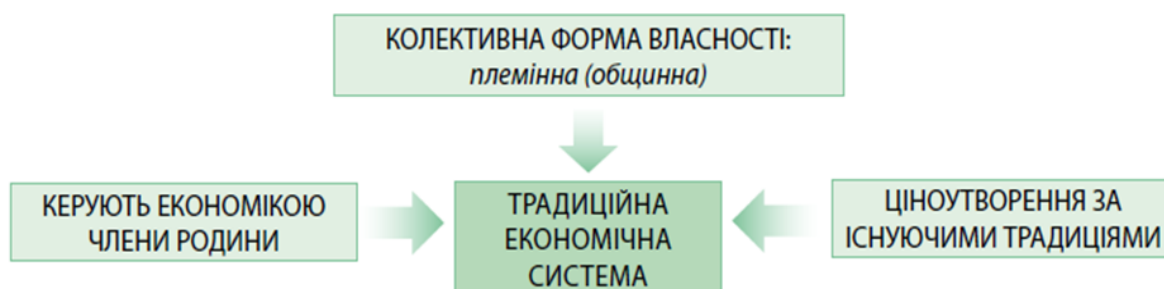

Рис. 1.6. Основні ознаки традиційної економічної системи

Рис. 1.7. Основні ознаки класичної ринкової економічної системи

Рис. 1.8. Основні ознаки планової економічної системи

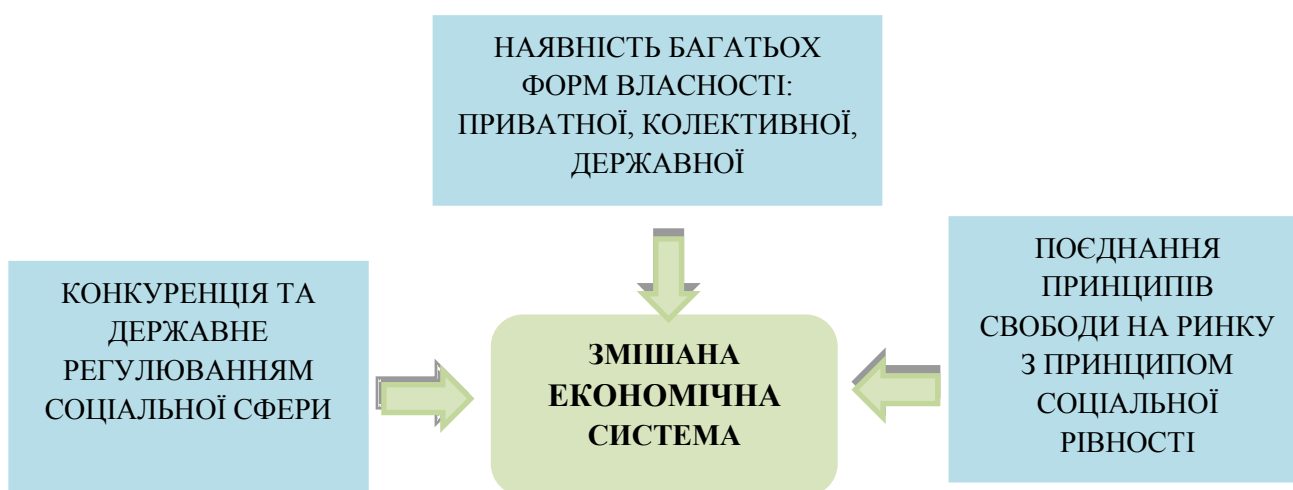

Рис. 1.9. Основні ознаки змішаної економічної системи

Рис. 1.10. Типи змішаної моделі національної економіки

4. Методологія національної економіки.

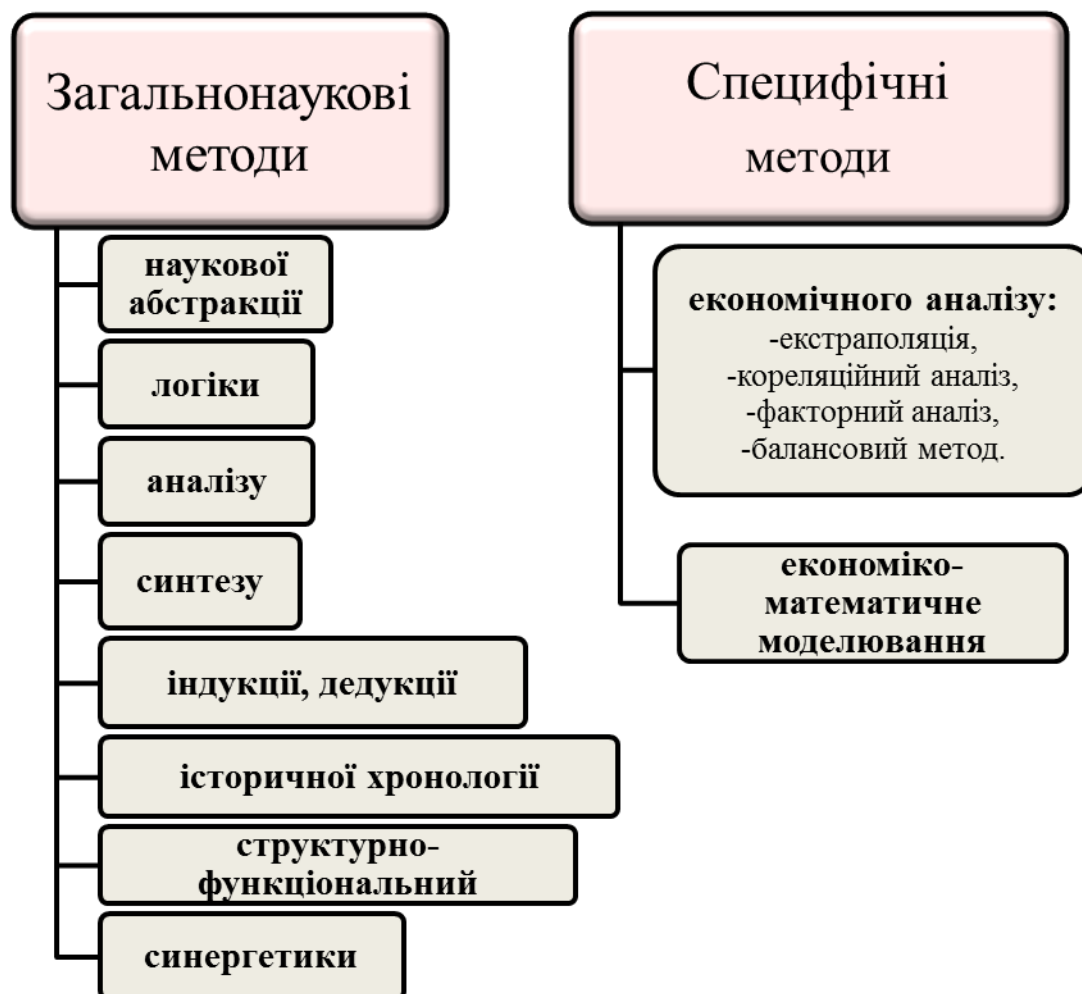

Рис. 1.11. Основні методи дослідження національної економіки

? Контрольні питання

1. Національна економіка як економічна система і як вчення.
2. Перерахуйте об'єкти та суб'єкти національної економіки.
3. Назвіть основні принципи національної економіки.
4. Назвіть загальні та особливі ознаки національної економіки.
5. Які ви знаєте основні сектори національної економіки ?
6. Які моделі національної економіки виділяють?
7. Назвіть ознаки класично ринкової моделі економіки.
8. Назвіть ознаки планової моделі економіки.
9. Назвіть ознаки і типи змішаної моделі економіки.
10. Які методи включає методологія національної економіки?

Завдання

1. До колонки А оберіть вірні відповіді із колонки Б.

А	Б
1) Суб'єкти національної економіки	а) галузі
	б) підприємства
	в) корпорації
	г) держава
	д) природно-господарські процеси і явища
	ж) соціально-економічні процеси і явища
2) Об'єкти національної економіки	з) фірми
	л) регіони
	м) домашні господарства

2. Виберіть основні принципи національної економіки:

1) динамізму;	6) збалансованості;
2) цілепокладання;	7) науковості;
3) спеціалізації;	8) історичності;
4) системності;	9) ритмічності;
5) прямоточності;	10) паралельності.

Із нижченаведеної таблиці 1 оберіть визначення того чи іншого принципу національної економіки.

Таблиця 1

Принципи економічних систем різних рівнів

№	Визначення
А	використання науково обґрунтованих методів під час дослідження тенденцій розвитку економіки.
Б	поєднання і специфічних методів (кількісного аналізу) та загальнонаукових методів (якісного аналізу) дослідження національної економіки.
В	здійснення за певним ритмом і планомірною повторністю роботи всіх підрозділів підприємства рівномірного (в однакові проміжки часу) виробництва продукції.
Г	одночасне виконання окремих операцій та процесів з метою досягнення їх суміщення у часі.
Д	господарським комплекс будь-якої країни неможливо розглядати без врахування впливу на його становлення історичних подій.
Ж	підвищення однорідності технології виробництва через свідоме обмеження різноманітності операцій.
З	предмети праці мають пересуватися в усіх стадіях та операціях технологічного процесу за найкоротшими маршрутами.
К	обґрунтування мети розвитку економіки.
Л	комплексне дослідження усіх елементів та рівнів національної економіки як цілісного господарського комплексу.
М	безперервність розвитку економіки.

3. Порівняйте різні типи економічних систем, заповнивши таблицю 2.

Таблиця 2

Типи та еволюція економічних систем

№	Риса порівняння	Економічна система			
		традиційна	класична ринкова	планова	змішана та соціально-ринкова
1	Переважаюча форма власності на засоби виробництва				
2	Методи керування економікою				
3	Методи ціноутворення				
4	Переваги				
5	Недоліки				
6	Країни				

Тести для самоконтролю

1. *Національна економіка – це:*

- А) економічна система;
- Б) учення про господарський комплекс певної країни;
- В) сформована спільність людей;
- Г) спосіб регулювання господарської діяльності на макрорівні.

2. *Сукупність галузей та регіонів країни, різноманітні природно-господарські та соціально-економічні процеси та явища, які відбуваються у цих територіальних межах – це:*

- А) нація;
- Б) об'єкти національної економіки;
- В) суб'єкти національної економіки;
- Г) структура національної економіки.

3. *Суб'єктами національної економіки є:*

- А) юридичні та фізичні особи;
- Б) сукупність галузей та регіонів країни;
- В) господарський комплекс певної країни;
- Г) домашні господарства, підприємства, фірми, корпорації та держава.

4. *Продуктивні сили, техніко-економічні відносини, організаційно-економічні відносини, конкретні економічні зв'язки, господарський механізм, сектори – це:*

- А) загальні ознаки національної економіки;
- Б) особливі ознаки національної економіки;
- В) принципи національної економіки;
- Г) структура національної економіки.

5. До основних принципів національної економіки належать такі принципи:

А) цілепокладання, динамізму, системності, науковості, історичності, збалансованості;

Б) спеціалізації, пропорційності, паралельності, ритмічності, безперервності, прямоточності, гнучкості;

В) історичності, науковості, системності, динамічності;

Г) адаптації, гласності, рівності, самостійності, реалістичності, орієнтованості, реалістичності, збалансованості, оцінювання.

6. Виділяють такі моделі національної економіки:

А) вільна економіка, змішана економіка;

Б) європейська економіка, економіка державно-керованого типу, порівняно вільна економіка США;

В) ринкова економіка, командно-адміністративна економіка, змішана економіка;

Г) всі відповіді вірні.

7. Економічна система національної економіки складається з таких підсистем:

А) низький, середній, високий;

Б) держава, нація, політика, культура;

В) продуктивні сили, техніко-економічні відносини, організаційно-економічні відносини, економічні зв'язки, господарський механізм, сектори;

Г) мікрорівень, мезорівень, макрорівень.

8. Методологія національної економіки включає:

А) загальні та спеціальні методи;

Б) загальні та особливі методи;

В) загальнонаукові та специфічні методи;

Г) жодна відповідь невірна.

9. Вчення про господарський комплекс певної країни, яке включає в себе сукупність теоретичних та методологічних підходів щодо подальшого розвитку цього комплексу, – це:

А) економіка;

Б) національна економіка;

В) економічна система;

Г) макроекономіка.

10. Існують такі ієрархічні типи економічних систем:

А) ринкова, планова, змішана;

Б) традиційна, класично ринкова, змішана;

В) традиційна, класично ринкова, планова, змішана;

Г) традиційно класична, ринкова, планова.

11. Вплив держави зводиться до правової регламентації бізнесу та стимулювання приватного підприємництва за рахунок фінансових важелів – основні характеристики...

А) порівняно вільної ринкової економіки США;

Б) європейської економіки соціально-ринкової орієнтації;

В) економіки державно-керованого типу;

Г) ринкової економіки.

12. Специфічні методи національної економіки включають:

А) екстраполяцію, кореляційний аналіз, факторний аналіз, балансовий метод;

Б) методи економічного аналізу та методи економіко-математичного моделювання;

В) макроекономічне програмування, прогнозування, планування;

Г) індукцію, дедукцію, метод логіки, синтез, аналіз, метод наукової абстракції, метод історичної хронології, структурно-функціональний метод, метод синергетики.

13. Мікроекономіка – це...

А) економіка домогосподарств, підприємств, фірм;

Б) економіка галузей, регіонів;

В) економіка країни загалом;

Г) економіка світового господарства.

Тема 1.2. Характеристика економічного потенціалу.

1. Поняття і склад економічного потенціалу національної економіки.

2. Природно-ресурсний потенціал.

3. Демографічний та трудовий потенціал.

4. Науково-технічний потенціал.

5. Інформаційний потенціал.

6. Зовнішньоекономічний потенціал.

7. Екологічний потенціал.

8. Виробничий потенціал.

Основні поняття і терміни: потенціал, економічний потенціал, економічні ресурси, національне багатство, природні ресурси, природні ресурси, земельні ресурси, категорії земель, мінерально-сировинні ресурси, водні ресурси, лісові ресурси, природно-рекреаційні ресурси, фауністичні ресурси, населення країни, трудові ресурси, трудовий потенціал, демографічний потенціал, міграція (зовнішня, внутрішня), еміграція, імміграція, природний приріст (скорочення) населення, сальдо міграції, коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт смертності, старіння населення, економічно активне населення, економічно неактивне населення, зайнятість населення, страховий стаж, безробіття, ринок праці, науково-технічний потенціал країни, інформаційний потенціал, виробничий потенціал країни, зовнішньоекономічний потенціал, міжнародний поділ праці.

1. Поняття і склад економічного потенціалу національної економіки.

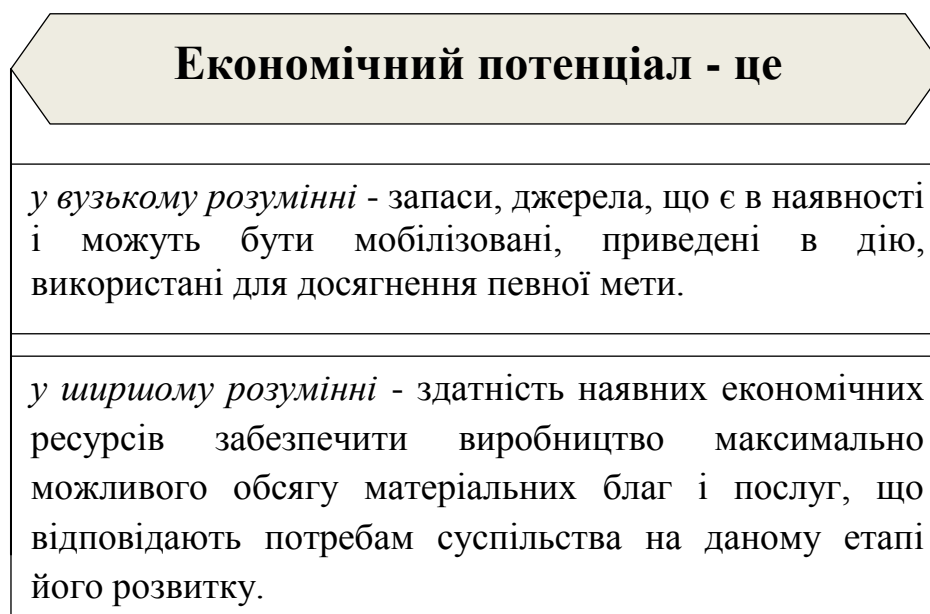

Рис. 1.12. Сутність економічного потенціалу національної економіки

Рис. 1.13. Складові економічного потенціалу національної економіки

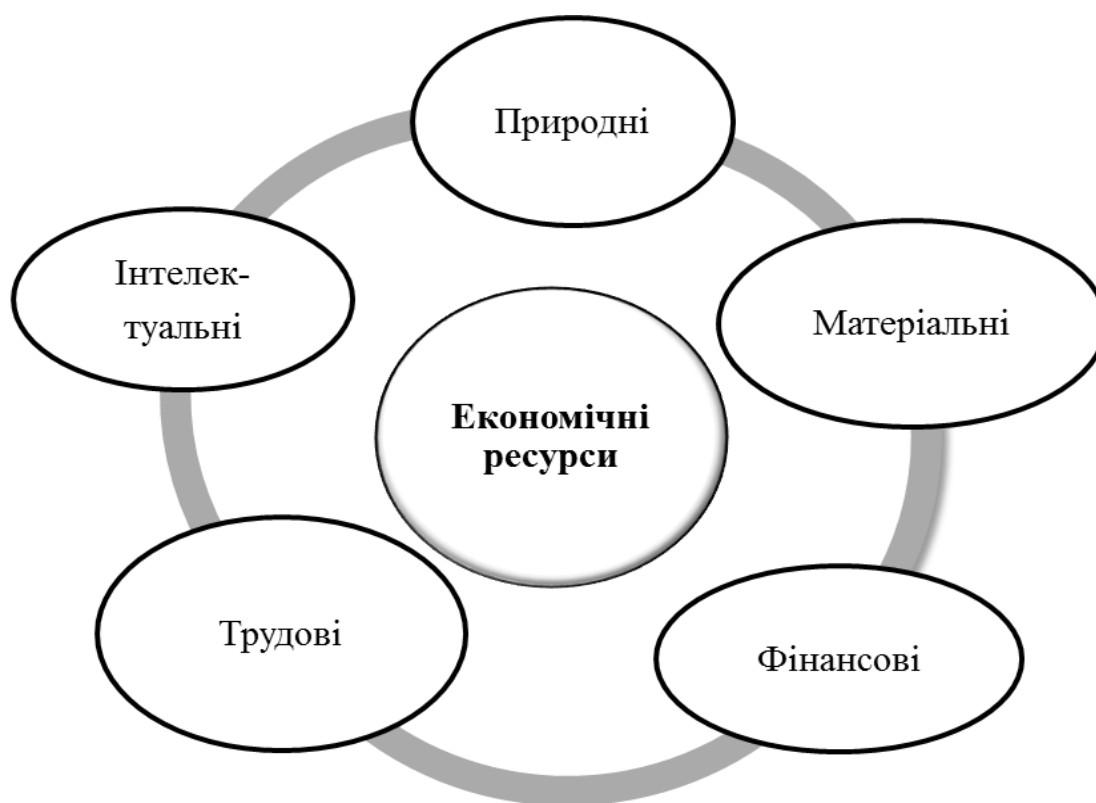

Рис. 1.14. Види економічних ресурсів

Таблиця 1.4

Національне багатство країни: сутність, значення та складові

<p>Національне багатство – це усі накопичені в країні матеріальні і нематеріальні цінності, створені для виробництва і споживання, золотовалютні запаси, борги інших країн (за вирахуванням боргів іншим країнам) і власності цієї країни в інших країнах.</p>		
<p>Значення: визначає потенційні можливості національної економіки з виробництва товарів і послуг, характеризує базові чинники економічного зростання, забезпечує збільшення ВВП і ВНД.</p>		
<p>До національного багатства належать:</p>		
<p>- основні виробничі і невиробничі засоби; - запаси і резерви матеріальних цінностей різного призначення:</p>	<p>матеріальні цінності духовної культури (твори мистецтва, художні твори тощо).</p>	<p>природні ресурси: земельні ресурси, водні ресурси тощо.</p>
<p><i>виробничого:</i> предмети праці.</p>		
<p><i>невиробничого:</i> предмети три-валого користування, споживання.</p>		

2. Природно-ресурсний потенціал.

Таблиця 1.5

Сутність та класифікація природних ресурсів

Природні ресурси – це елементи природи, що використовуються як джерело засобів існування людського суспільства.			
Критерії класифікації:			
<i>За належності до ресурсної бази розвитку певних видів виробництва:</i>	<i>За особливостями використання:</i>	<i>За рівнем необхідності для життя людини:</i>	<i>За економічним призначенням:</i>
Види природних ресурсів:			
– промислові	– вичерпні (відновні, порівняно відновні та невідновні)	– вкрай необхідні (повітря, вода, їжа)	– ресурси матеріального виробництва (для промисловості – паливо, метали, деревина, риба; для сільського господарства – ґрунти, води для зрошення, кормові рослини, промислові тварини)
– сільськогосподарські	– невичерпні (енергія води та вітру)	– порівняно необхідні	– ресурси невиробничої сфери (прямого споживання - питна вода, дикорослі рослини і тварини; непрямого споживання - використання зелених насаджень та водоймищ для відпочинку)
– культурно-ландшафтні ресурси розвитку рекреаційної галузі			
– ресурси просторового розміщення галузей інфраструктури			

Рис. 1.15. Сутність та складові природно-ресурсного потенціалу

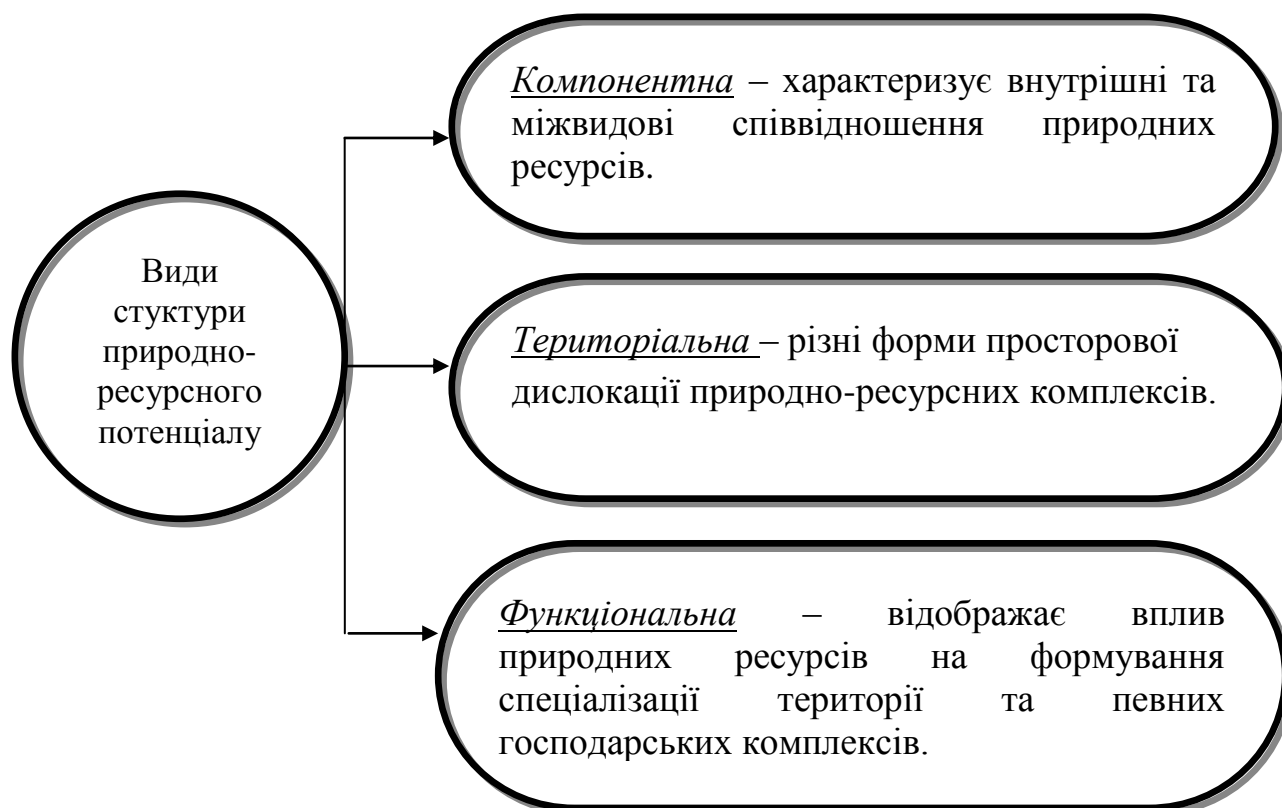

Рис. 1.16. Види структури природно-ресурсного потенціалу

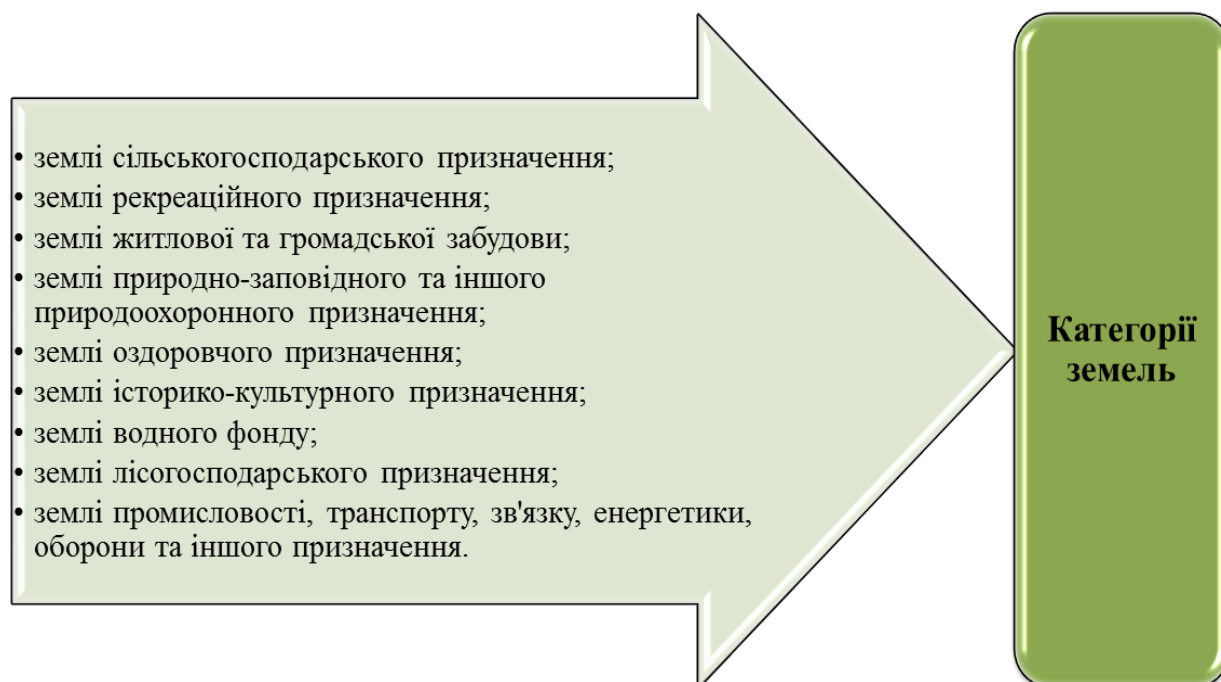

Рис. 1.17. Категорії земель за основним цільовим призначенням згідно Земельного Кодексу України [15]

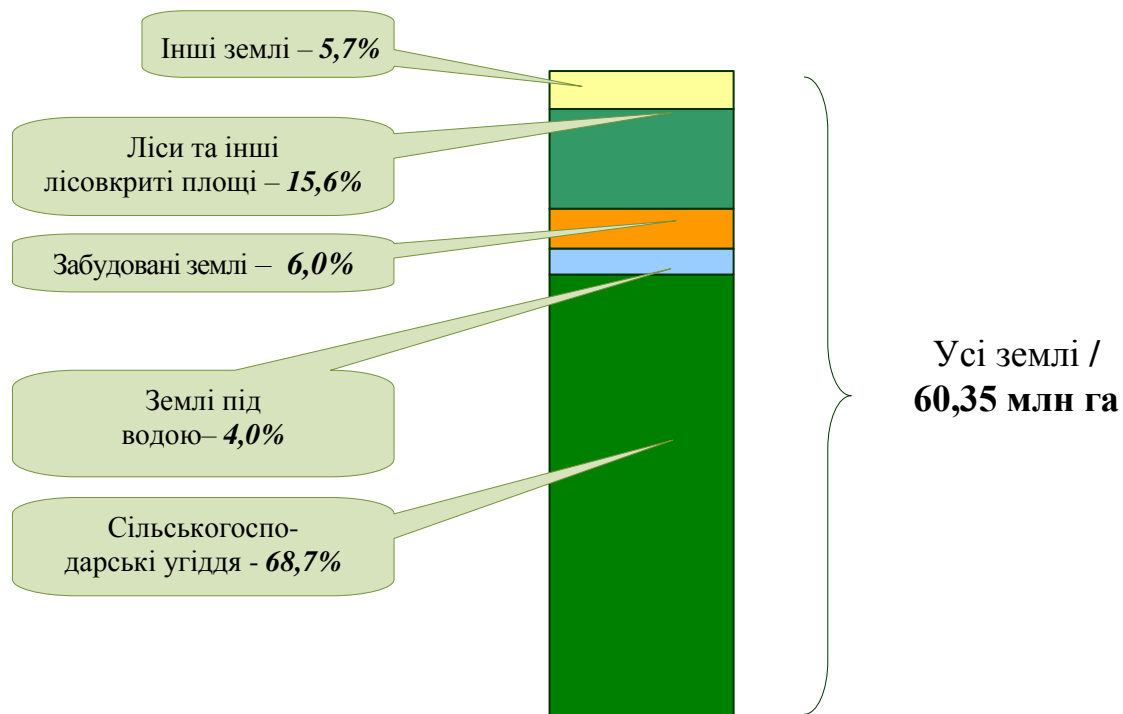

Рис. 1.18. Структура земельної площі України на 01.01.2018 року¹

¹ За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру

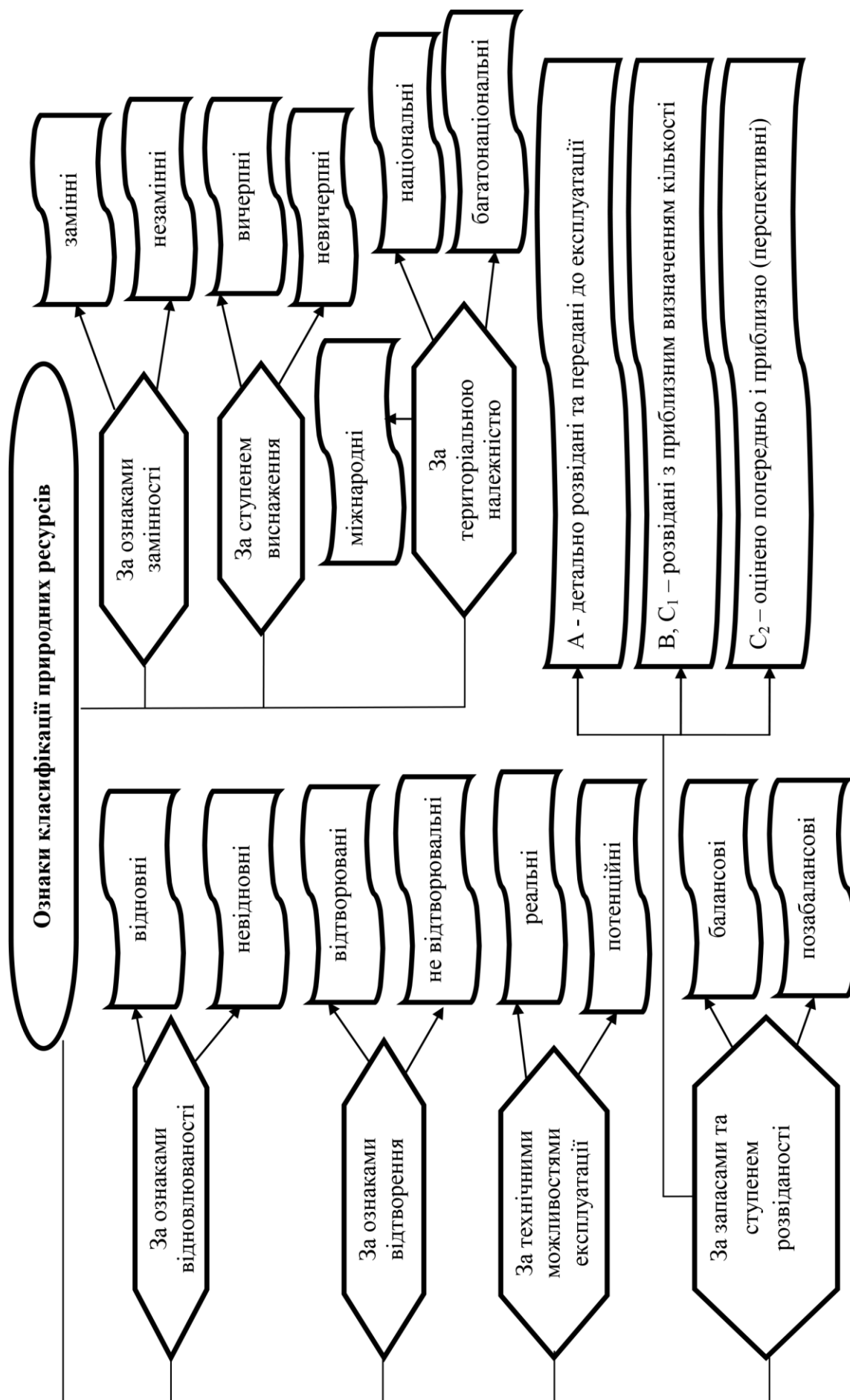

Рис. 1.19. Класифікація природних ресурсів

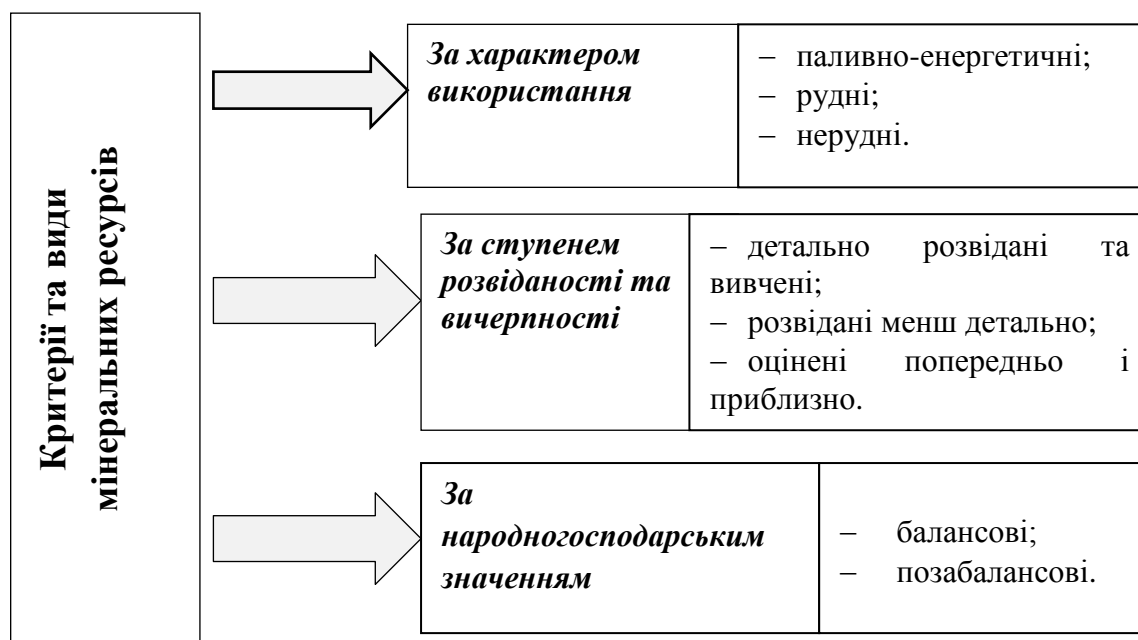

Рис. 1.20. Класифікація мінерально-сировинних ресурсів

Таблиця 1.6

Запаси корисних копалин України

Види корисних копалин	Області та/або регіони
Нафта, газ	<i>Східний нафтогазоносний регіон</i> – Чернігівська, Сумська, Полтавська, Дніпропетровська, Харківська, Луганська, Донецька області
	<i>Західний нафтогазоносний регіон</i> – Волинська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області
	<i>Південний нафтогазоносний регіон</i> – Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька і частково Донецька області
Вугілля кам'яне, вугілля буре	Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Львівська, Волинська області
Залізна руда, марганцева руда, ртутна руда	Полтавська, Дніпропетровська, Запорізька області
Самородна сірка	Прикарпаття
Калійна сіль	Івано-Франківська та Львівська області
Кухонна сіль	Донбас, Закарпаття
Фосфорити	Придніпров'я, Сумська, Харківська області
Топаз, бурштин, аметист, агат, яшма, гірський кришталі тощо	Волинська, Рівненська області, Приазов'я та м. Кривий Ріг

Таблиця 1.7

Водні ресурси України

Водні ресурси – це усі води території країни (поверхневі: річки, озера, водосховища, ставки та підземні води), придатні для господарського використання.					
Особливість: водозабезпеченість нашої країни є одним з найнижчих у Європі. 25% водних ресурсів України формуються в її межах, решта – надходить з Російської Федерації, Білорусі, Румунії.					
Найбільші річки		Найбільші озера		Найбільші лимани	
назва	протяжність по території країни, км	назва	площа, км ² водного зеркала	назва	площа, км ² водного зеркала
Дніпро	1121	Ялпуг	149	Дніпровський	800
Дністер	925	Кагул	90	Утлюцький	700
Південний Буг	806	Кугурлуй	82	Дністровський	360
Сіверський Донець	700	Катлабуг	75,3	Сасик (Кундук)	210
Горинь	577	Катлабуг	68	Молочний	168
Десна	575	-	-	Бузький	162

Таблиця 1.8

Характеристика лісових ресурсів

Поняття	Сутність та / або особливості
Лісові ресурси	це сукупність запасів деревної і не деревної продукції лісу у поєднанні з його суспільно корисними й захисно-ресурсоохоронними функціями.
Значення	сприяють збереженню довкілля і є важливим сировинним чинником для розвитку галузей народного господарства; є промисловою сировиною для деревообробної, целюлозно-паперової, лісохімічної, меблевої, харчової промисловостей та фармакології.
Види лісових ресурсів	– хвойні, твердолистяні; – водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі; – ті, які мають захисне і граничне експлуатаційне призначення.

Таблиця 1.9
Основні показники ведення лісового господарства України

Показники	2016 р.	2017 р.
Площа відтворення лісів, тис.га	63,2	64,7
у тому числі:		
-садіння і висівання лісу	42,3	42,6
-природне оновлення лісу	20,9	22,1
Заготівля ліквідної деревини, тис. м ³	19606	18914
Площа переведення лісових культур та природного поновлення у вкриті лісовою рослинністю землі, тис. га	56,9	57,4

Джерело: побудовано за даними [42]

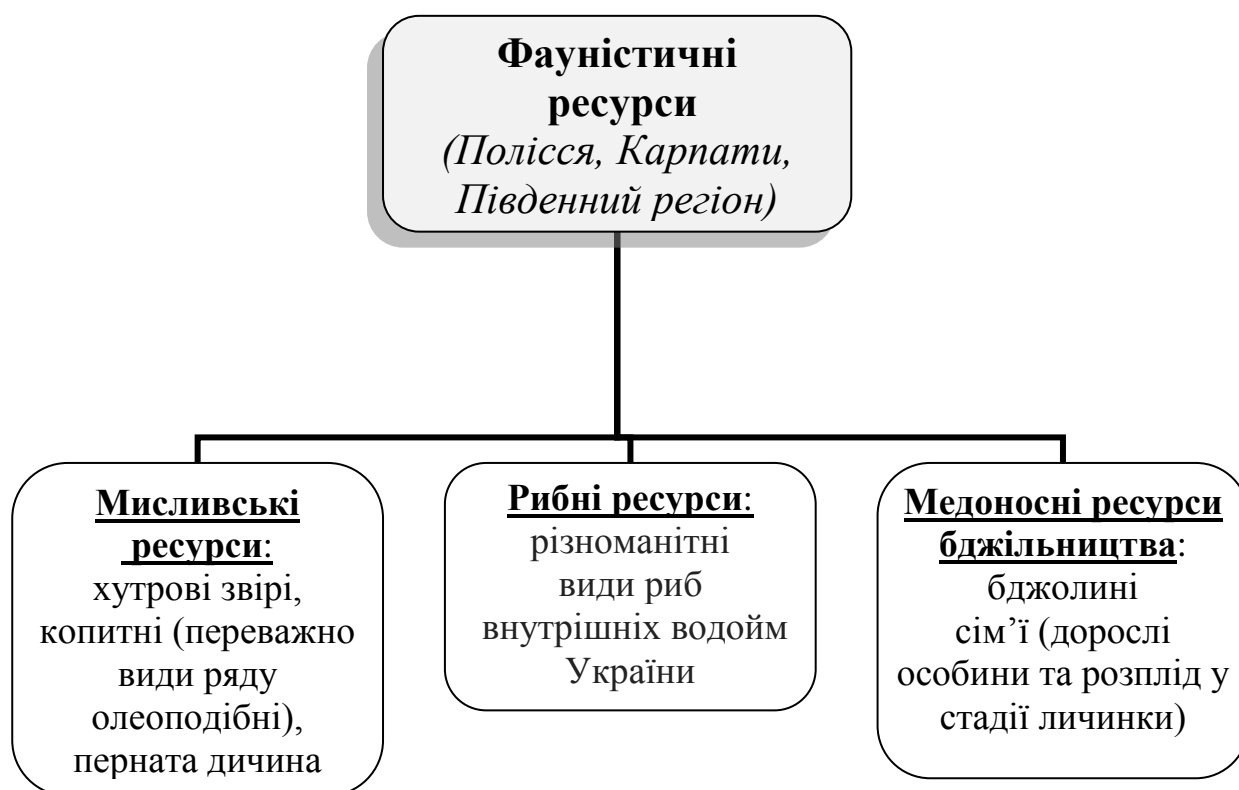

Рис. 1.21. Види фауністичних ресурсів України

Таблиця 1.10

Природно-рекреаційні ресурси України

Поняття	Сутність та / або особливості
Природно-рекреаційні ресурси (далі – ПРР)	це сукупність земельних, водних, кліматичних, культурно-ландшафтних та гідромінеральних ресурсів, яка забезпечує відновлення та розвиток життєвих (фізичних і духовних) сил людини, витрачених у процесі трудової діяльності.
Форми ПРР	морські узбережжя, береги річок і озер, лікувальні грязі, мінеральні джерела, лісові масиви, зелені зони великих міст та заповідників, національні парки.
Типи ПРР	<ul style="list-style-type: none"> – рекреаційно-лікувальні (лікування мінеральними водами); – рекреаційно - оздоровчі (купально-пляжні місцевості); – рекреаційно-спортивні (гірськолижні бази); – рекреаційно-пізнавальні (історичні пам'ятки).
Основні місця розташування	<ul style="list-style-type: none"> – мінеральні води: «Нафтуса», «Куяльник», «Миргородська», «Поляна квасова», «Моршинська» (Львівська, Одеська, Івано-Франківська, Закарпатська, Полтавська області); – купально-пляжні місцевості (Миколаївська, Херсонська, Одеська, Запорізька області). – гірськолижні бази (Закарпатська область, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області); – історичні пам'ятки (у 22 областях України).

3. Демографічний та трудовий потенціали.

Рис. 1.22. Головні характеристики демографічного потенціалу території

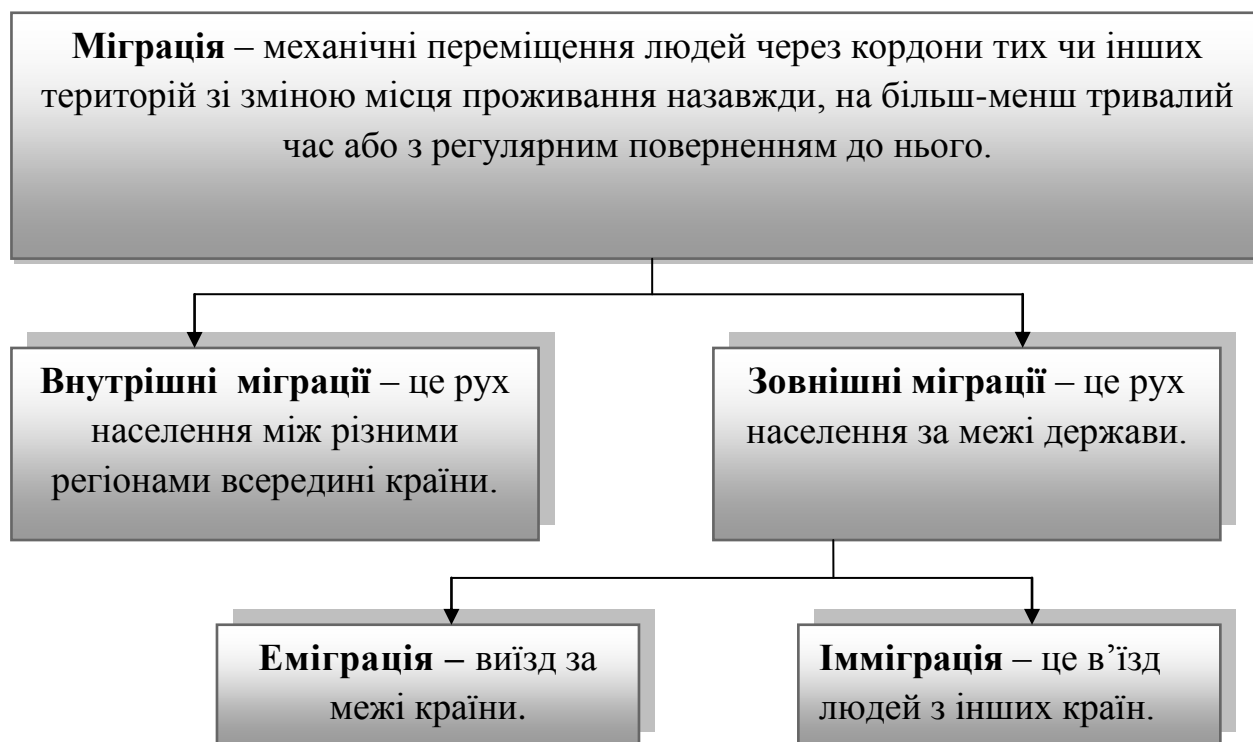

Рис. 1.23. Міграція: сутність та види

Рис. 1.24. Основні показники руху населення

Рис.1.25. Старіння населення та його типи

Основні причини старіння населення:

- зростання питомої ваги осіб старших вікових груп;
- досягнення успіхів у охороні здоров'я та відповідне зменшення смертності населення і зростання середньої тривалості життя;
- збереження народжуваності на рівні, що не забезпечує навіть простого відтворення поколінь;
- високий рівень смертності населення від нещасних випадків, отруєння, травм і т.д.;
- вплив міграційного обміну населення, який сприяє збільшенню питомої ваги молоді у складі населення країн.

Рис.1.26. Причини старіння населення

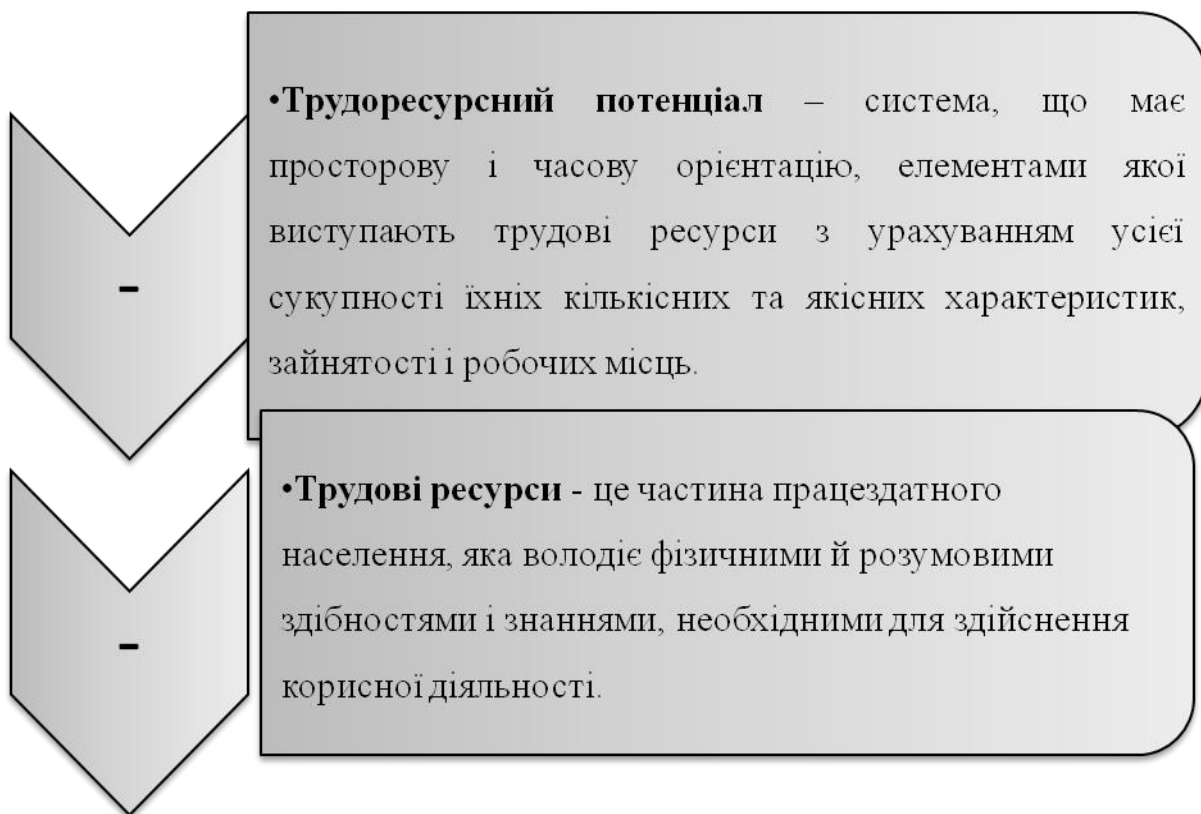

Рис. 1.27. Зміст понять «трудові ресурси» та «трудоресурсний потенціал країни»

Залежно від віку населення поділяється на:		
Осіб молодших працездатного віку (від народження до 16 років включно)	Осіб працездатного (робочого) віку в Україні від 16 до 59 років включно	Осіб старших працездатного віку, по досягненні якого встановлюється пенсія за віком (в Україні: жінки та чоловіки - з 60 років)

Рис. 1.28. Класифікація населення залежно від віку

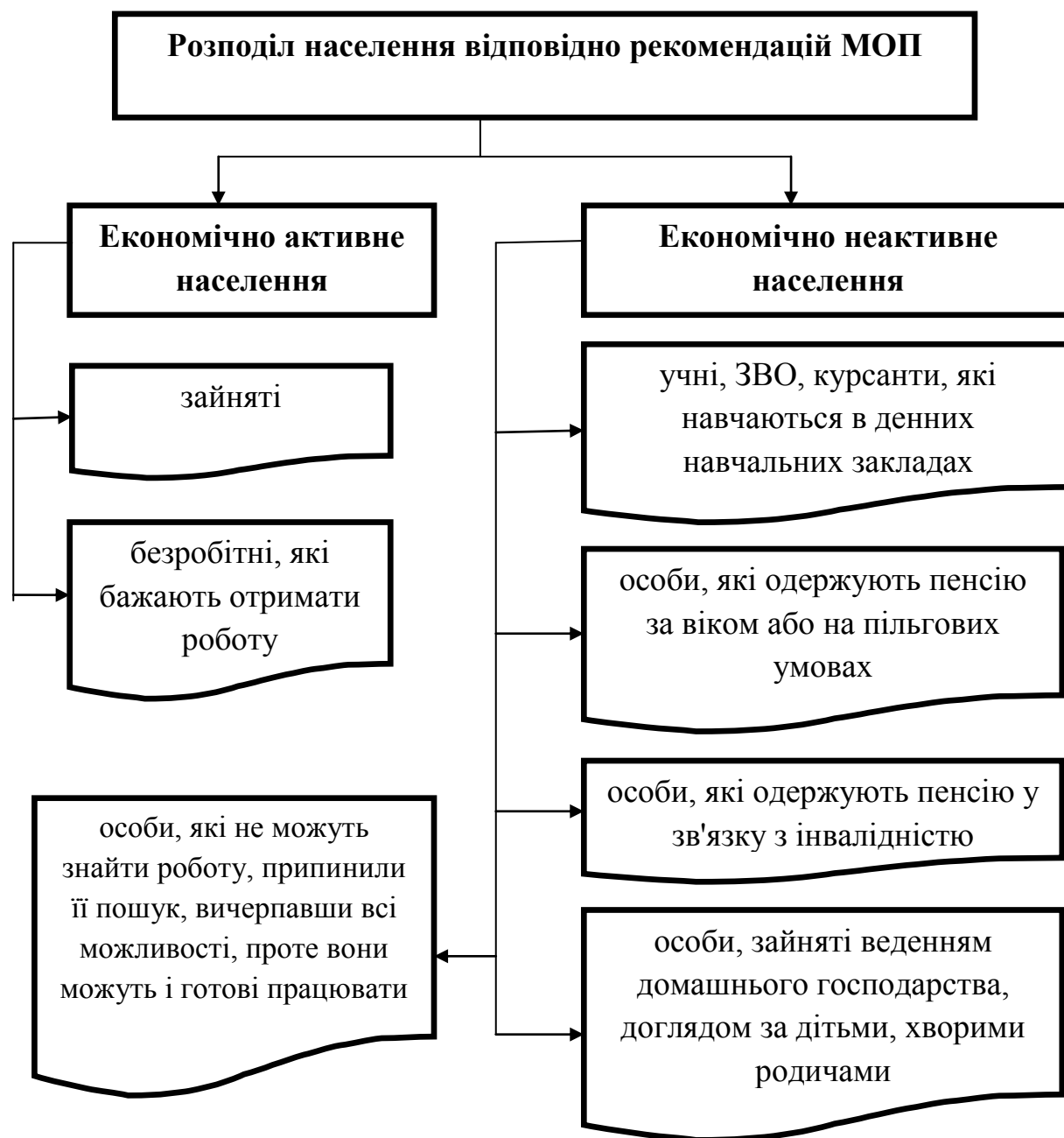

Рис.1.29. Класифікація населення відповідно рекомендацій МОП

Страховий стаж – період, протягом якого особа підлягає загальнообов’язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачує страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок (Закон України Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування із змінами та доповненнями).

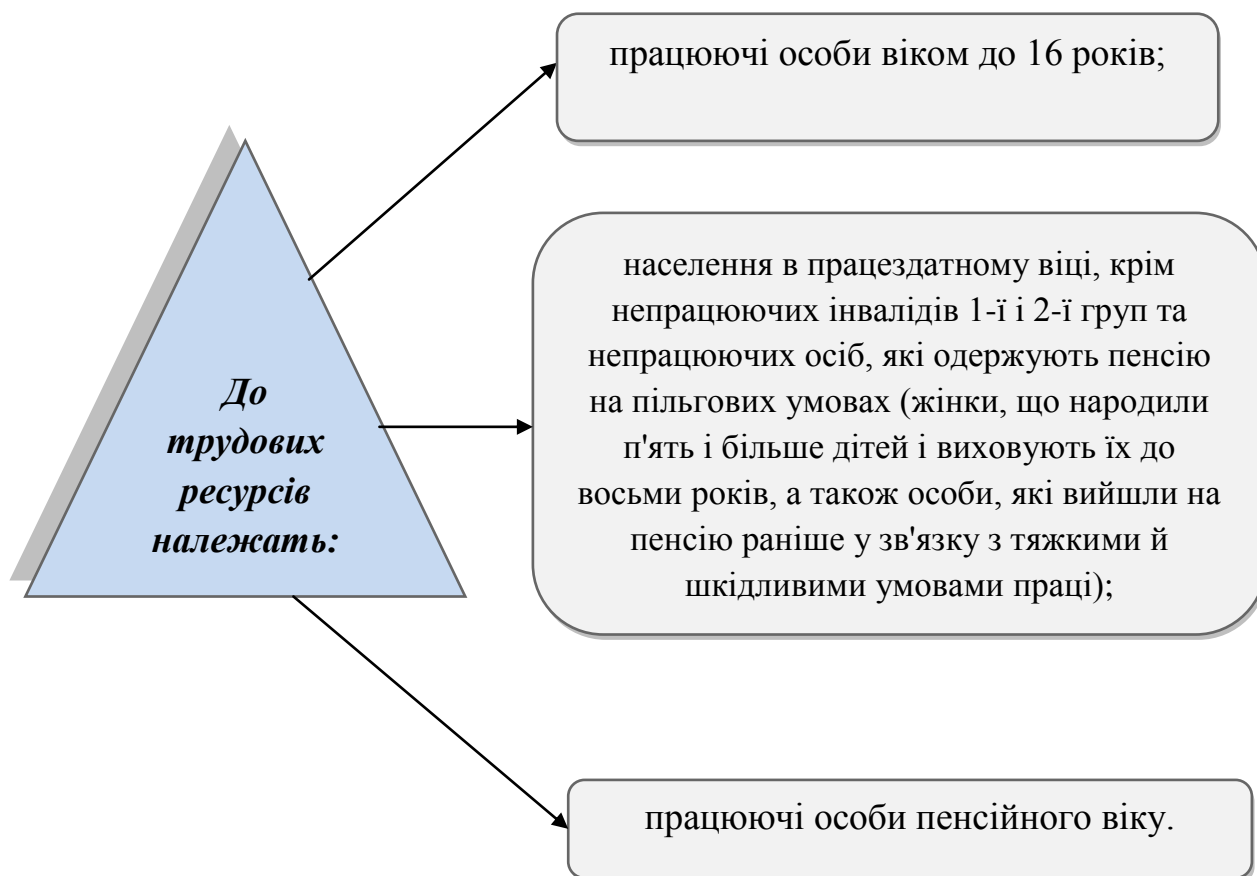

Рис. 1.30. Класифікація трудових ресурсів

Зайнятість населення

- це сукупність соціально-економічних відносин між людьми з приводу забезпечення працездатного населення робочими місцями, формування розподілу і перерозподілу трудових ресурсів з метою його участі у суспільно-корисній діяльності і забезпеченні розширеного відтворення робочої сили.

Рис. 1.31. Класифікація зайнятості населення

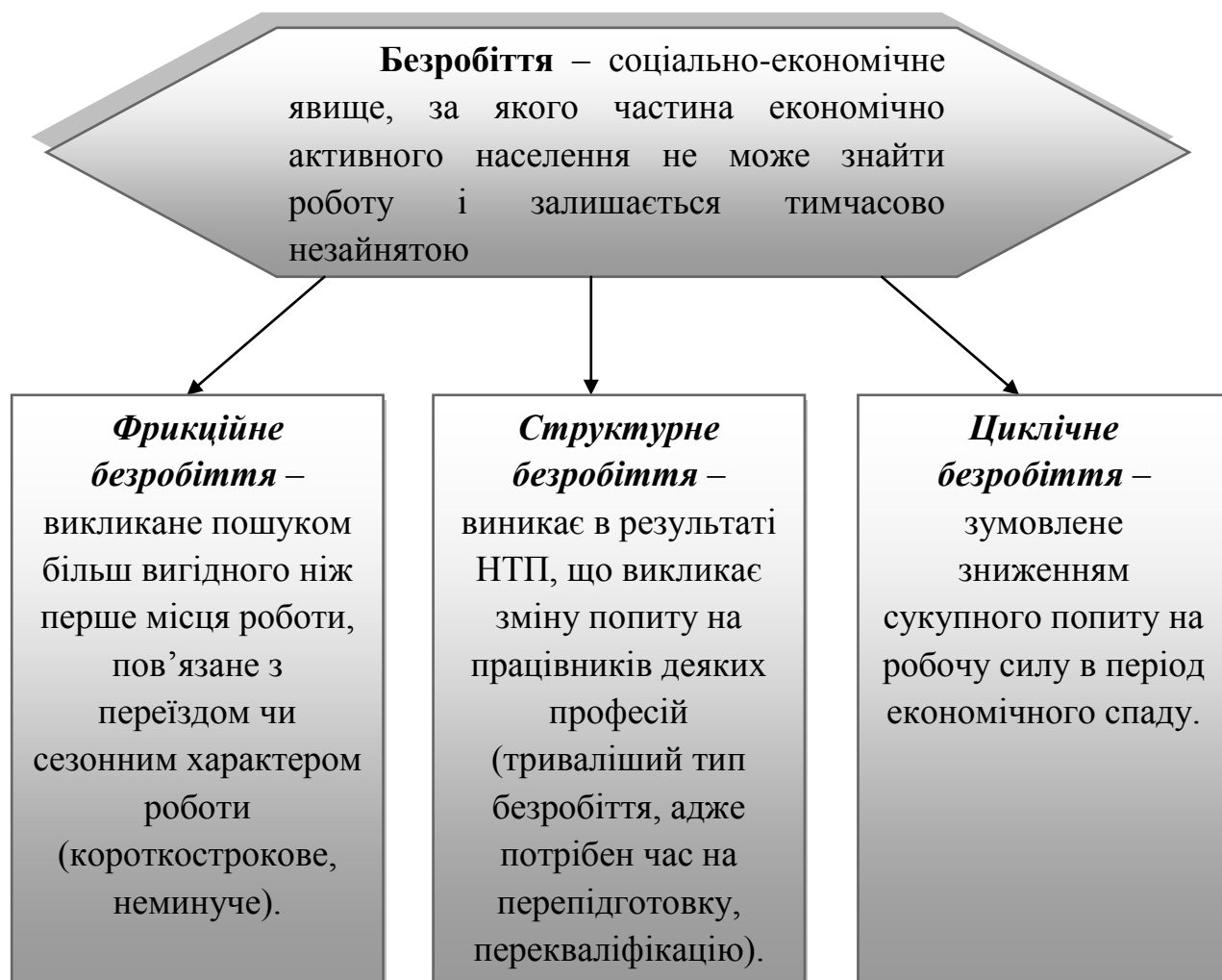

Рис. 1.32. Безробіття та його види

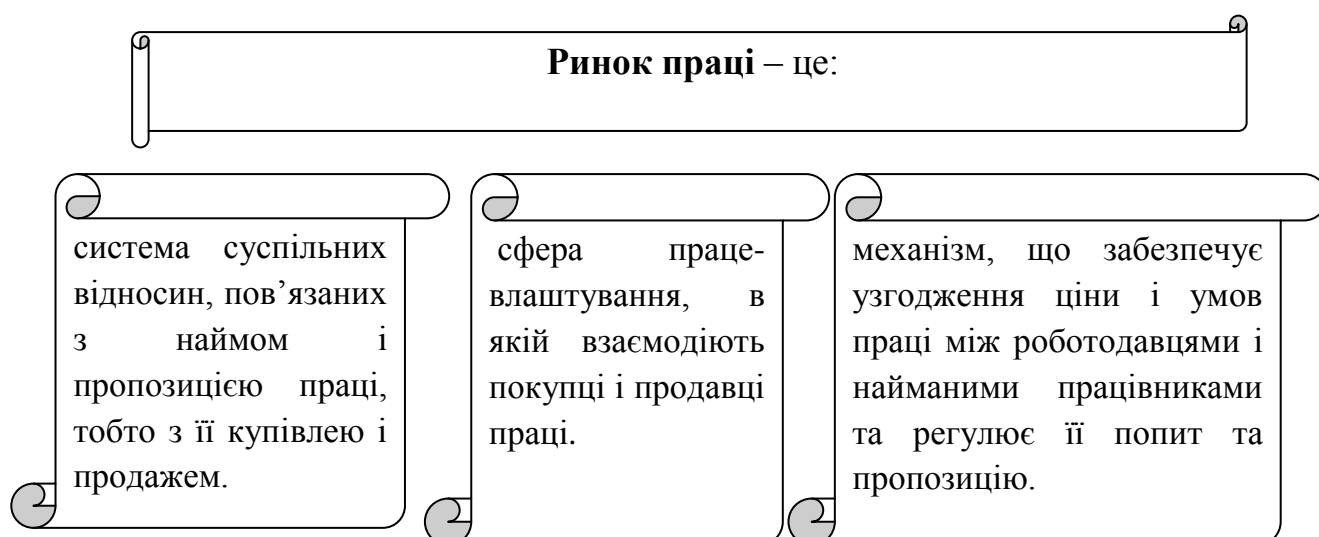

Рис. 1.33. Основні визначення «ринку праці»

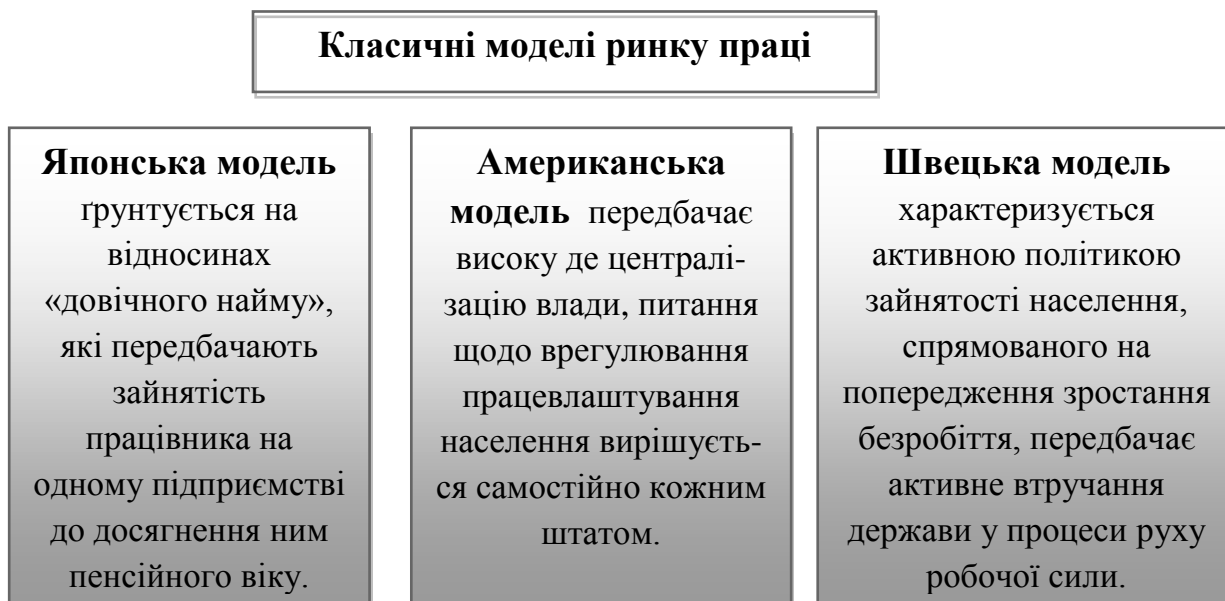

Рис. 1.34. Класичні моделі ринку праці

2. Науково-технічний потенціал.

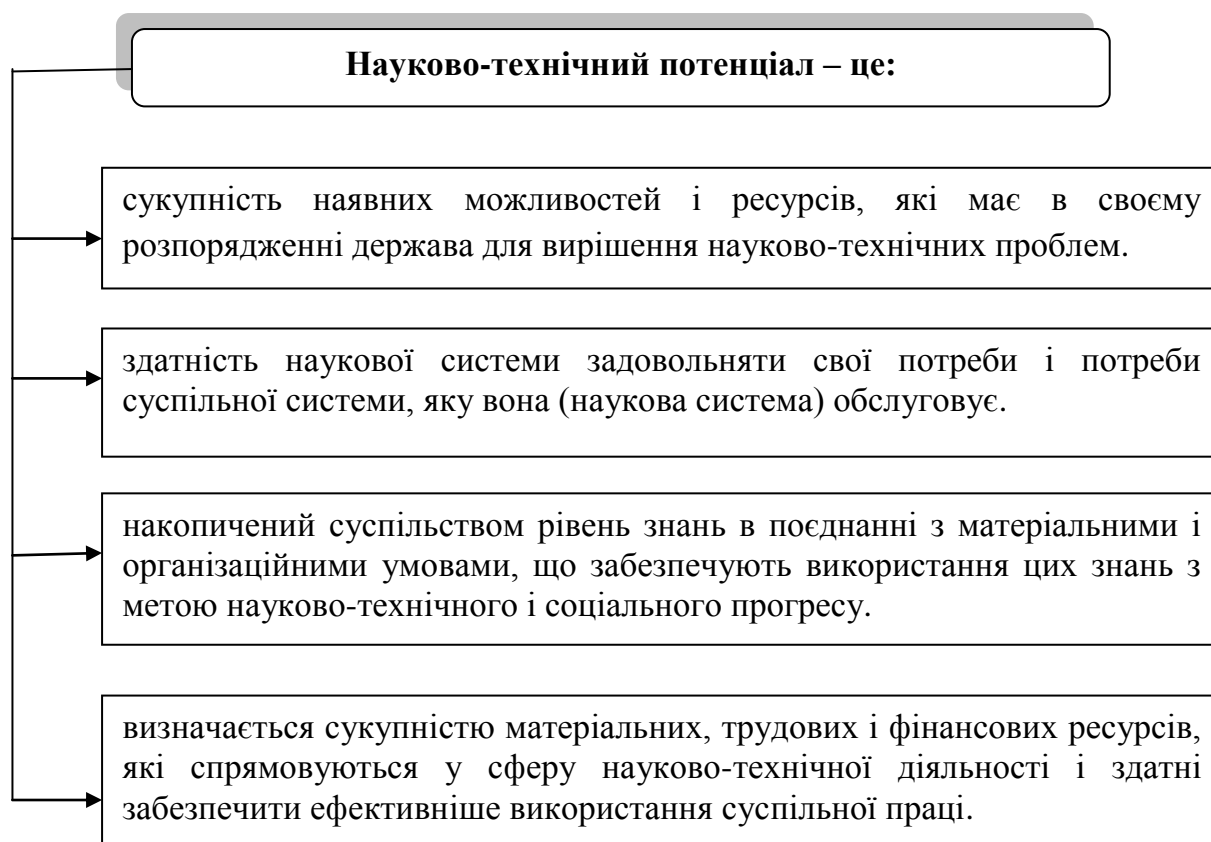

Рис. 1.35. Основні визначення «науково-технічного потенціалу»

Таблиця 1.11

Науково-технічний потенціал: сутність, значення та складові

<p>Науково-технічний потенціал країни – це сукупність наявних можливостей і ресурсів, які має в своєму розпорядженні держава для вирішення науково-технічних проблем.</p>			
<p>Складові НТП та їх суть:</p>			
<p><i>матеріально-технічна база науки</i></p>	<p><i>кадри наукової системи</i></p>	<p><i>інформаційна система</i></p>	<p><i>організаційно-управлінська підсистема</i></p>
<p>це сукупність засобів науково-технічної праці, наукові організації, наукове обладнання, експериментальні заводи, лабораторії тощо.</p>	<p>це вчені, дослідники, конструктори, експериментатори тощо.</p>	<p>забезпечує постійне вдосконалення наукових знань (наук. прогнози, банк патентів, авторські свідоцтва, банк відомостей про світові досягнення в галузі конкретних наук), та здатна до оперативної обробки інформації і надання її користувачеві.</p>	<p>планування НДДКР; фінансування НДДКР; структура управління НДДКР; організаційно-управлінські структури наукових підрозділів; методи управління НДДКР.</p>

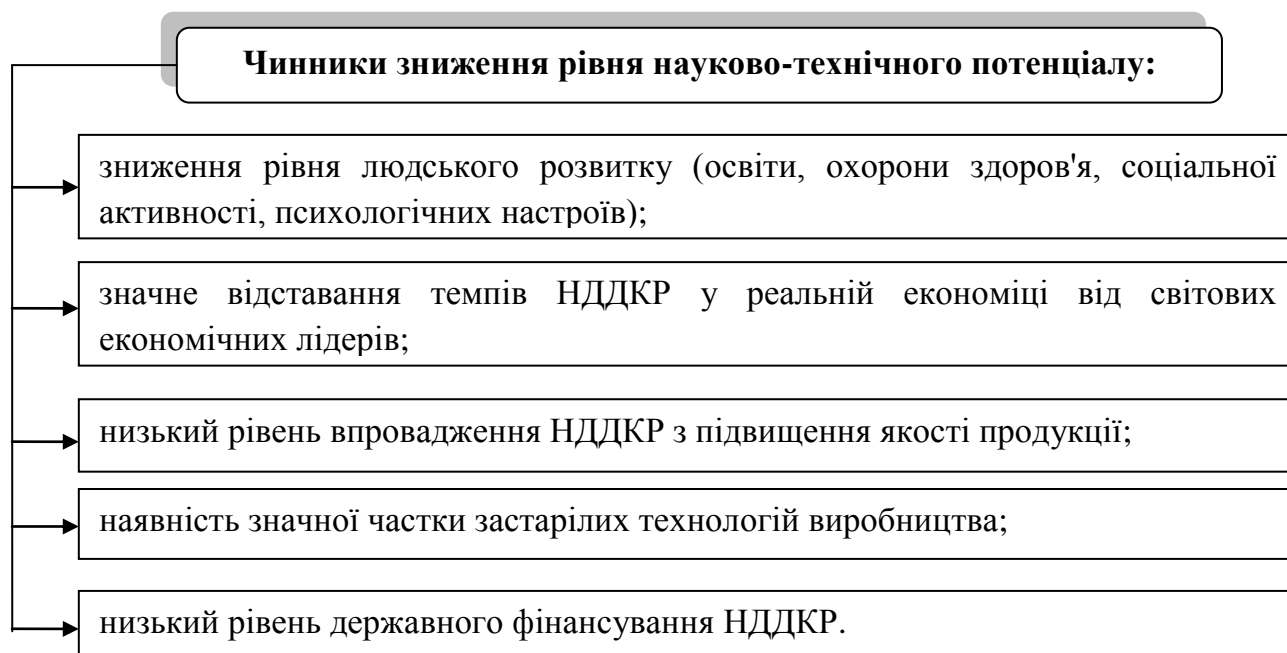

Рис. 1.36. Чинники зниження рівня науково-технічного потенціалу

5. Інформаційний потенціал.

Таблиця 1.12

Інформація та інформаційний потенціал: сутність та особливості

Поняття	Сутність та /або характеристика
Інформація	це задокументовані або публічно оголошені відомості про події та явища, процеси та ситуації, що відбуваються в суспільстві, призначені для передачі під час комунікації.
Інформаційний потенціал	це наявні обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій тощо створення, збирання, накопичення, оброблення і використання різноманітних видів інформації з метою задоволення відповідних потреб суспільства.
Національний інформаційний ресурс	уся належна країні інформація, включаючи окремі документи, незалежно від змісту, форми, часу і місця їх створення, форми власності, а також кінцеві результати інтелектуальної та творчої діяльності.
Інформаційні ресурси в Україні регулюються	– Закон України «Про інформацію» (поточна редакція 21.12.2019 р.); – Закон України «Про науково-технічну інформацію» (поточна редакція 19.04.2014 р.); – Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» (поточна редакція від 02.01.2020 р.).
Основі види інформації	– статистична інформація; – масова інформація; – інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого самоврядування; – правова інформація; – інформація про особу; – інформація довідково-енциклопедичного характеру; – соціологічна інформація.

Таблиця 1.13

Класифікація інформації

Критерії	Види інформації
За способом сприйняття людиною	<ul style="list-style-type: none"> - візуальна; - аудіальна; - нюхова; - смакова; - тактильна.
За способом опрацювання	<ul style="list-style-type: none"> - числова; - текстова; - графічна; - звукова.
За способом подання	<ul style="list-style-type: none"> - образно-знакова; - сигнальна.
За галуззю застосування	<ul style="list-style-type: none"> - навчальна; - науково-технічна; - художньо-естетична.
Відносно системи, що опрацьовує інформацію	<ul style="list-style-type: none"> - вхідна; - внутрішня; - вихідна.
За областю поширення	<ul style="list-style-type: none"> - масова; - з обмеженим доступом; - конфіденційна; - таємна; - відкрита.
За ступенем опрацювання	<ul style="list-style-type: none"> - виробнича; - первинна.
За часом використання	<ul style="list-style-type: none"> - постійна; - перемінна; - перспективна; - оперативна
За можливостями використання	<ul style="list-style-type: none"> - корисна; - надлишкова; - зайва.

6. Зовнішньоекономічний потенціал.

Таблиця 1.14

Зовнішні зв'язки та зовнішньоекономічна діяльність України

Поняття	Сутність та /або характеристика
Зовнішні зв'язки	це взаємообмін з іншими країнами світу продуктами матеріального виробництва, послугами, інформацією на основі міжнародного поділу праці, що сприяє прискоренню науково-технічного розвитку та інтенсифікації економіки.
Форми зовнішньоекономічних зв'язків	<ul style="list-style-type: none"> – зовнішня торгівля; – спільні підприємства на території та за кордоном; – іноземні підприємства на території України; – міжнародні об'єднання та організації; – міжнародне виробниче кооперування; – залучення іноземної робочої сили; – науково-технічне співробітництво тощо.
Міжнародний поділ праці	це найвищий ступінь розвитку суспільно-територіального поділу праці між країнами, основою якою є економічно вигідна спеціалізація окремих країн на виробництві певних видів продукції і обмін випущеною продукцією визначеної кількості та якості.
Основні експортери	США, Білорусія, Чехія, Китай, Туреччина, Італія, Польща.
Основні імпортери	Туркменія, Італія, Німеччина, Польща, Чехія, Корея, Китай.
Основні законодавчі акти, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність в Україні	<p>Закони України:</p> <ul style="list-style-type: none"> – «Про зовнішньоекономічну діяльність» (поточна редакція від 13.02.2020 р.); – «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» (поточна редакція від 17.02.2006 р.); – «Про режим іноземного інвестування» (поточна редакція від 25.06.2016 р.); – «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» (поточна редакція від 13.02.2020 р.); – «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій в сфері зовнішньоекономічної діяльності» (поточна редакція від 13.02.2020 р.).
Переваги України для здійснення зовнішньоекономічної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – потужний мінерально-сировинний і земельно-ресурсний потенціали; – високоякісний трудовий потенціал; – вигідне економіко-географічне розташування.

7. Екологічний потенціал.

Таблиця 1.15

Екологічний потенціал України: загальне та особливе

Поняття	Сутність та / або особливості
Екологічний потенціал	здатність природного середовища відтворювати певний рівень якості протягом тривалого часу.
Стан екологічної ситуації	складний, основна причина якого є аварія на Чорнобильській АЕС та невміла меліорація земель.
Залежно від ступеня забрудненості виділяють такі території	<ul style="list-style-type: none"> – екологічного лиха (30-кілометрова зона Чорнобильської АЕС та причорноморські райони інтенсивного зрошування); – надзвичайно забруднені (Полісся, середнє Придніпров'я, Донбас і південь України); – дуже забруднені; – забруднені; – помірно забруднені (лише території заходу України (без Полісся) і майже весь північний схід, за винятком великих і середніх міст); – умовно чисті (дуже мало, зокрема, - це Карпати, Шацькі озера, Південна Волинь).
Фактори, що створюють негативний вплив на довкілля і екологію	<ul style="list-style-type: none"> – присутність на території ТЕС, ГЕС і АЕС; – діяльність військово-промислового комплексу; – хімічна промисловість; – машинобудівна промисловість; – цементна промисловість; – транспорт (автомобільний, повітряний, водний, залізничний); – розробка кар'єрів будівельних матеріалів (вапняку, граніту, піску тощо); – існуючі проблеми житлово-комунального господарства (застарілість чи відсутність централізованих систем каналізації тощо); – проблема щодо очищення і переробки комунальних відходів: побутових і промислових; – дефіцит води, яка б відповідала санітарним нормам.
Екологія	пріоритетний напрямок діяльності в Україні.

8. Виробничий потенціал.

Таблиця 1.16

Виробничий потенціал: сутність та особливості

Поняття	Характеристика
Виробничий потенціал	це спроможність галузей господарства країни виробляти товари, роботи та послуги для населення та виробництва.
Найбільший виробничий потенціал серед сфер господарського комплексу в Україні	<i>промисловість</i> , яка: <ul style="list-style-type: none"> – орієнтується як на внутрішній, так і на зовнішній ринки; – створюється майже половина національного доходу країни; – характеризується складною, розвиненою галузевою структурою; – представлена потужними паливно-енергетичним і металургійним комплексами, сучасним багатогалузевим машинобудуванням, хімічною і нафтохімічною галузями, виробництвом будівельних матеріалів, легкою, харчовою галузями; – основу якого становлять міжгалузеві комплекси.
Міжгалузевий регіональний комплекс	це поєднання взаємопов'язаних галузей і виробництв в економічних районах, що сприяє отриманню максимального господарського ефекту за найменших витрат.
Найрозвиненішими міжгалузевими комплексами в Україні є	<ul style="list-style-type: none"> – паливно-енергетичний, – машинобудівний, – металургійний, – хімічний.
Індикатор господарського розвитку країни	стан та розвиток виробничої інфраструктури.
Виробнича інфраструктура та її складові	сукупність галузей, тобто організаційно відокремлених елементів, які забезпечують нормальний хід суспільного виробництва; до неї належать підприємства і організації електро-, тепло- і газопостачання, транспортні різних видів, матеріально-технічного постачання і збуту продукції, інформаційного та ділового обслуговування тощо.

? Контрольні питання

1. Розкрийте сутність економічного потенціалу.
2. Вкажіть основні складові економічного потенціалу національної економіки.
3. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал.
4. Вкажіть особливості демографічного та трудового потенціалу.
5. Охарактеризуйте науково-технічний потенціал.
6. Що являє собою інформаційний потенціал?
7. Охарактеризуйте виробничий потенціал.
8. Назвіть основні характеристики зовнішньоекономічного потенціалу.
9. Яке значення екологічного потенціалу для економіки країни.

Завдання

1. Зазначити основні економічні показники, що характеризують Україну як суверенну державу, яка розташована у східній Європі (табл. 1).

Таблиця 1

Основні економічні характеристики України як суверенної держави

№ з/п	Показники	Значення або характеристика
1.	Столиця	
2.	Територія, тис. км ²	
3.	Форма державного правління	
4.	Державна мова	
5.	Грошова одиниця	
6.	Голова держави	
7.	Єдиний орган законодавчої влади	
8.	Вищий орган у системі органів виконавчої влади	
9.	Носій суверенітету і єдине джерело влади	
10.	Чисельність населення, млн осіб	
11.	Головне державне свято	
12.	Найбільші річки (протяжність на території України), км	
13.	Найбільші озера і лимани, км ² водного дзеркала	
14.	Найбільші гірські вершини, м	
15.	Кількість підприємств, од.	
16.	Кількість, од:	
	– районів	
17.	– міст	
18.	– селищ міського типу	
19.	– сільських населених пунктів	
20.	Кордони з країнами	

2. Вкажіть до якого виду економічних ресурсів належать наведені ресурси: корми; статистична інформація; статутний фонд; виробничі запаси; лікувальні грязі; орні землі; корисні копалини; нафта; природний газ; авторські свідоцтва; бюджетні дотації; енергія вітру; паливо; запаси готової продукції; гербіциди; мінеральні води; працездатне населення; сировина; вчені, дослідники; амортизаційні відрахування; інвестиції; наукові прогнози; насіння; кам'яне вугілля; правова інформація; оборотні кошти; здобувачі вищої освіти; банківські кредити; куповані напівфабрикати; державний бюджет; кліматологічні ресурси лісів, морів, гір.

3. За даними таблиці 3 визначити структуру земельних ресурсів України та можливі показники рівня їх використання. Зробити висновки.

Таблиця 3

Склад земельного фонду України (станом на 1 січня)

Види угідь	Площа, млн га	
	2006 р.	2016 р.
Загальна земельна площа	60,357	60,355
в тому числі:		
– землі сільгосппризначення	42,943	42,726
у тому числі рілля	32,481	32,541
– ліси та лісовкриті площі	10,504	10,633
– забудовані землі	2,468	2,553
– землі під водою	2,417	2,426
– відкриті заболочені землі	0,986	0,982
– інші землі	1,039	1,034

Джерело: побудовано за даними [42]

Тести для самоконтролю

1. Основними елементами економічного потенціалу є:

- А) природні ресурси;
- Б) фінансові ресурси;
- В) економічні ресурси;
- Г) національне багатство.

2. Сукупна здатність наявних економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ і послуг, що відповідають потребам суспільства на даному етапі його розвитку, – це:

- А) національна економіка;
- Б) економічний потенціал;
- В) економічна політика;
- Г) виробничий потенціал.

3. *Всі природні, людські і зроблені людиною ресурси, які використовуються для виробництва товарів і послуг – це...*

- А) природно-ресурсний потенціал;
- Б) матеріальні ресурси;
- В) економічні ресурси;
- Г) національне багатство.

4. *Природно-ресурсний потенціал включає такі види ресурсів:*

- А) земельні, мінерально-сировинні, водні, лісові, фауністичні, природно-рекреаційні;
- Б) матеріальні, трудові, фінансові, природні;
- В) ресурси матеріального виробництва та ресурси невиробничої сфери;
- Г) промислові, сільськогосподарські, культурно-ландшафтні ресурси розвитку рекреаційної галузі, ресурси просторового розміщення галузей інфраструктури.

5. *Спроможність галузей господарства країни виробляти товари та послуги для населення та виробництва – це...*

- А) інформаційний потенціал;
- Б) природно-ресурсний потенціал;
- В) виробничий потенціал;
- Г) економічний потенціал.

6. *Загальне збільшення населення в цілому в країні визначається як...*

- А) сума народжених та тих, хто прибув до країни за певний період часу;
- Б) сума кількості померлих та тих, хто вибув із країни за певний період часу;
- В) різниця між кількістю тих, хто прибув до країни, та тих, хто вибув з неї за певний період часу;
- Г) різниця між кількістю народжених та тих, хто помер за певний період часу.

7. *Природний приріст населення в країні визначається як...*

- А) сума народжених та тих, хто прибув до країни за певний період часу ;
- Б) сума кількості померлих та тих, хто вибув із країни за певний період часу;
- В) різниця між кількістю тих, хто прибув до країни, та тих, хто вибув з неї за певний період часу;
- Г) різниця між кількістю народжених та тих, хто помер за певний період часу.

8. *Загальне зменшення населення в країні визначається як...*

- А) сума народжених та тих, хто прибув до країни за певний період часу ;
- Б) сума кількості померлих та тих, хто вибув із країни за певний період часу;
- В) різниця між кількістю тих, хто прибув до країни, та тих, хто вибув з неї за певний період часу;

Г) різниця між кількістю народжених та тих, хто помер за певний період часу.

9. *Безробіття, яке викликане пошуком більш вигідного ніж перше місяця роботи, пов'язане з переїздом чи сезонним характером роботи це:*

- А) фрикційне безробіття;
- Б) структурне безробіття;
- В) циклічне безробіття;
- Г) трудодефіцитне безробіття.

10. *Дана модель ринку праці ґрунтується на відносинах «довічного найму», яка передбачає зайнятість працівника на одному підприємстві до досягнення ним пенсійного віку, – це:*

- А) шведська модель ринку праці;
- Б) американська модель ринку праці;
- В) японська модель ринку праці;
- Г) німецька модель ринку праці.

11. *Сукупність галузей, тобто організаційно відокремлених елементів, які забезпечують нормальний хід суспільного виробництва, – це...*

- А) промисловість;
- Б) міжгалузевий регіональний комплекс;
- В) виробнича інфраструктура;
- Г) господарський комплекс.

Тема 1.3. Структура господарського комплексу України.

1. Сутність та поняття народного господарства країни.
2. Промисловий комплекс України.
3. Агропромисловий комплекс України.
4. Будівельний комплекс України.
5. Транспортна система України.
6. Сучасна система зв'язку і телекомунікацій.
7. Інфраструктура країни: соціальна та ринкова.

Основні поняття і терміни: народне господарство, господарський комплекс, господарська діяльність, виробнича сфера, сфера послуг, міжгалузеві комплекси, підприємство, промисловий комплекс економіки, промисловий пункт, вузол, центр, форми організації виробництва, концентрація, спеціалізація, кооперування, комбінування, диверсифікація, конверсія АПК, будівельний комплекс, транспорт, зв'язок і телекомунікації, соціальна інфраструктура, ринкова інфраструктура, структура економіки, структурна політика держави, науково-технічна політика, інновація, інноваційна політика, інноваційний процес, інвестиції, державна інвестиційна політика.

1. Сутність та поняття народного господарства країни.

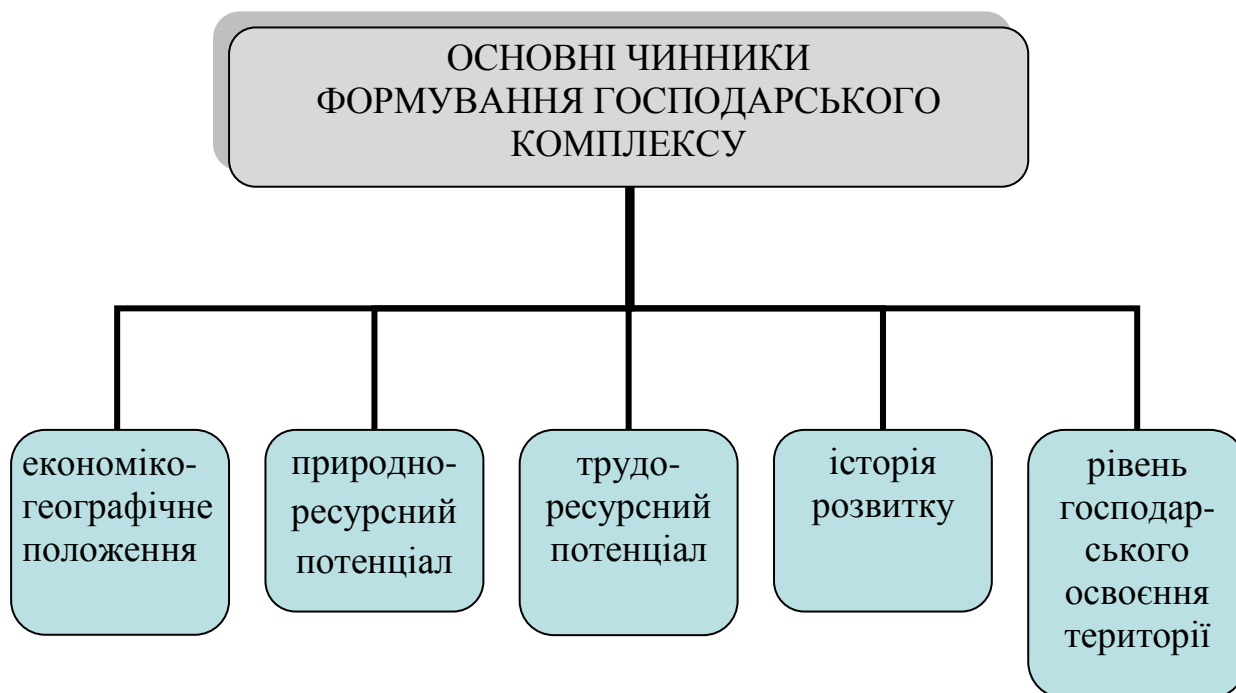

Рис. 1.37. Основні чинники, які впливають на формування господарського комплексу національної економіки

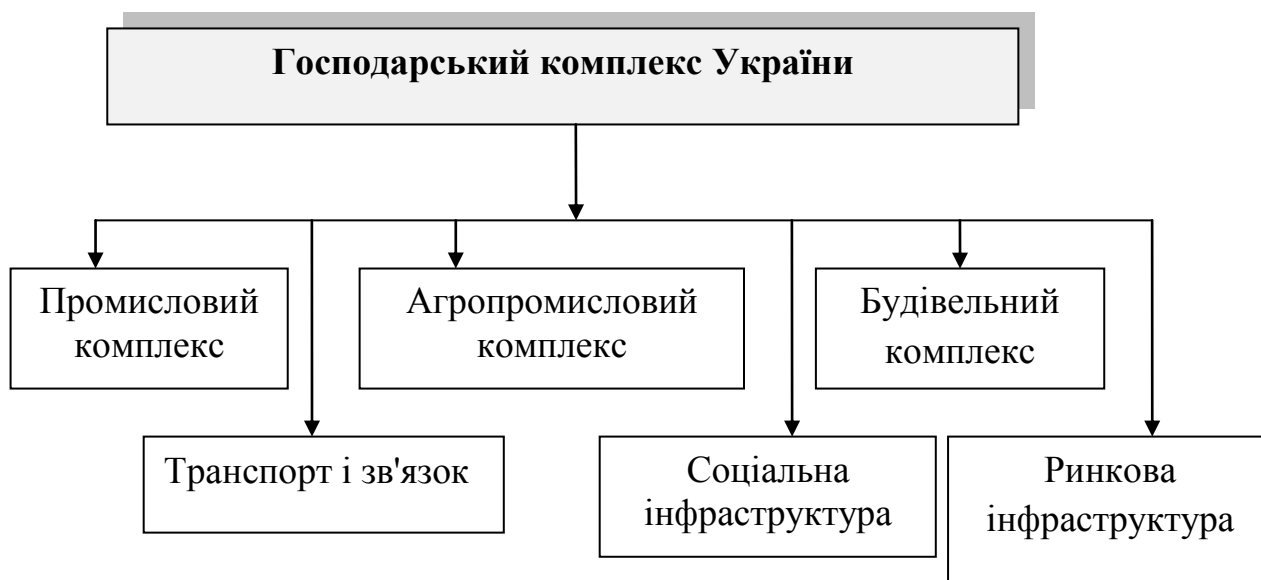

Рис. 1.38. Структура господарського комплексу України

Рис. 1.39. Сутність та значення народного господарства країни

Основні сфери господарського комплексу	
<i>Виробнича (матеріальна) сфера</i>	<i>Невиробнича (сфера послуг) сфера</i>
пов'язана із виробництвом товарів, їх доставкою споживачеві та з продовженням процесу виробництва у сфері обігу.	займається наданням різноманітних послуг.

Рис. 1.40. Основні сфери господарського комплексу

Рис. 1.41. Різновиди структури господарства України

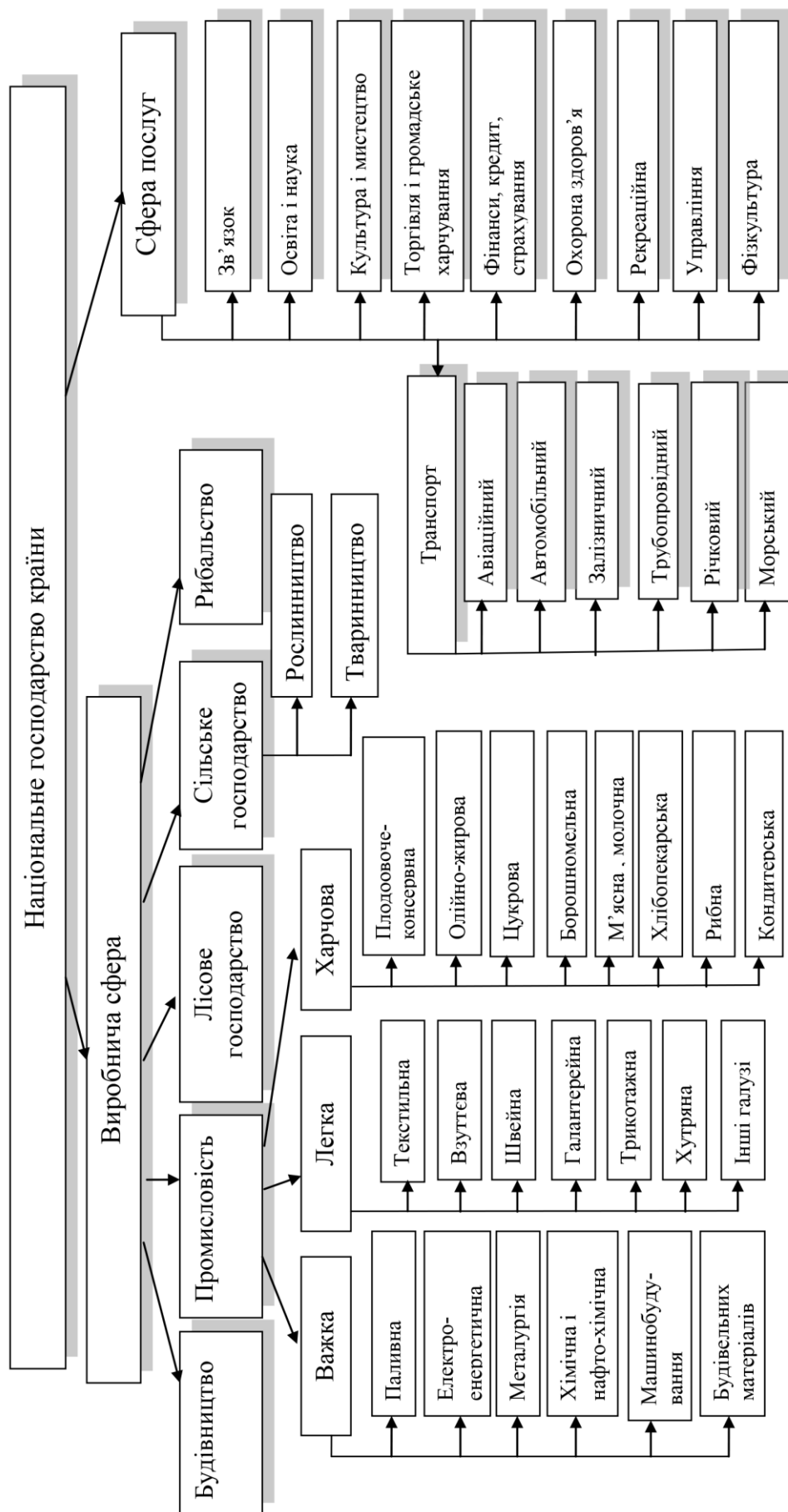

Рис. 1.42. Галузева структура господарства України

2. Промисловий комплекс України.

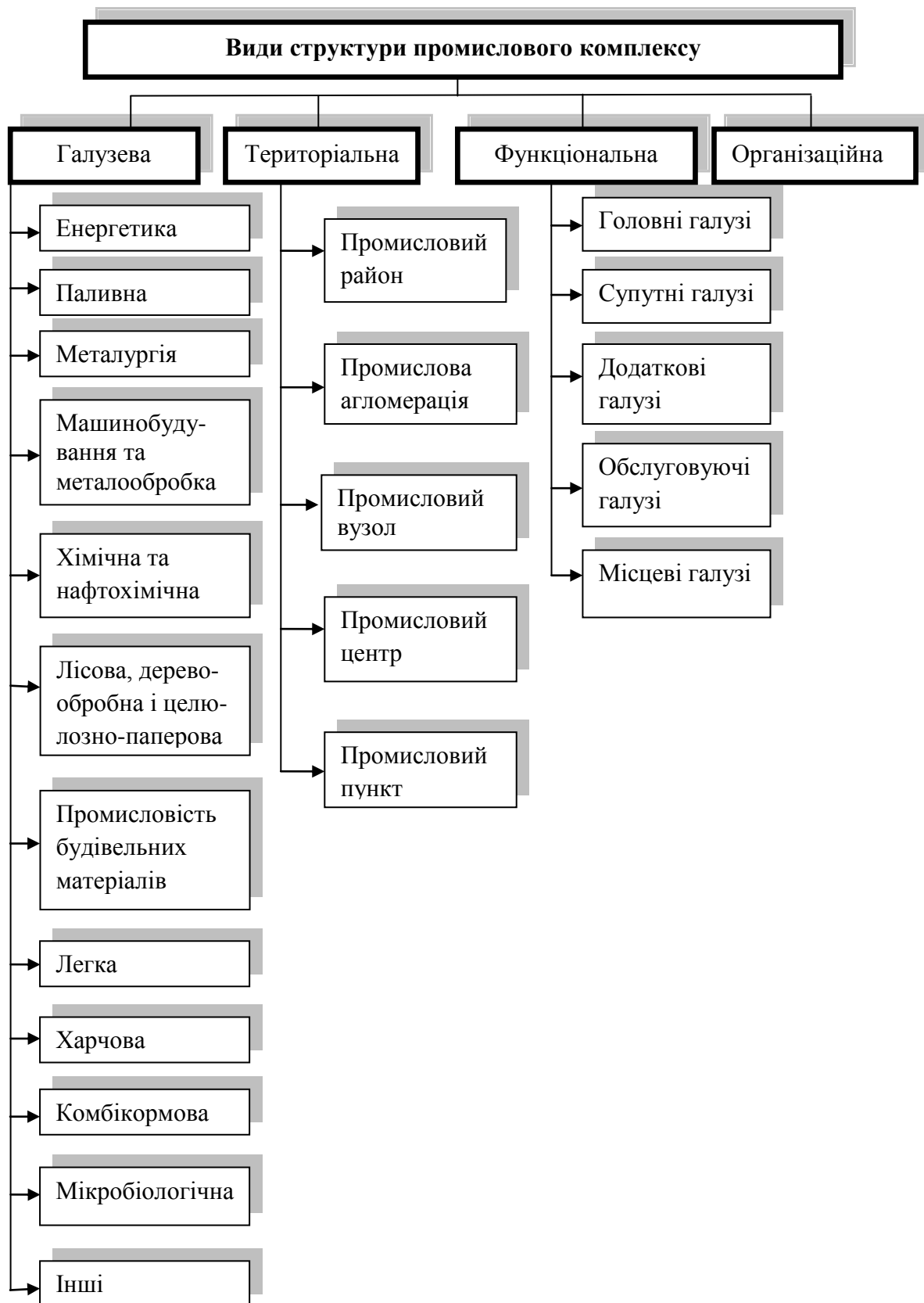

Рис. 1.43. Структура промислового комплексу України

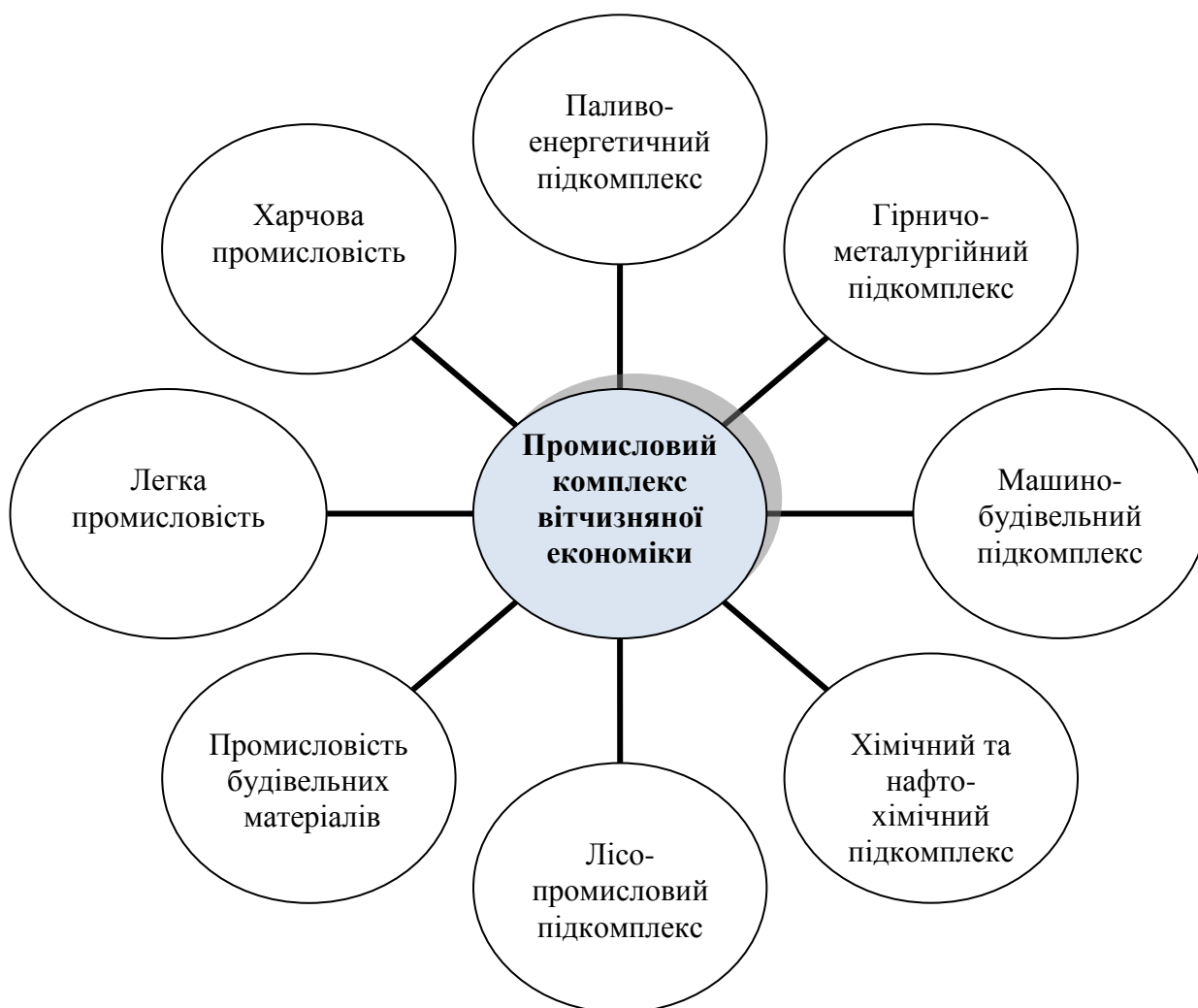

Рис. 1.44. Складові промислового комплексу вітчизняної економіки

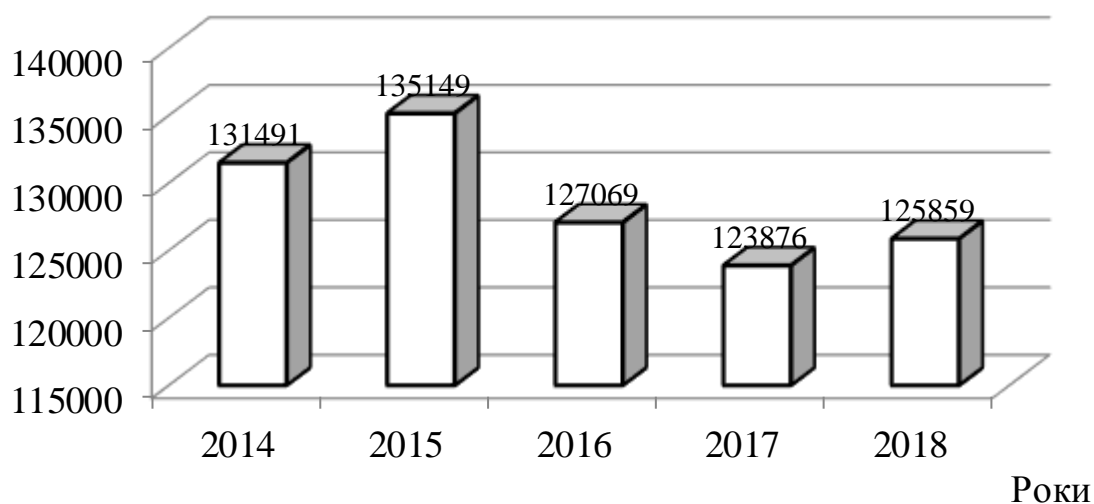

Рис. 1.45. Динаміка кількості суб'єктів господарювання промисловості України, одиниць

Джерело: побудовано за даними [42]

Рис. 1.46. Складові територіальної структури промисловості

Рис. 1.47. Складові функціональної структури промисловості

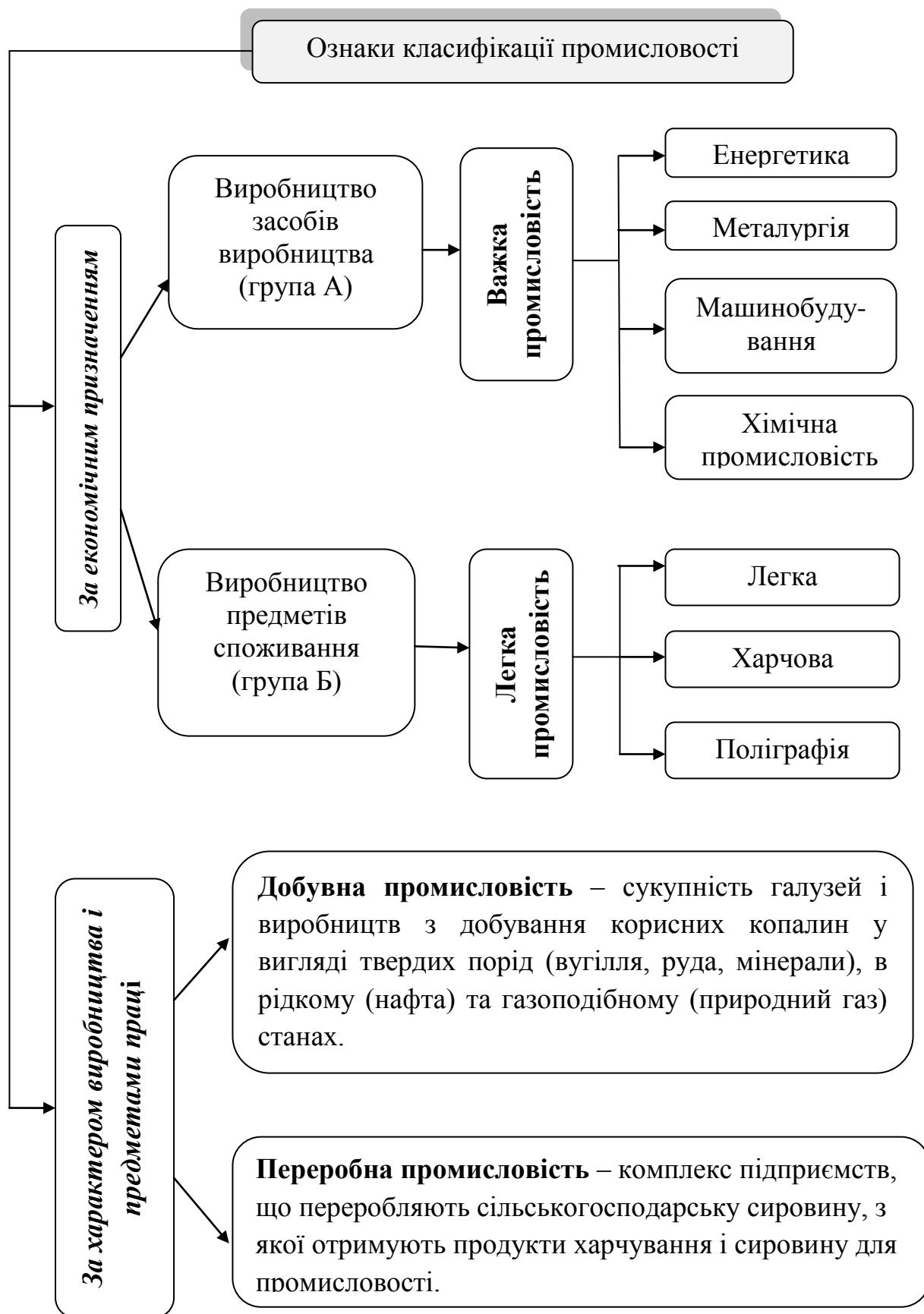

Рис. 1.48. Класифікація промисловості

Таблиця 1.17

Основні форми організації виробництва

Форми організації виробництва – певні види суспільного поділу праці, які виникли внаслідок впливу науково-технічного та організаційного процесів.	
Концентрація – зосередження засобів виробництва, робочої сили та випуску продукції на великих підприємствах.	<u>Агрегатна</u> – збільшення виробничої потужності чи продуктивності виробничих агрегатів.
	<u>Технологічна</u> – укрупнення виробничих одиниць (цехів) підприємства.
	<u>Заводська</u> – збільшення розмірів самостійних підприємств.
Спеціалізація – процес зосередження діяльності підприємства (регіону, держави) на виготовлення певної продукції (виконання певних робіт, надання послуг).	<u>Предметна</u> – випуск кінцевої продукції, яка придатна до споживання (тракторний завод, взуттєва чи кондитерська фабрика).
	<u>Подетальна</u> – випуск окремих деталей, вузлів для комплектування готової продукції (двигуни, електроустаткування, будівельні конструкції).
	<u>Технологічна</u> – виконання окремих стадій технологічного процесу з випуску продукції, яка придатна для кінцевого споживання (ливарні, складальні заводи в машинобудуванні, прядильні фабрики).
	<u>Функціональна</u> – виконання окремих функцій, наприклад, ремонтні заводи, підприємства із виготовлення стандартної тари, машиносервісні організації.
Кооперування – відображає виробничі зв'язки між підприємствами різних галузей, що спільно виготовляють певний вид кінцевої продукції.	
Комбінування – процес органічного поєднання в одному підприємстві кількох видів виробництв, які належать до різних галузей промисловості або народного господарства.	<u>Послідовна</u> (стадійна) переробка сировини (комбінати чорної металургії).
	<u>Використання відходів виробництва</u> – поєднання підприємств будівельної галузі і металургійних підприємств.
	<u>Комплексна переробка сировини</u> (комбінати кольорової металургії).
Диверсифікація – одночасний розвиток кількох (багатьох) технологічно не пов'язаних видів виробництв, у значному розширенні номенклатури та асортименту продукції.	
Конверсія - істотне (інколи повне) перепрофілювання частини (усього) виробничого потенціалу підприємства на виробництво іншої продукції під впливом докорінної зміни ринкового середовища чи глобальних чинників розвитку економіки.	

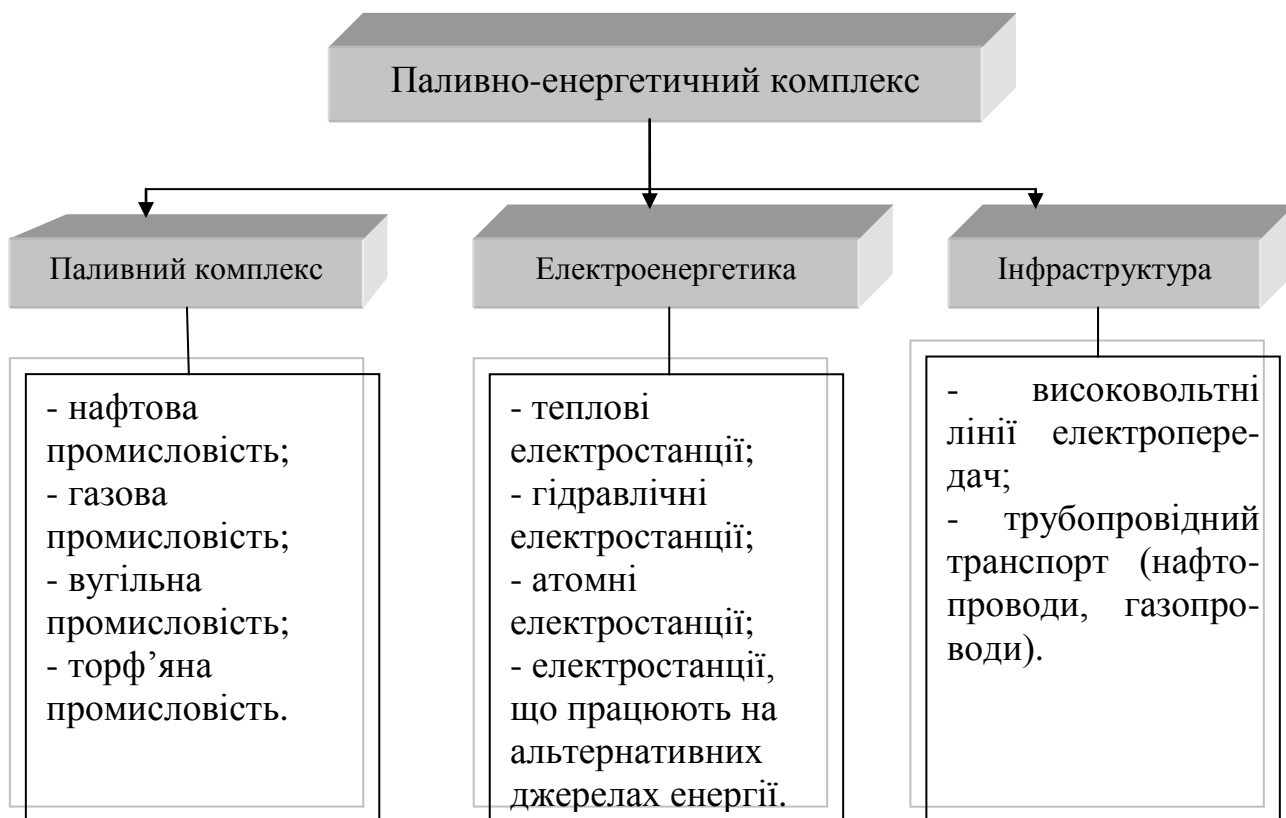

Рис. 1.49. Структура паливно-енергетичного комплексу

Таблиця 1.18

Типи електростанцій

Назви типів	Особливості роботи	Назви в розрізі регіонів України
Теплові	працюють на твердому, рідкому і газоподібному паливі.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Вуглегірська; ✓ Бурштинська; ✓ Запорізька; ✓ Трипільська; ✓ Слов'яська.
Атомні	як паливо використовують збагачений уран або інший радіоактивний елемент.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Запорізька; ✓ Хмельницька; ✓ Рівненська; ✓ Південноукраїнська.
Гідравлічні	використовують відповідні гідроресурси й поділяються на гідроелектростанції, гідро акумуляційні й припливні.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Дніпрогрес; ✓ Кременчуцька; ✓ Канівська; ✓ Теремле-Ріцька; ✓ Каховська.
Альтернативні	використовують нетрадиційні джерела енергії (вітрові, сонячні).	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Новоазовська; ✓ Донузлавська; ✓ Асканійська; ✓ Трускавецька; ✓ Сакська.

3. Агропромисловий комплекс України.

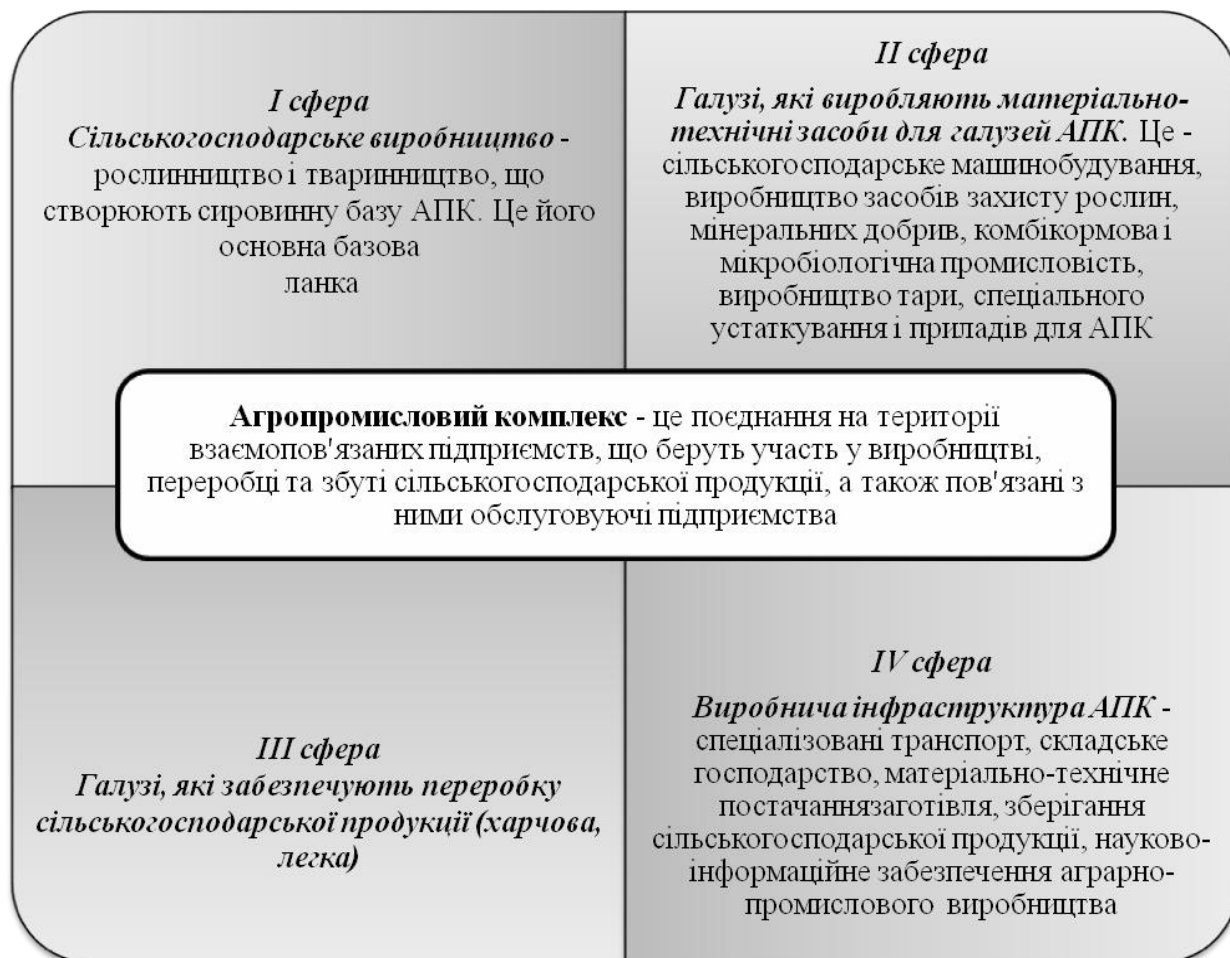

Рис. 1.50. Основні сфери АПК

Таблиця 1.19

Кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність в Україні

(на 1 листопада, одиниць)

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Всього підприємств	47 697	45 558	49 208
у тому числі			
фермерські господарства	33 682	34 137	33 164

Джерело: побудовано за даними [42]

Рис. 1.51. Територіальна структура АПК

4. Будівельний комплекс України.

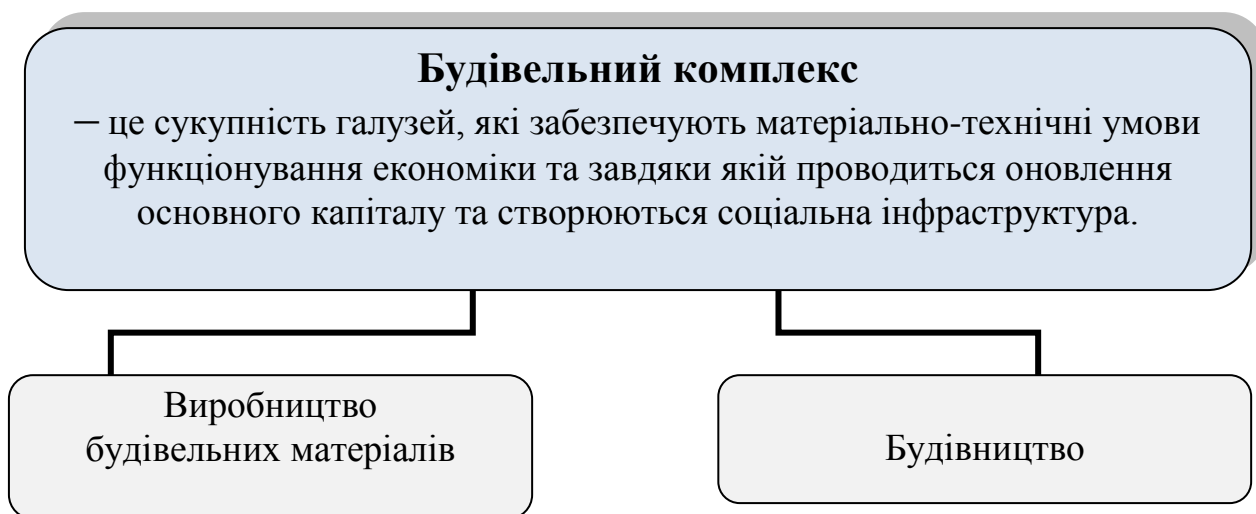

Рис. 1.52. Сутність та складові будівельного комплексу вітчизняної економіки

5. Транспортна система України.

Транспорт і зв'язок є важливою сферою виробничої інфраструктури. Завдяки вигідному географічному положенню в Україні розвинутими є усі види транспорту, які об'єднані транспортними вузлами і утворюють транспортний комплекс держави.

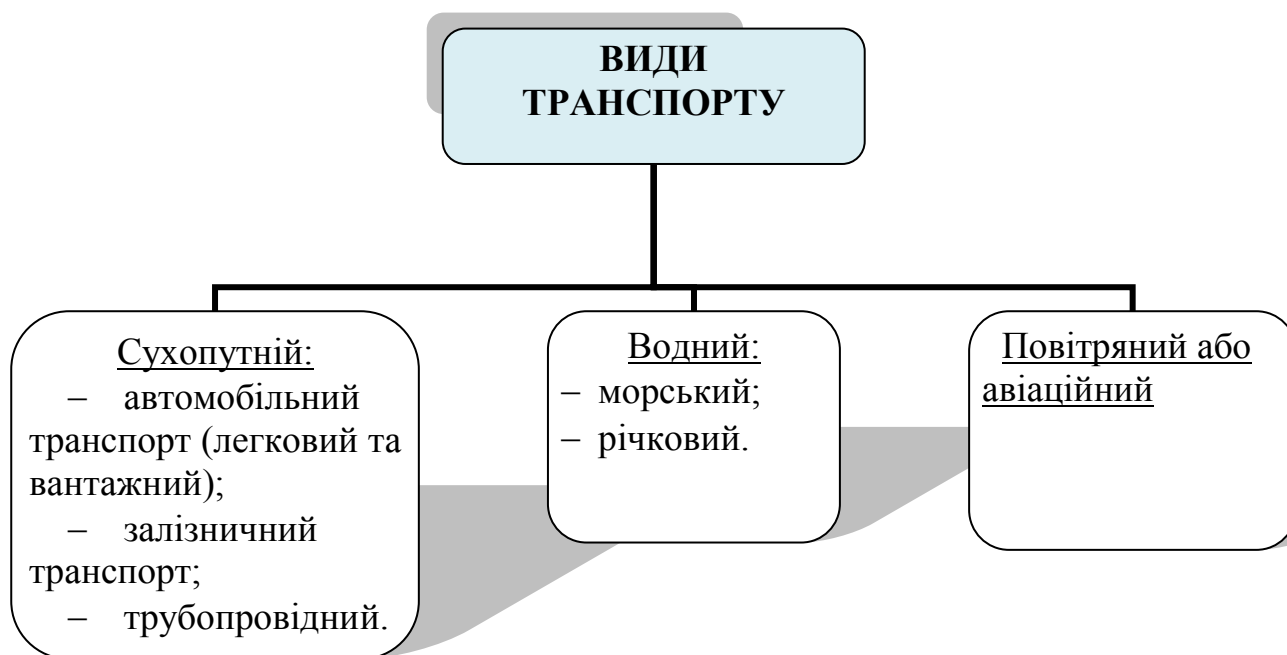

Рис. 1.53. Види транспорту за способом пересування

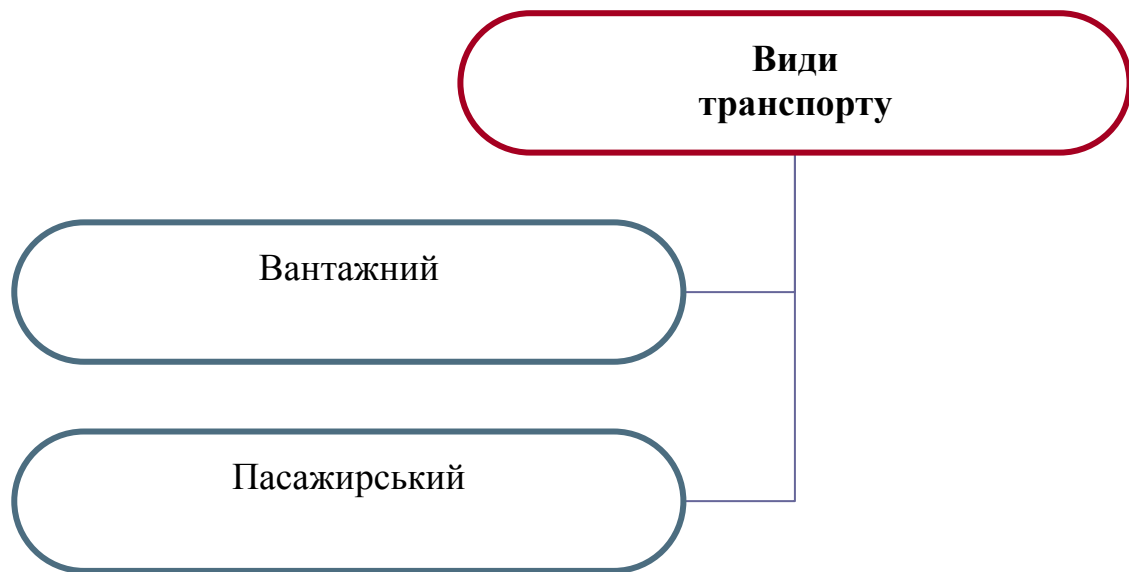

Рис. 1.54. Види транспорту за призначенням

Рис. 1.55. Складові транспортної системи України

6. Сучасна система зв'язку і телекомунікацій.

Таблиця 1.20

Сутність та значання зв'язку і телекомунікації в економіці України

Поняття	Особливості та /або характеристика
Зв'язок і телекомунікації	невід'ємна частина виробничої та соціальної інфраструктури, яка призначена для задоволення потреб фізичних та юридичних осіб, органів державної влади в послугах зв'язку. З 18.11.2003 року засади діяльності підприємств цієї сфери регулюються законом України «Про телекомунікації», № 1280-IV (поточна редакція 13.02.2020 р.).
Телекомунікації	це передавання, випромінювання та /або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіопроводових, оптичних або інших електромагнітних системах. Україна є членом Міжнародного союзу електров'язків.
Ключові гравці телекомунікаційних послуг	<ul style="list-style-type: none"> – Укртелеком – Київстар – МТС Україна (Vodafone) – Астеліт (Life:)
Характерні риси вітчизняного ринку телекомунікаційних послуг	<ul style="list-style-type: none"> – стійкість ринкових позицій ключових операторів; – стабільний попит на послуги; – висока конкуренція в сегменті суміжних продуктів.
Особливості сфери телекомунікацій, котрі зумовлюють специфіку підприємств	<ul style="list-style-type: none"> – державне регулювання діяльності; – значна капіталомісткість; – олігополістична структура ринку.

7. Інфраструктура країни: соціальна та ринкова.

Рис. 1.56. Види інфраструктури національної економіки

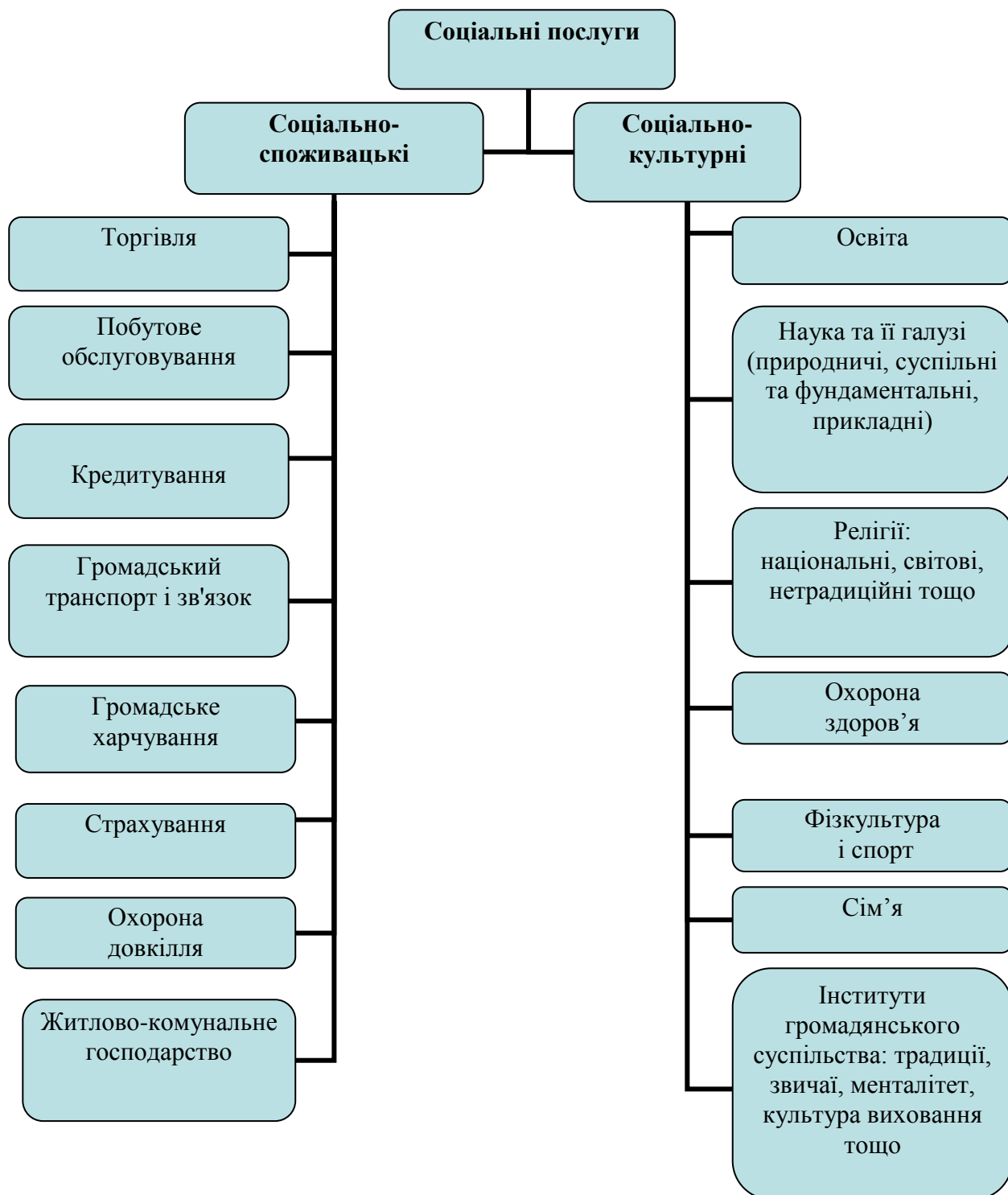

Рис. 1.57. Основні різновиди соціальних послуг як складових соціальної інфраструктури країни

Рис. 1.58. Структура освіти в Україні

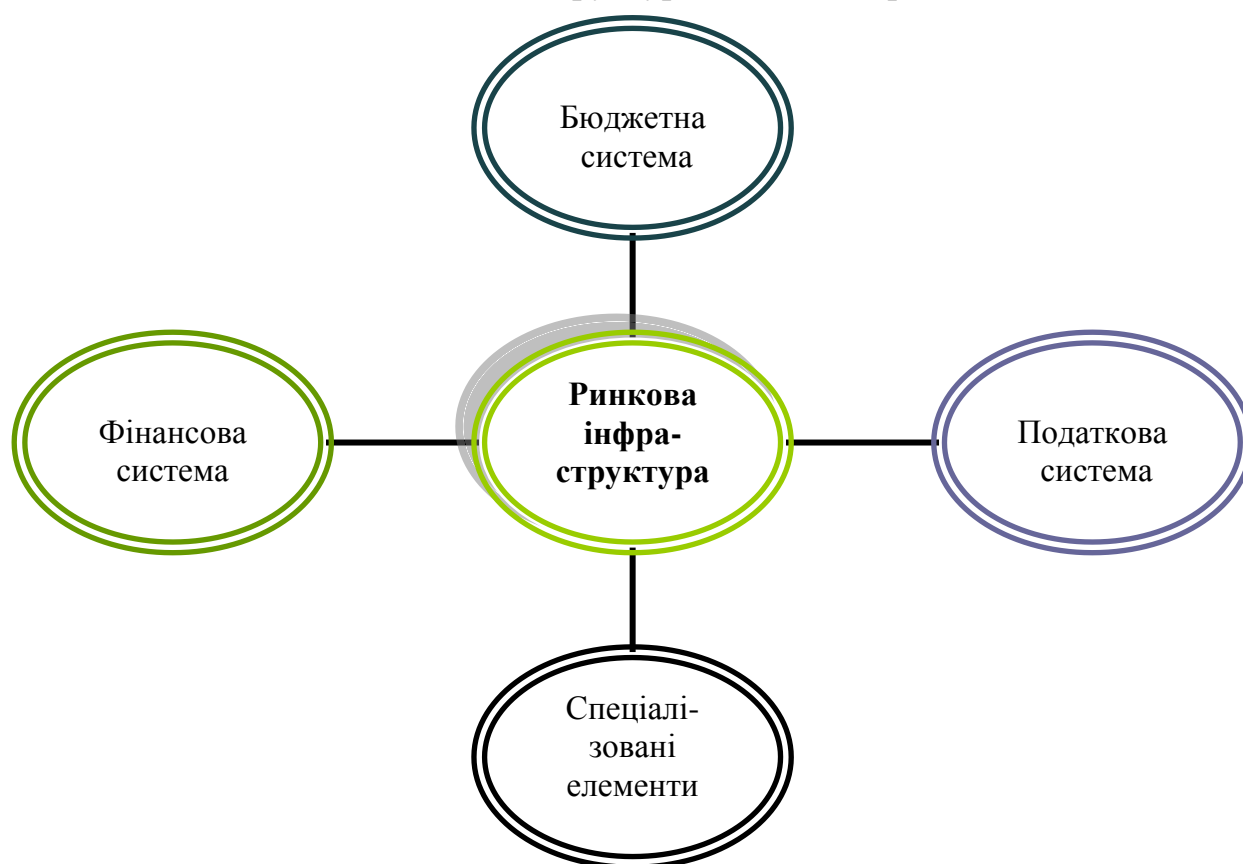

Рис. 1.59. Основні складові ринкової інфраструктури України

? Контрольні питання

1. Дайте визначення народногосподарського комплексу.
2. Яку структуру має господарський комплекс України? Коротко її охарактеризуйте.
3. Що ви розумієте під виробничою сферою і який її склад?
4. Що входить до невиробничої сфери?
5. Які особливості галузевої структури промисловості України?
6. Назвіть особливості складу та структури АПК.
7. Що собою являє будівельний комплекс?
8. Яку структуру має транспортна система України?
9. Охарактеризуйте сучасну систему зв'язку та телекомунікацій.
10. Що таке інфраструктура національної економіки?
11. Які ви знаєте види інфраструктури? Коротко їх охарактеризуйте.

Завдання

1. Зазначені підкомплекси, галузі та сфери віднесіть до відповідної складової господарського комплексу України (табл. 1): сільське господарство; рекламні агентства; паливо-енергетичний комплекс; торгівля; міський електротранспорт; елементи спеціалізованої ринкової інфраструктури; громадський транспорт, зв'язок; біржі; виробництво будівельних матеріалів; кредитування населення; спорт; сім'я; відомчий транспорт; гірничо-металургійний комплекс; податкова система; шляхи сполучення загального користування; машинобудівельний; освіта; хімічний та нафтохімічний комплекс; фондоутворювальні галузі; державне страхування населення; будівництво; лісопромисловий комплекс; фінансова система; виробнича інфраструктура; охорону здоров'я; страхові компанії; промисловості будівельних матеріалів; легка промисловість; переробні галузі; аудиторські фірми; наука; релігія; побутове обслуговування; харчова промисловість; залізничний, морський, річковий, автомобільний і авіаційний транспорт; аукціони; бюджетна система; культура та мистецтво; трубопровідний транспорт; комерційно-виставкові зали та виставки; інститути громадянського суспільства; громадське харчування; охорона довкілля.

Таблиця 1

Склад та структура господарського комплексу України

Складові господарського комплексу	Галузі, сфери

2. Заповніть таблицю 2: у відповідних колонках поставте (+).

Таблиця 2

Типологія електростанцій України

Електростанції	Тип		
	Теплова	Гідравлічна	Атомна
Київська			
Чорнобильська			
Рівненська			
Старобешівська			
Трипільська			
Каховська			
Кременчуцька			
Хмельницька			
Запорізька			
Криворізька			
Зміївська			
Південноукраїнська			

3. Проаналізувати структуру споживання енергоресурсів в економічних районах України (табл. 3). Зробити висновки.

Таблиця 3

Споживання енергоресурсів в економічних районах України

Види ресурсів	Економічні райони			
	Донецький	Центральний	Придніпровський	Карпатський
Природний газ, млн м ³	37	16	23	17
Нафта, млн т	25	41	40	41
Вугілля, млн т	30	22	23	27

Коефіцієнти перерахунку в умовне паливо: для вугілля – 0,9, нафтопродуктів – 1,4, газу – 1,2.

Тести для самоконтролю

1. Система виробництва, обміну, розподілу та споживання, що склалася в межах України та об'єднання в єдине ціле транспортною системою розселення, управління і зв'язку це:

- А) народногосподарський комплекс;
- Б) єдиний народногосподарський комплекс;
- В) виробнича інфраструктура ринку;
- Г) агропромисловий комплекс.

2. Сукупність галузей, які забезпечують нормальний хід суспільного виробництва через надання послуг з обміну результатами діяльності між підприємствами матеріального виробництва регіону є:

- А) народногосподарський комплекс;
- Б) єдиний народногосподарський комплекс;
- В) виробнича інфраструктура ринку;
- Г) агропромисловий комплекс.

3. Поселення разом з одним підприємством, яке виникло при ньому це:

- А) промисловий пункт;
- Б) промисловий центр;
- В) промисловий вузол;
- Г) промисловий район.

4. Місто, або селище міського типу, де зосереджено кілька промислових підприємств, які поєднані між собою виробничими зв'язками – це:

- А) промисловий пункт;
- Б) промисловий центр;
- В) промисловий вузол;
- Г) промисловий район.

5. Провідна галузь народного господарства, яка тісно пов'язана з НТП і має вирішальний вплив на рівень розвитку продуктивних сил суспільства, – це:

- А) сільське господарство;
- Б) промисловість;
- В) лісове господарство;
- Г) водне господарство.

6. Процес органічного поєднання в одному підприємстві кількох видів виробництв, які належать до різних галузей промисловості або народного господарства, – це:

- А) комбінування;
- Б) кооперація;
- В) концентрація;
- Г) спеціалізація.

7. Випуск деталей, вузлів для комплектування готової продукції – це:

- А) технологічна спеціалізація;
- Б) подетальна спеціалізація;
- В) заводська спеціалізація;
- Г) предметна спеціалізація.

8. Істотне (інколи повне) перепрофілювання частини (усього) виробничого потенціалу підприємства на виробництво іншої продукції під впливом докорінної зміни ринкового середовища чи глобальних чинників розвитку економіки це:

- А) комбінування;
- Б) конверсія;
- В) концентрація;
- Г) диверсифікація.

9. Цілісний блок галузей, підпорядкований реалізації однієї мети – задоволення потреб народу у продуктах харчування і товарах із сільгоспсировини, – це :

- А) агропромисловий комплекс;
- Б) промисловий комплекс;
- В) будівельний комплекс;
- Г) ринкова інфраструктура.

10. Сукупна здатність наявних економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ і послуг, що відповідають потребам суспільства на даному етапі його розвитку, – це:

- А) національна економіка;
- Б) економічний потенціал;
- В) економічна політика;
- Г) виробничий потенціал.

11. Господарський комплекс економіки України складається з:

- А) промислового комплексу, агропромислового комплексу, будівельного комплексу;
- Б) промислового комплексу, транспорту та зв'язку, агропромислового комплексу, будівельного комплексу, соціальної та ринкової інфраструктури;
- В) агропромислового комплексу, будівельного комплексу, транспорту та зв'язку;
- Г) жодна відповідь невірна.

12. Основними елементами економічного потенціалу є:

- А) природні ресурси;
- Б) фінансові ресурси;
- В) економічні ресурси;
- Г) національне багатство.

Тема 1.4. Структурна перебудова національної економіки.

1. Поняття і значення структури національної економіки.
2. Структурна політика держави та її методи.
3. Інноваційна та науково-технічна політика держави.
4. Інвестиційна політика держави.

Основні поняття і терміни: структура економіки, види структурних співвідношень, структурна трансформація, рівнів структурної трансформації, структурна політика держави, відтворювальна структура, соціальна структура, галузева структура, регіональна структура, зовнішньоекономічна структура, науково-технічна політика, інновація, інноваційна політика, інноваційний процес, інвестиції, державна інвестиційна політика.

1. Поняття і значення структури національної економіки.

Структура економіки

– це співвідношення різних елементів економічної системи, що відображають народногосподарські пропорції та стан суспільного поділу праці.

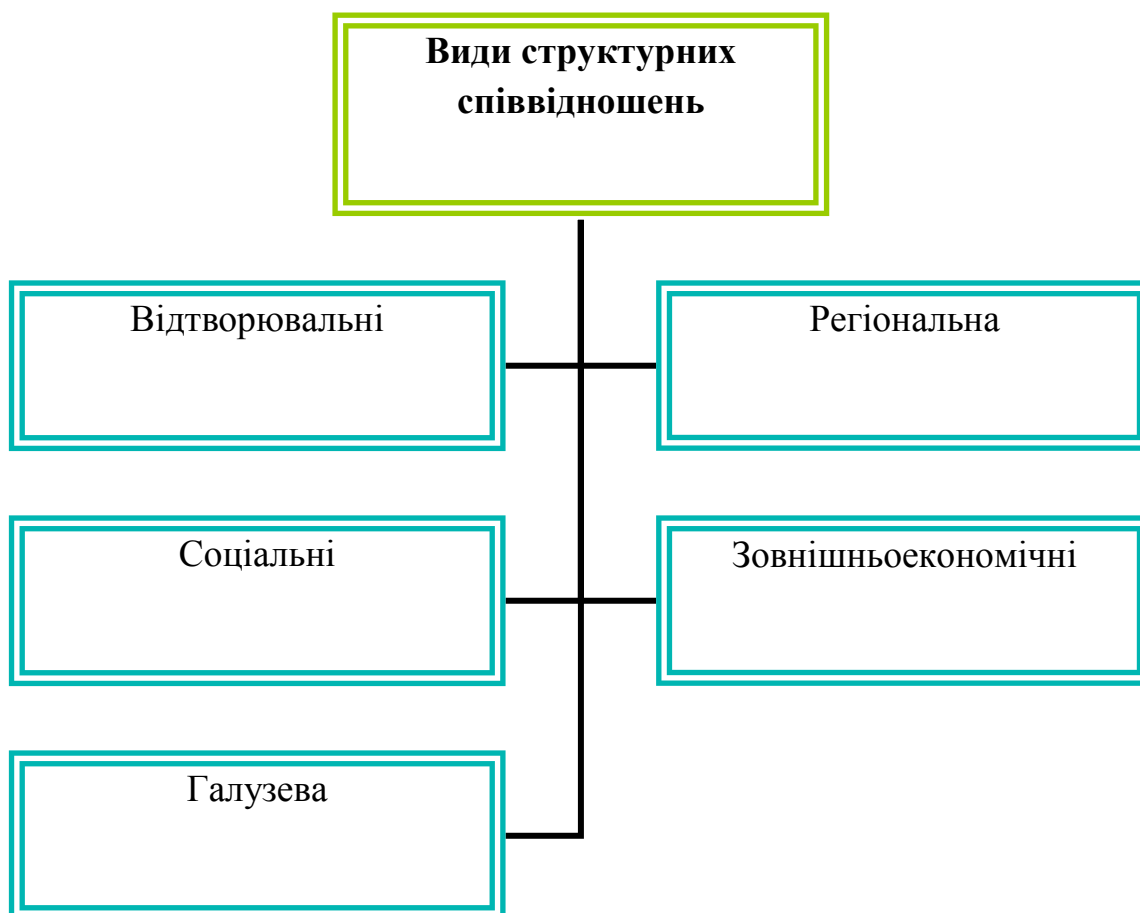

Рис. 1.60. Види структурних співвідношень національної економіки

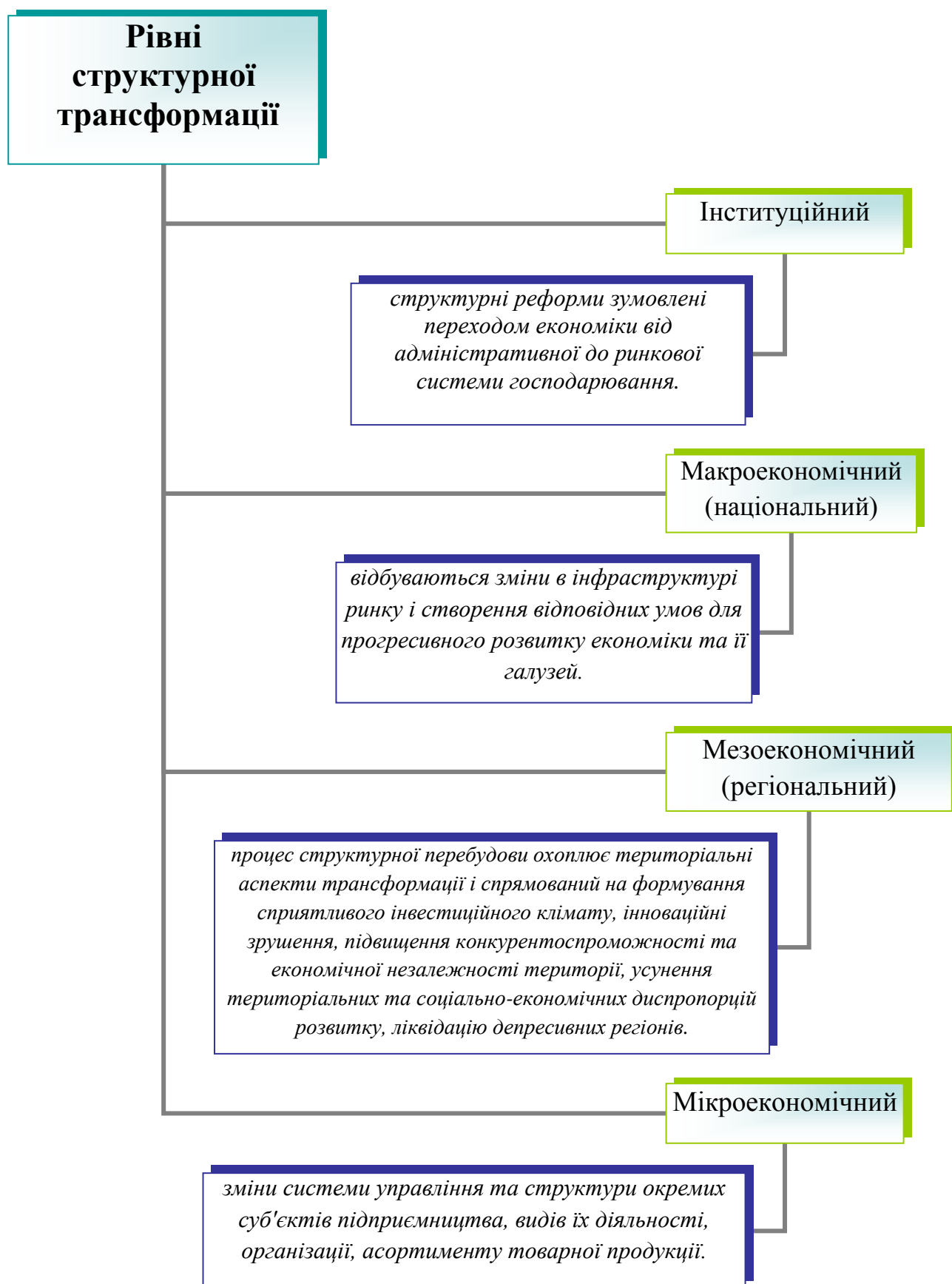

Рис. 1.61. Характеристика рівнів структурної трансформації національної економіки

Таблиця 1.21

Характеристика структурних співвідношень національної економіки

Види структурних співвідношень	Характеристика
Відтворювальна структура	<p>відображає можливість економічного зростання промислового виробництва та його ефективність, характеризує співвідношення елементів і підрозділів суспільного відтворення: між виробництвом засобів виробництва і предметів споживання, між споживанням та нагромадженням тощо.</p>
Соціальна структура	<p>відображає розподіл народного господарства за:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формами власності (приватні, державні, колективні); – організаційно-правовими формами підприємництва (малі, середні та великі підприємства); – рівнем доходів певних верств населення (доходи залежно від різних груп населення). <p>Диверсифікація доходів різних верств населення є характерною для соціальної структури економіки, важливим є зростання середнього прошарку категорій населення за рівнем доходів, і відносне скорочення діапазону диференціації доходів.</p>
Галузева структура	<p>відображає пропорції розвитку окремих галузей, підгалузей, комплексів, видів діяльності, виробництв, сфер національної економіки; визначається пропорціями між укрупненими галузями і часткою окремих галузей та підгалузей в обсязі їхнього випуску, пропорційністю між ними.</p> <p><i>Згідно з класифікатором галузей економіки виділено такі галузі:</i> промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво, торгівля і громадське харчування, матеріально-технічне забезпечення і збут, операції з нерухомістю, лісове господарство, інформаційно-обчислювальне обслуговування тощо. У складі галузей економіки виділяють <i>підгалузі</i>, що є сукупністю підприємств, які випускають однорідну продукцію чи виконують однорідні послуги.</p>

Продовження табл.1. 21

<p>Регіональна структура</p>	<p>характеризує територіальне розміщення основних елементів міжгалузевого комплексу, різноманітність цих елементів, їхні зв'язки. <i>Існує два типи регіональних систем:</i> – перший – розподіляє економіку на економічні райони, територіальні виробничі комплекси, спеціальні економічні зони; – другий – стосується адміністративного підпорядкування: в Україні - це економіка АР Крим, областей, районів.</p>
<p>Структура зовнішньої торгівлі (зовнішньоекономічна)</p>	<p>характеризує стан економіки країни, описує характер продукції галузей з розподілом на експортні товари і на продукцію для задоволення внутрішніх потреб країни. <i>Існує два основні напрямки зміни експортно-імпоротної структури:</i> – імпортозаміщення (витіснення з внутрішнього ринку іноземних товарів); – експортоорієнтація.</p>

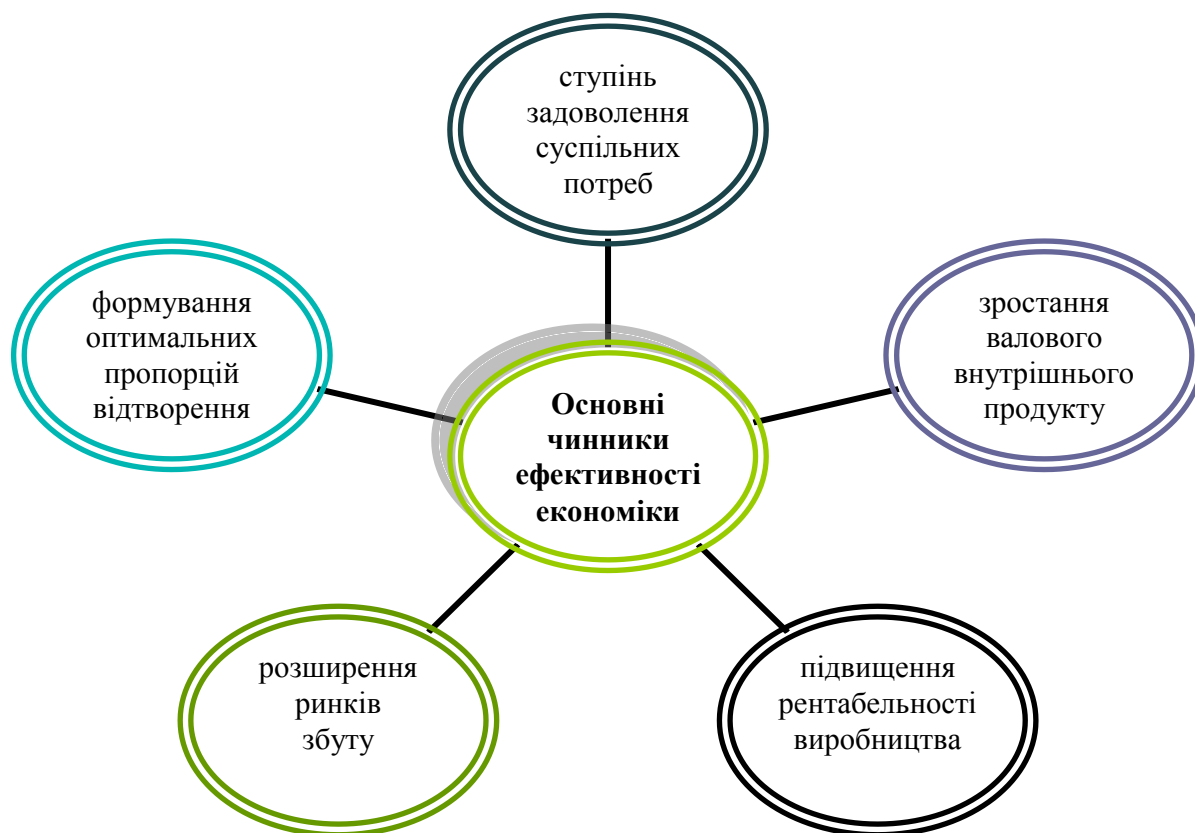

Рис. 1.62. Основні чинниками ефективності економіки

Таблиця 1.22

Структурна політика : сутність та види

Поняття	Особливості та /або характеристика
Структурна політика держави	це обґрунтування цілей та характеру структурних перетворень, а також визначення комплексу заходів щодо підтримки розвитку елементів економічної системи, які забезпечують економічне зростання та вирішення актуальних проблем сьогодення.
Класифікація структурної політики	Залежно від міри втручання держави в структурні зрушення в економіці структурна політика держави буває двох типів: – пасивна; – активна.
Пасивна структурна політика	державна створює правову базу для вільного переливання капіталу та праці з одних галузей в інші та безпосередньо не втручається в інвестиційні процеси в окремих галузях.
Активна структурна політика	широко застосовує державні важелі та інструменти для прискорення прогресивних структурних зрушень в економіці.
Методи прямого регулювання структурної політики	– надання фінансової допомоги у вигляді інвестиційних надбавок, субсидій, дотацій, позичок на розвиток окремих галузей, виробництв, регіонів; – використання системи державних замовлень та закупівель; – методи індикативного планування; – державні плани та програми; – централізовано встановлені ціни; – цільове фінансування сфер, суб'єктів діяльності тощо.
Методи непрямого регулювання структурної політики	– надання податкових і кредитних пільг з диференціацією за відповідними галузями й виробництвами, які визнані пріоритетними; – здійснення політики прискорення амортизації, цінової та експортно-імпоротної політики, зокрема встановлення різних імпорتنих та експортних тарифів тощо.

Рис. 1.63. Державні важелі і заходи активної структурної політики

Рис. 1.64. Найефективніші напрямки структурної трансформації економіки, які формує активна структурна політика

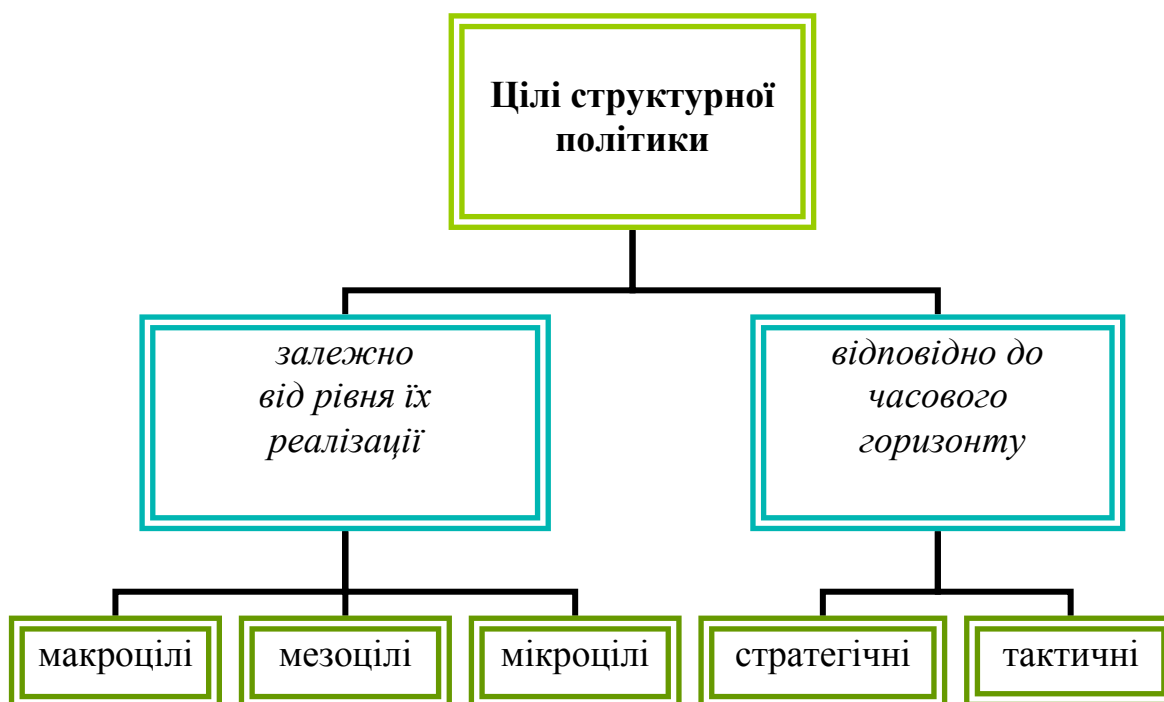

Рис. 1.65. Класифікація цілей структурної політики

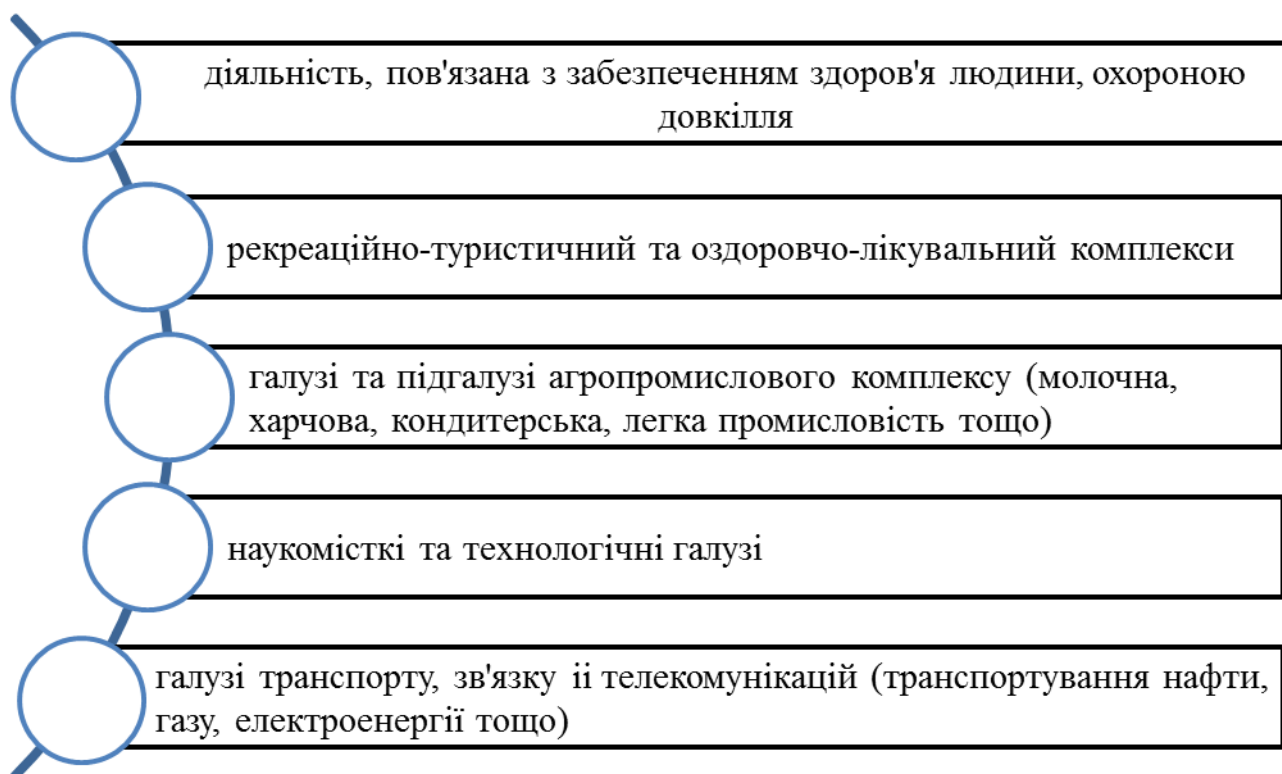

Рис. 1.66. Основні групи пріоритетних галузей структурних перетворень в Україні

3. Інноваційна та науково-технічна політика держави.

Таблиця 1.23

Науково-технічна політика країни: сутність, цілі і завдання

Поняття	Сутність та/ або особливості
Науково-технічна політика	це складова макроекономічної політики країни, яка визначає основні цілі, напрями, принципи, форми і методи діяльності держави в науково-технічній сфері.
Основні цілі і завдання державної науково-технічної політики	примноження національного багатства та зміцнення національної безпеки, забезпечення високого рівня життя населення, вільний розвиток наукової та науково-технічної творчості, визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, здійснення структурної перебудови науково-технічної сфери, розвиток вищої освіти та організація підготовки наукових кадрів, розвиток міжнародного співробітництва тощо.

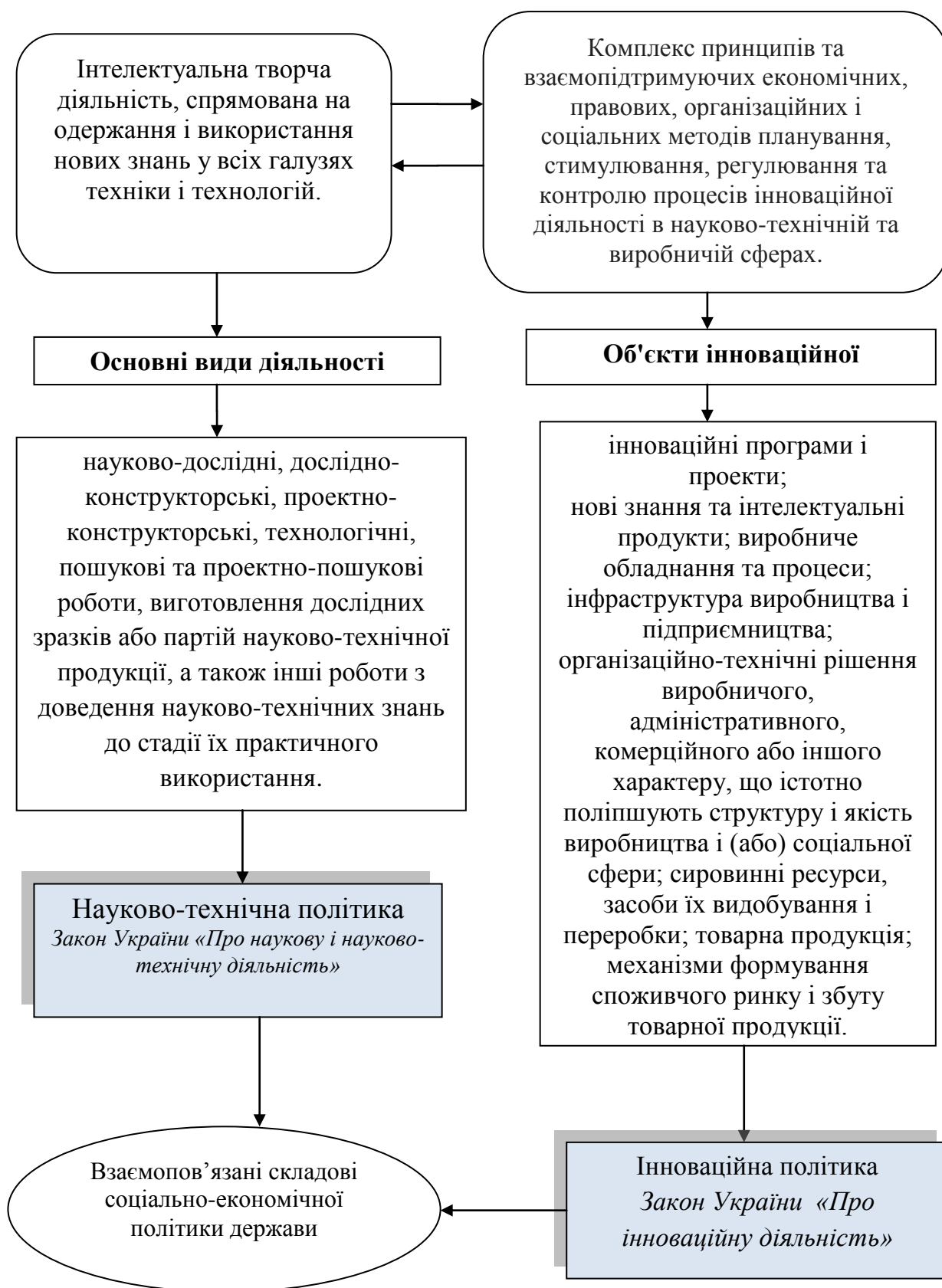

Рис. 1.67. Інноваційна та науково-технічна політика держави

Таблиця 1.24

Класифікація інновацій

Критерії	Види
За рівнем новизни	<ul style="list-style-type: none"> – радикальні (впровадження відкриттів, винаходів, патентів); – ординарні («ноу-хау», раціоналізаторські пропозиції).
За стадіями життєвого циклу товару, на який запроваджується інновація	<ul style="list-style-type: none"> – дослідження та розробки; – виробництво та сервіс.
За сферою застосування	<ul style="list-style-type: none"> – технологічні; – виробничі; – економічні; – торговельні; – соціальні; – у галузі управління.
За мірою новизни	<ul style="list-style-type: none"> – нові у світі; – нові в країні; – нові в галузі; – нові для фірми.
За темпами здійснення	<ul style="list-style-type: none"> – швидкі; – уповільнені; – такі, що нарощуються; – рівномірні; – стрибкоподібні.
За видом ефекту, отриманого в результаті впровадження інновації	<ul style="list-style-type: none"> – економічні; – соціальні; – екологічні; – інтегральні.

Рис. 1.68. Вплив науково-технічної та інноваційної політики держави на соціально-економічний розвиток країни

Таблиця 1.25

Основні принципи державного управління

<p>Сфера наукової і науково-технічної діяльності Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» ст. 46</p>	<p>Сфера інноваційної діяльності Закон України «Про інноваційну діяльність» ст. 3</p>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ єдності науково-технічного, економічного, соціального та духовного розвитку суспільства; ✓ ефективного поєднання централізації та децентралізації управління у науковій та науково-технічній діяльності; ✓ додержання вимог екологічної безпеки; ✓ визнання свободи наукової творчості; ✓ збалансованості розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок; ✓ використання досягнень світової науки, можливостей міжнародного наукового співробітництва; ✓ свободи поширення відкритої науково-технічної інформації; ✓ відкритості для міжнародного науково-технічного співробітництва, забезпечення інтеграції української науки у світовий науковий та Європейський дослідницький простір із забезпеченням захисту інтересів національної безпеки; ✓ визнання певного обґрунтованого ризику отримання негативного результату у провадженні наукової і науково-технічної діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; ✓ визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; ✓ формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; ✓ створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; ✓ забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ✓ ефективного використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; ✓ здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; ✓ фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; ✓ сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; ✓ інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; ✓ підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

4. Інвестиційна політика держави.

Таблиця 1.26

Інвестування: сутність та значення

Поняття	Визначення та / або особливості
Інвестування	складова процесу економічної діяльності, нерозривно пов'язана з функціонуванням ринку капіталів.
Значення	Знання та розуміння закономірностей процесу ефективного вкладення капіталу дає змогу успішно здійснювати виробничу та фінансову діяльність, раціонально використовувати матеріальні, фінансові та трудові ресурси підприємств.
Державне регулювання інвестиційного процесу	система важелів державного впливу на ділову інвестиційну активність фізичних та юридичних осіб з метою забезпечення оптимального рівня інвестування згідно з державними пріоритетами.

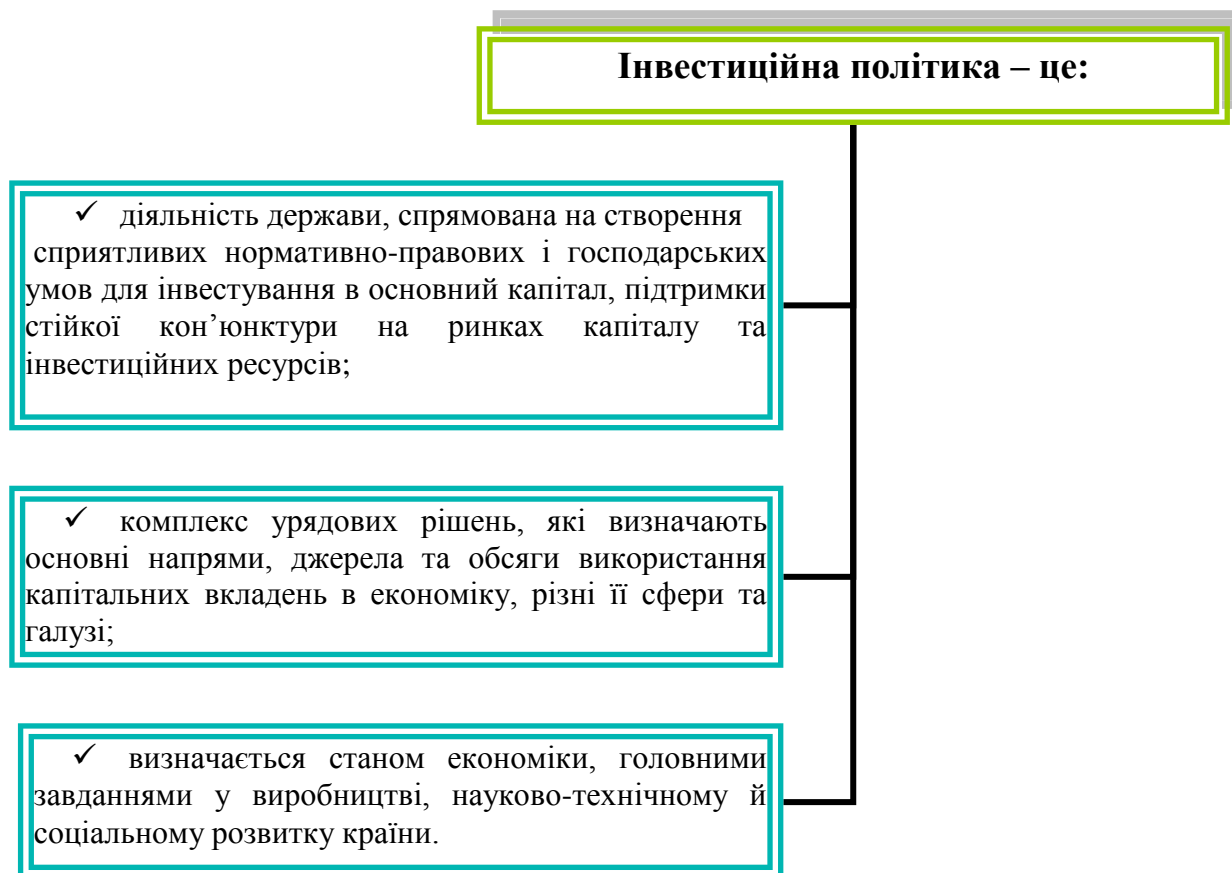

Рис. 1.69. Сутність державної інвестиційної політики

? Контрольні питання

1. Розкрийте сутність структурної політики та її механізм.
2. Опишіть основні види структурних співвідношень.
3. Назвіть методи прямого та непрямого регулювання структурної політики.
4. Охарактеризуйте державну інноваційну політику.
5. Розкрийте зміст науково-технічної політики держави.
6. Охарактеризуйте методи реалізації державної науково-технічної політики.
7. Назвіть основні види інноваційної діяльності.
8. Розкрийте сутність та типи державної інвестиційної політики.
9. Вкажіть напрями державної інвестиційної політики.

Завдання

1. Підберіть у таблиці 1 до кожного терміна в лівому стовпчику визначення з правого стовпчика.

Таблиця 1

Терміни та їх визначення

№	Термін		Визначення
1	Інвестиції	А	новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.
2	Інноваційна діяльність	Б	нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.
3	Науковий (науково-технічний) проект	В	комплекс принципів та взаємопідтримуючих економічних, правових, організаційних і соціальних методів планування, стимулювання, регулювання та контролю процесів інноваційної діяльності в науково-технічній та виробничій сферах.
4	Науковий результат	Г	діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.
5	Інноваційна політика	Д	складова соціально-економічної політики держави щодо формування умов ефективного науково-технічного розвитку країни, визначення цілей, напрямів, форм її здійснення

Продовження табл. 1

6	Державна науково-технічна політика	Є	всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкт підприємницької та інших видів діяльності в результаті якої створюється прибуток або соціальний ефект.
7	Інвестиційна політика	Ж	Діяльність держави, спрямована на створення сприятливих нормативно-правових і господарських умов для інвестування в основний капітал, підтримки стійкої кон'юнктури на ринках капіталу та інвестиційних ресурсів.
8	Інноваційний продукт	З	нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим Законом.
9	Інноваційна продукція	К	результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим Законом.
10	Інноваційне підприємство	Л	інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.
11	Інноваційний проект	М	комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції.
12	Наукова діяльність	Н	підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг.
13	Інноваційна інфраструктура	П	сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).
14	Суб'єкти інноваційної діяльності	Р	нові знання та інтелектуальні продукти; виробниче обладнання та процеси; інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери.
15	Об'єкти інноваційної діяльності	С	фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів.
16	Інновації	Т	комплекс заходів, пов'язаних із забезпеченням виконання та безпосереднім проведенням наукових досліджень та (або) науково-технічних розробок з метою досягнення конкретного наукового або науково-технічного (прикладного) результату.

Тести для самоконтролю

1. *Вкладення коштів у конкретний проект довгострокового використання – це інвестиції:*

- А) реальні;
- Б) фінансові;
- В) дезінвестиції;
- Г) неліквідні.

2. *З метою обліку, аналізу та планування інвестиції класифікують за такими ознаками:*

А) за об'єктами вкладання коштів, за характером участі в інвестуванні, за періодом інвестування, за формами власності інвестора, за територією інвестування;

Б) реальні та фінансові, за періодом інвестування, за формами власності інвестора, за територією, за природними ресурсами;

В) реальні та нереальні, інтелектуальні та інноваційні, прямі та непрямі, за формами власності інвестора, за територією інвестування;

Г) змішані та розпорошені, прямі, реальні, фінансові, за характером участі в інвестуванні.

3. *Фінансування для обґрунтування майбутнього проекту - це:*

- А) нетто-інвестиції;
- Б) реінвестиції;
- В) бруто-інвестиції;
- Г) дезінвестиції.

4. *Реінвестиції – це:*

- А) повторне вкладення капіталу;
- Б) початкове вкладення капіталу;
- В) негативне вкладення капіталу;
- Г) змішані інвестиції.

5. *Вкладення капіталу в розробку проектів і купівлю акцій, облігацій – це:*

- А) нематеріальні інвестиції;
- Б) фінансові інвестиції;
- В) реальні інвестиції;
- Г) постійні інвестиції.

6. *Вкладення коштів у нововведення:*

- А) інновації;
- Б) непрямі інвестиції;
- В) дезінвестиції;
- Г) неліквідні інвестиції.

7. *Вкладання в об'єкти інтелектуальної власності, що впливають з авторського права, винахідницького права, права на промислові зразки і корисні моделі:*

- А) інтелектуальні інвестиції;
- Б) дезінвестиції;

В) розпорошені інвестиції;

Г) інституційні інвестиції.

8. Система важелів державного впливу на ділову інвестиційну активність фізичних та юридичних осіб з метою забезпечення оптимального рівня інвестування згідно з державними пріоритетами – це:

А) державне регулювання інвестиційного процесу;

Б) реінвестиції;

В) інновації;

Г) меркантильні інвестиції.

9. Процес впровадження наукової ідеї у виробництво, яка здатна суттєво збільшувати дохід інвестора:

А) інновація;

Б) дезінвестиція;

В) споживчі інвестиції;

Г) бруто-інвестиції.

10. Валюта і аналогічні цінності; рухоме і нерухоме майно; цінні папери; будь які права інтелектуальної власності, що мають вартість; права користування землею, водою, ресурсами, будівлями, спорудами; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків і виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих (ноу-хау):

А) майнові та інтелектуальні цінності, що вкладаються у підприємницьку діяльність в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект;

Б) конкурентоспроможна продукція високої якості та попиту що вкладається у підприємницьку діяльність;

В) споживчі інвестиції;

Г) бруто-інвестиції.

11. Забезпечення сприятливого макросередовища для інноваційного процесу, пошук оптимальних шляхів отримання і поширення нововведень – це мета:

А) інноваційної політики;

Б) податкової політики;

В) науково-технічної політики;

Г) інвестиційної політики.

12. Виділяють три форми інноваційного процесу:

А) проста внутрішньоорганізаційна, проста міжорганізаційна, розширена;

Б) технічна, технологічна, соціально-економічна, управлінська;

В) прогресивна, стихійна, стабілізуюча;

Г) пасивна, активна.

13. Інституційний, макроекономічний, мезоекономічний та мікроекономічний – це рівні:

- А) національної економіки;
- Б) структурної трансформації;
- В) структурної політики держави;
- Г) ринкової інфраструктури.

Тема 1.5. Основні показники функціонування національної економіки.

1. Узагальнюючі показники функціонування національної економіки.
2. Основні соціально - економічні індикатори рівня життя населення.
3. Показники ефективності використання економічного потенціалу.

Основні поняття і терміни: система національних рахунків, інституційна одиниця, валовий внутрішній продукт (ВВП), додана вартість, номінальний ВВП, реальний ВВ, дефлятор ВВП, валовий національний продукт, чистий національний продукт, чистий внутрішній продукт, національний дохід, рівень життя населення, межа бідності, рівень бідності, глибина бідності, мінімальний споживчий бюджет, межа малозабезпеченості, прожитковий мінімум, цільова ефективність, ресурсна ефективність.

1. Узагальнюючі показники функціонування національної економіки.

Таблиця 1.27

Коротка характеристика системи національних рахунків

Основні поняття	Визначення
Система національних рахунків (СНР)	це сукупність показників послідовного та взаємопов'язаного опису найважливіших процесів і явищ економіки: виробництва, доходів, споживання, нагромадження капіталу та фінансів.
Значення СНР	в умовах ринкових відносин національні рахунки кількісно описують розвиток економіки за певний період часу з метою допомоги у проведенні економічної політики, у здійсненні економічного прогнозування, оцінювання рівня життя різних груп населення як в межах однієї країни, так і в порівнянні з іншими.
Розробник СНР	Державна служба статистики згідно з стандартом СНР, прийнятим міжнародними організаціями у 1993 р.
Базова одиниця обліку у СНР	це інституційна одиниця, яка використовується у процесі аналізу балансів майна, формування і розподілу доходів та фінансових операцій.

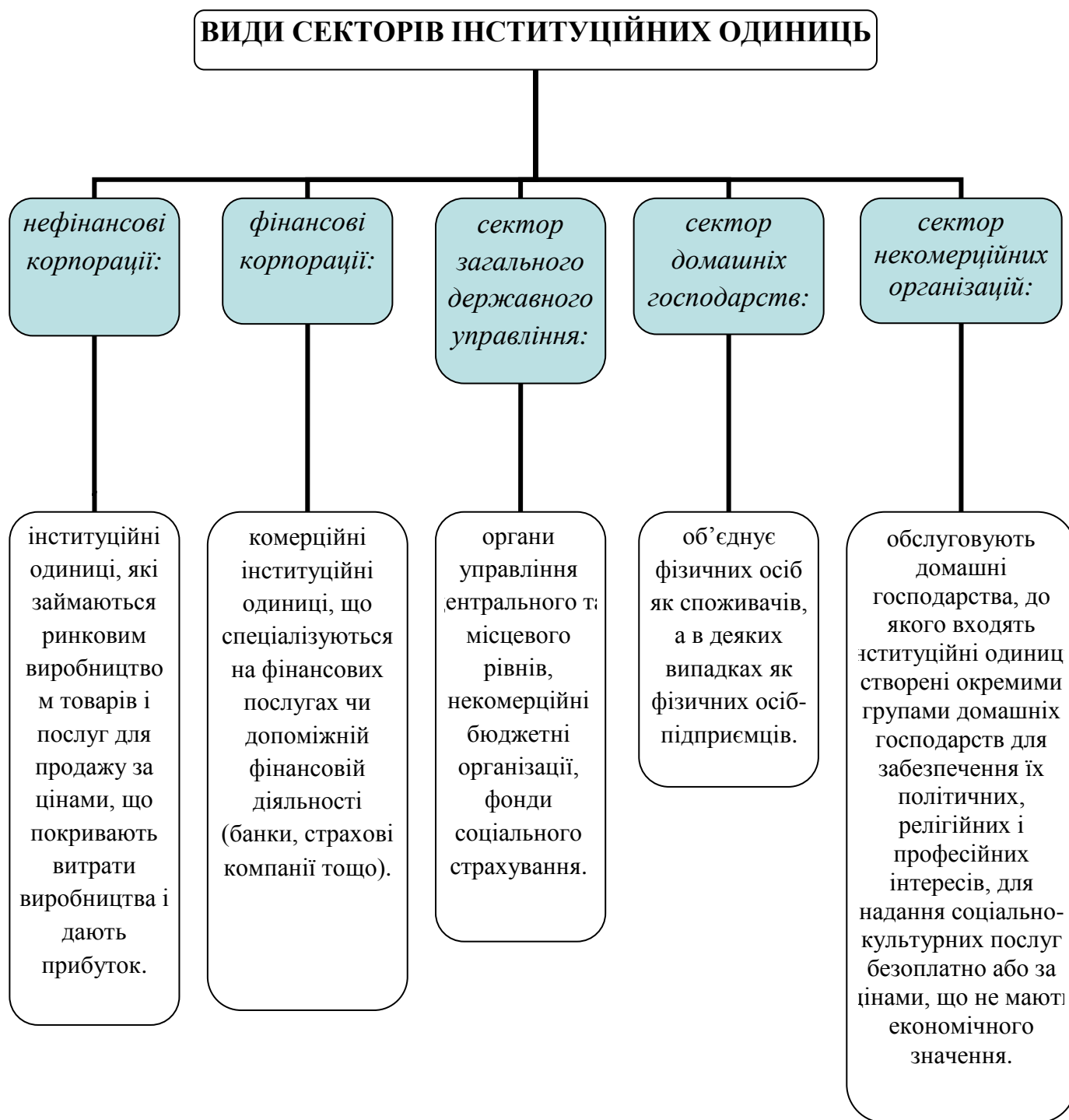

Рис. 1.70. Сектори інституційних одиниць та їх склад

Рис. 1.71. Основні узагальнюючі показники функціонування національної економіки¹

¹Розрахунок цих показників дає можливість урядові скеровувати економічну політику у певне русло і є орієнтиром досягнення національних пріоритетів

Рис. 1.72. Види валового внутрішнього продукту (ВВП)

Таблиця 1.28

Методика розрахунку основних макроекономічних показників функціонування національної економіки

Назва	Ум. позн.	Формула та пояснення до неї
Валовий випуск	BB	$BB = P + Z_1 - Z_2$, де P – вартість реалізованої продукції; Z_1, Z_2 – вартість продукції, яка була спрямована у запаси, і та, що була вилучена відповідно із запасів.
Валовий внутрішній продукт ²	ВВП	Виробничий метод (доданих вартостей): $BBП = \sum ((BB - MB) + (НП - C))$ де BB – валовий випуск окремих галузей; MB – матеріальні витрати окремих галузей на проміжне споживання; $НП$ – непрямі податки на виробництво та імпорт; C – державні субсидії.
		Метод кінцевого використання (за витратами): $BBП = CB + BI + ДЗ + ЧЕ$ де CB – споживчі витрати домашніх господарств; BI – валові інвестиції; $ДЗ$ – державні витрати; $ЧЕ$ – чистий експорт.
		Розподільчий метод (за доходами): $BBП = ЗП + КП + ДВ + ВБФ + НП - C + A$, де $ЗП$ – заробітна плата працівників з урахуванням премій, доплат, надбавок; $КП$ – валовий корпоративний прибуток, тобто частина доходу, яка залишається на підприємстві після сплати податків, обов'язкових платежів; $ДВ$ – доходи від власності (рента, проценти, дивіденди); $ВБФ$ – відрахування у державні позабюджетні фонди (фонд соціального страхування, фонд сприяння зайнятості, дорожній фонд); $НП$ – непрямі податки на виробництво та імпорт (мити, акцизи, податок на додану вартість); C – державні субсидії; A – відрахування на реновацію капіталу (амортизація).
Валовий національний продукт	ВНП	$ВНП = BBП - ДВ_{ip} + ДВ_{нзр}$, де $ДВ_{ip}$ – додана вартість, створена на території певної країни іноземними факторами виробництва; $ДВ_{нзр}$ – додана вартість, створена національними ресурсами за кордоном.
Чистий національний продукт	ЧНП	$ЧНП = ВНП - A$, де $ВНП$ – валовий національний продукт; A – відрахування на реновацію капіталу (амортизація).
Чистий внутрішній продукт	ЧВП	$ЧВП = BBП - A$, де $BBП$ – валовий внутрішній продукт; A – відрахування на реновацію капіталу (амортизація).
Чисті непрямі податки	Чнп	$Чнп = НП - C$, $НП$ – непрямі податки на бізнес; C – субсидії бізнесу.
Національний дохід	НД	$НД = ЧВП - Чнп$, де $ЧВП$ – чистий внутрішній продукт; $Чнп$ – чисті непрямі податки.

²Розбіжності в результатах обчислення ВВП за наведеними методами згідно з міжнародною практикою статистичного обліку і звітності не повинні перевищувати 1-2%.

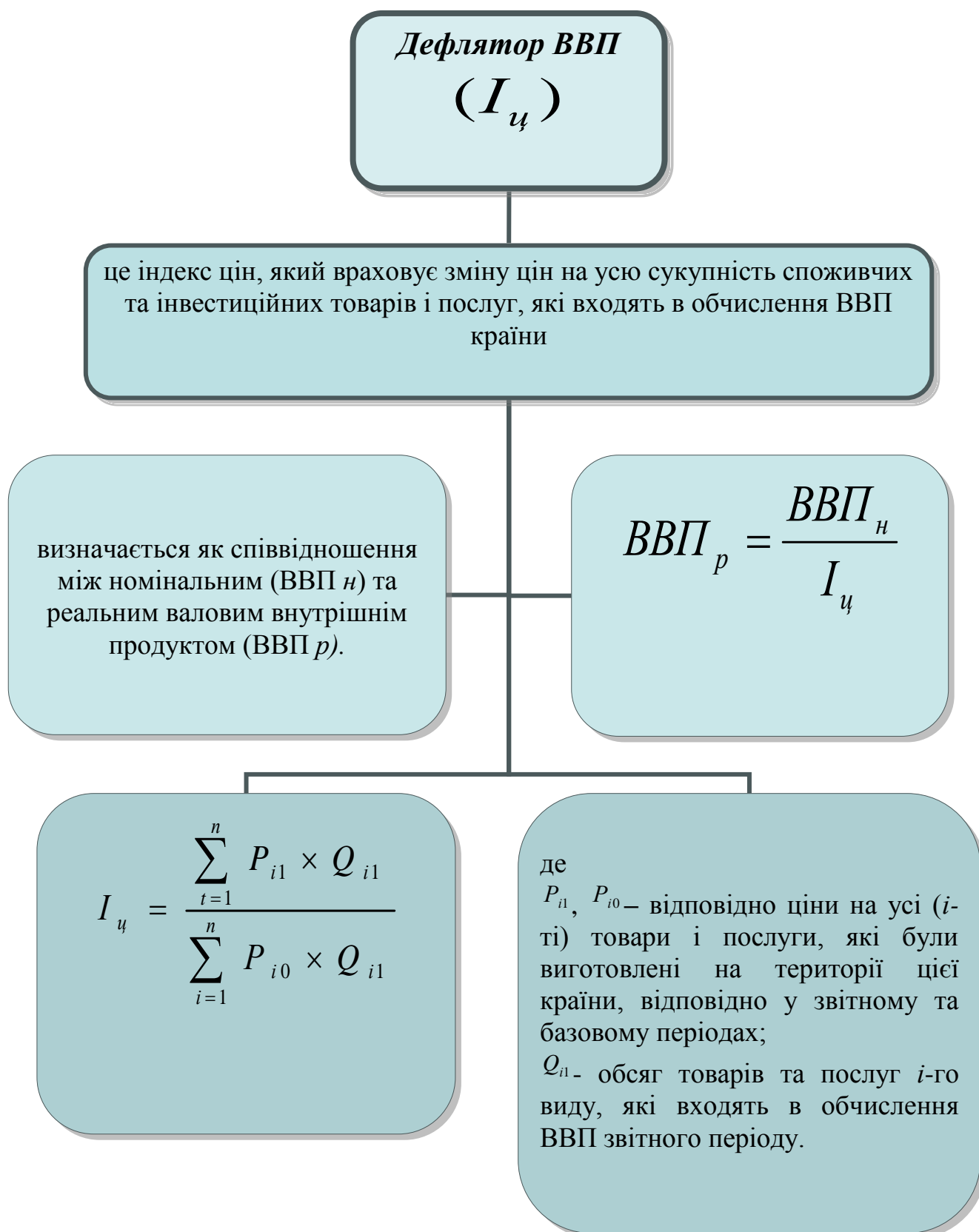

Рис. 1.73. Сутність та методика розрахунку дефлятора ВВП

2. Основні соціально-економічні індикатори рівня життя населення.

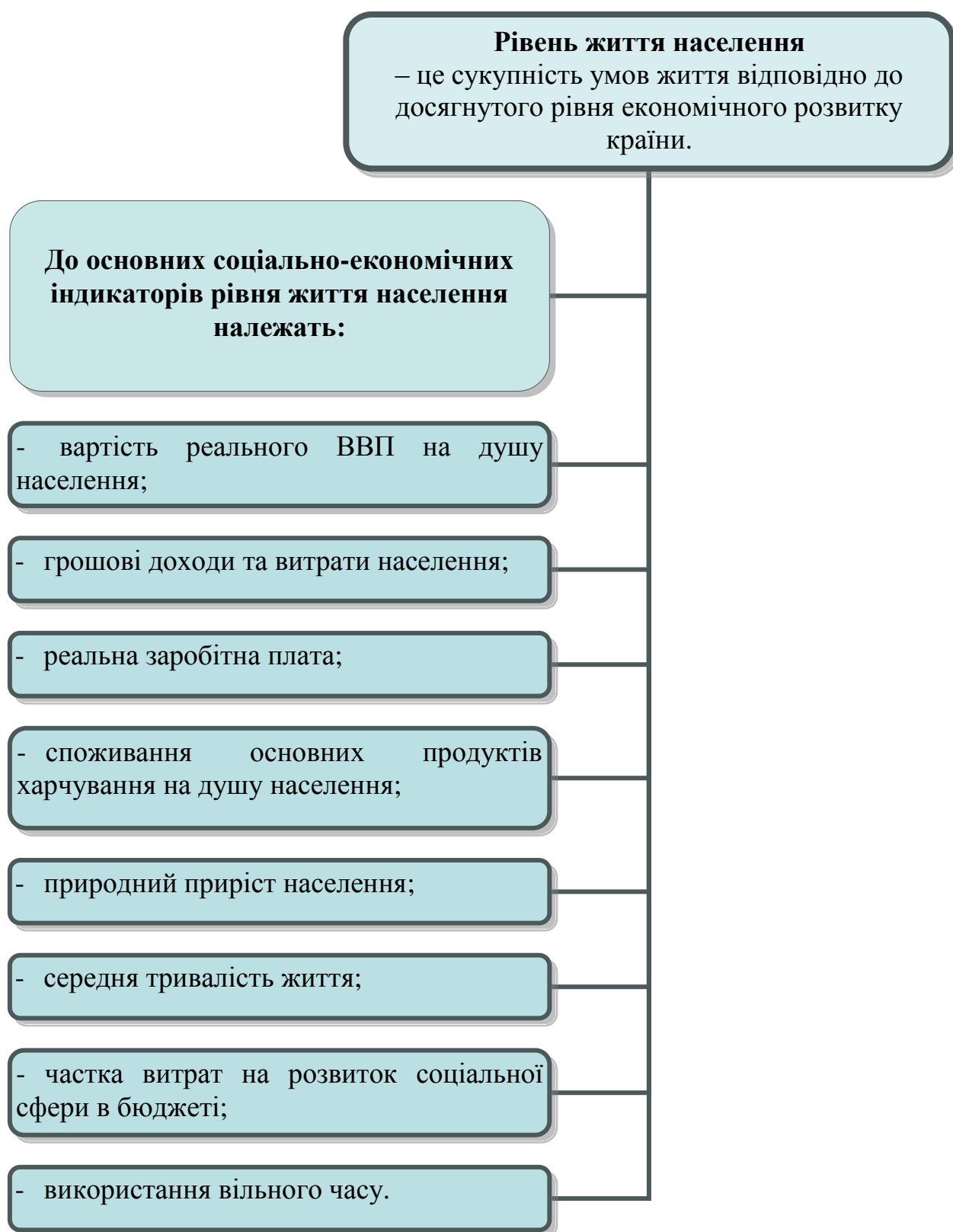

Рис.1.74. Основні соціально-економічні індикатори рівня життя населення

Рис. 1.75. Розрахунок Індексу людського розвитку за методикою ООН

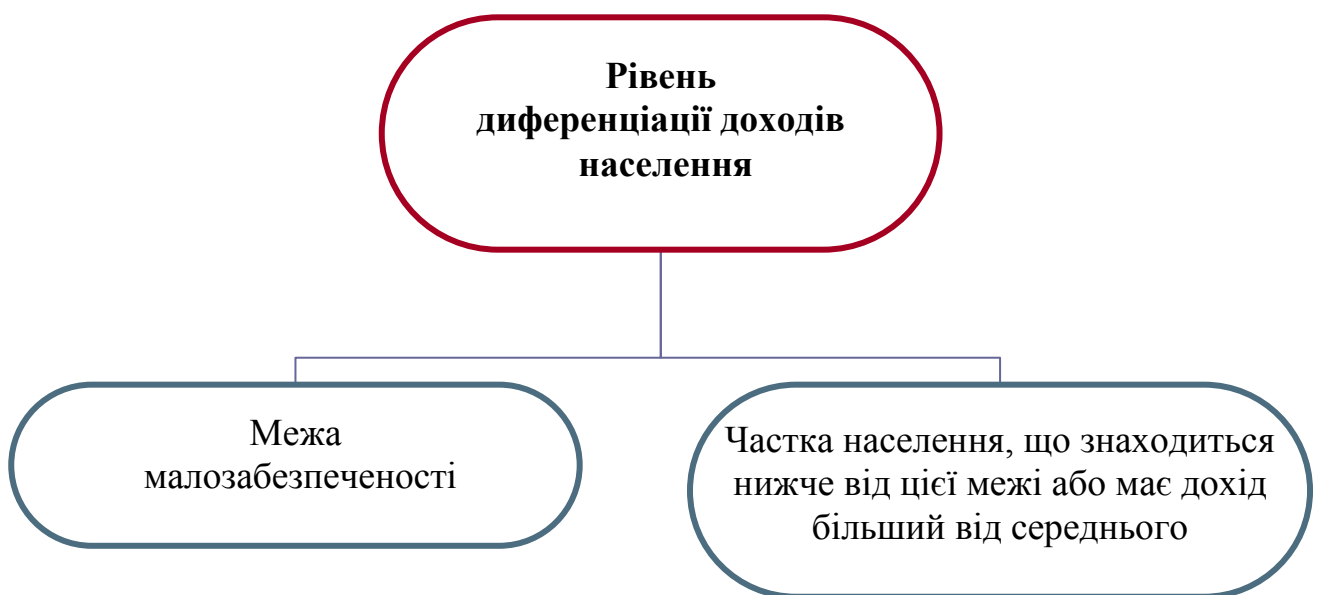

Рис. 1.76. Показники для визначення рівня диференціації доходів населення

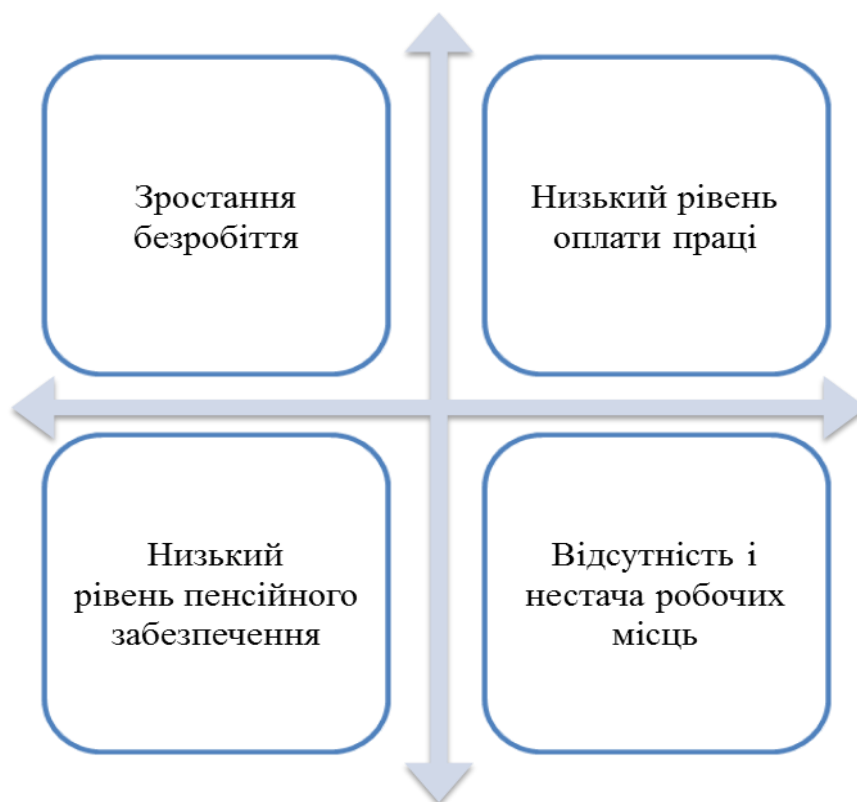

Рис. 1.77. Основні економічні причини виникнення бідності в Україні

Межа бідності	Рівень бідності	Глибина бідності
<ul style="list-style-type: none"> це рівень доходів у середньому на члена родини, нижче від якого неможливе задоволення основних потреб, або це є частка прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць. 	<ul style="list-style-type: none"> це питома вага сімей (домогосподарств), чий рівень споживання (доходів) на одну особу є нижчим за визначену межу бідності. 	<ul style="list-style-type: none"> це відхилення доходів або витрат бідних від визначеної межі бідності, або ті, хто опинився нижче від межі бідності.

Рис. 1.78. Основні показники масштабів бідності

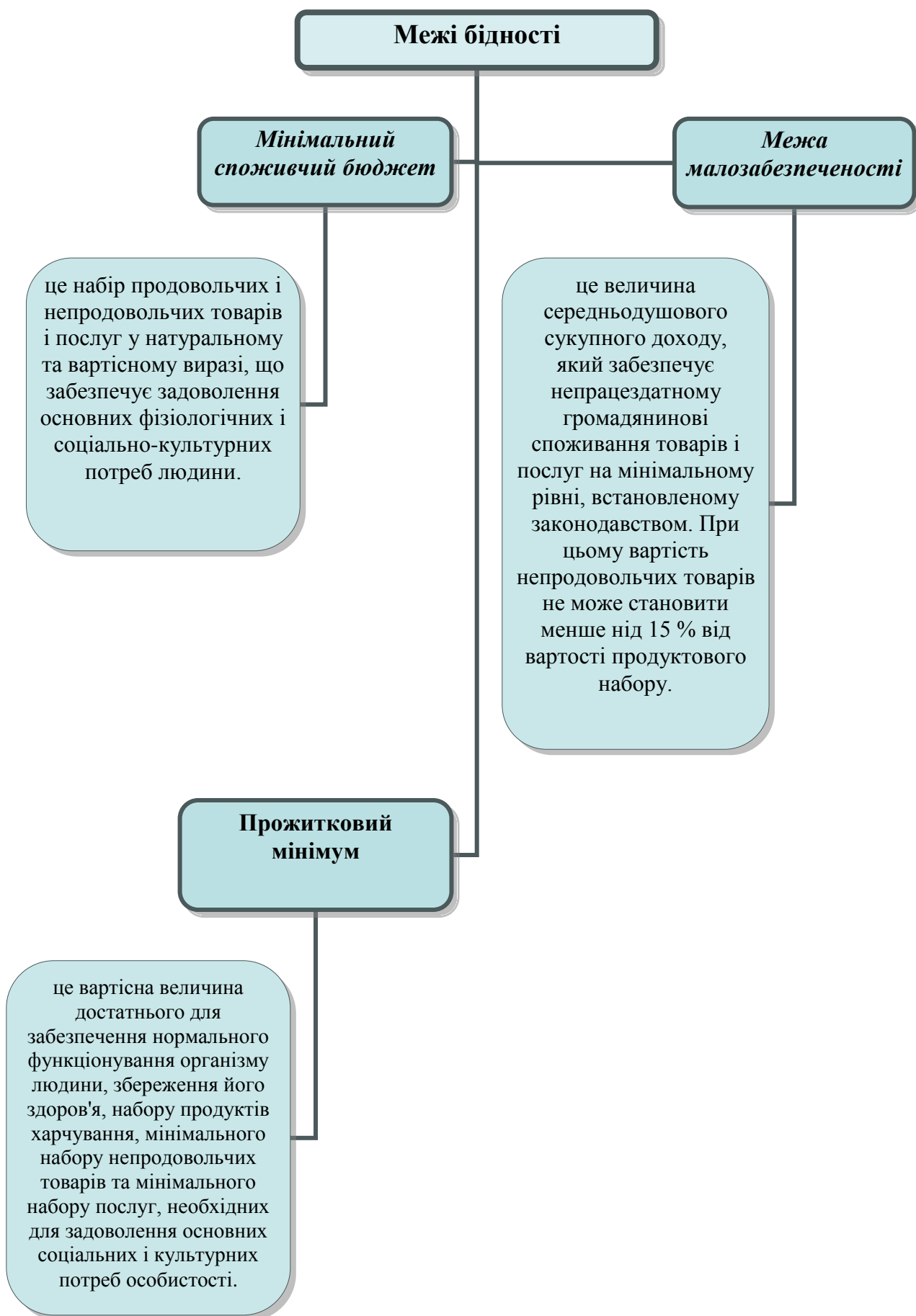

Рис. 1.79. Показники для вимірювання межі бідності в Україні

Таблиця 1.29
Прожитковий мінімум та середня заробітна плата в Україні

Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Прожитковий мінімум в середньому на одну людину (з 1 грудня), грн	1700	1853	2027	2189
Мінімальний середньомісячний розмір заробітної плати, грн	3200	3723	4173	4723
Середня заробітна плата, грн	6752	8382	10237	12497

Джерело: дані Дежрстату України за березень [42] та згідно з макроекономічним прогнозом Мінекономіки

3. Показники ефективності використання економічного потенціалу.

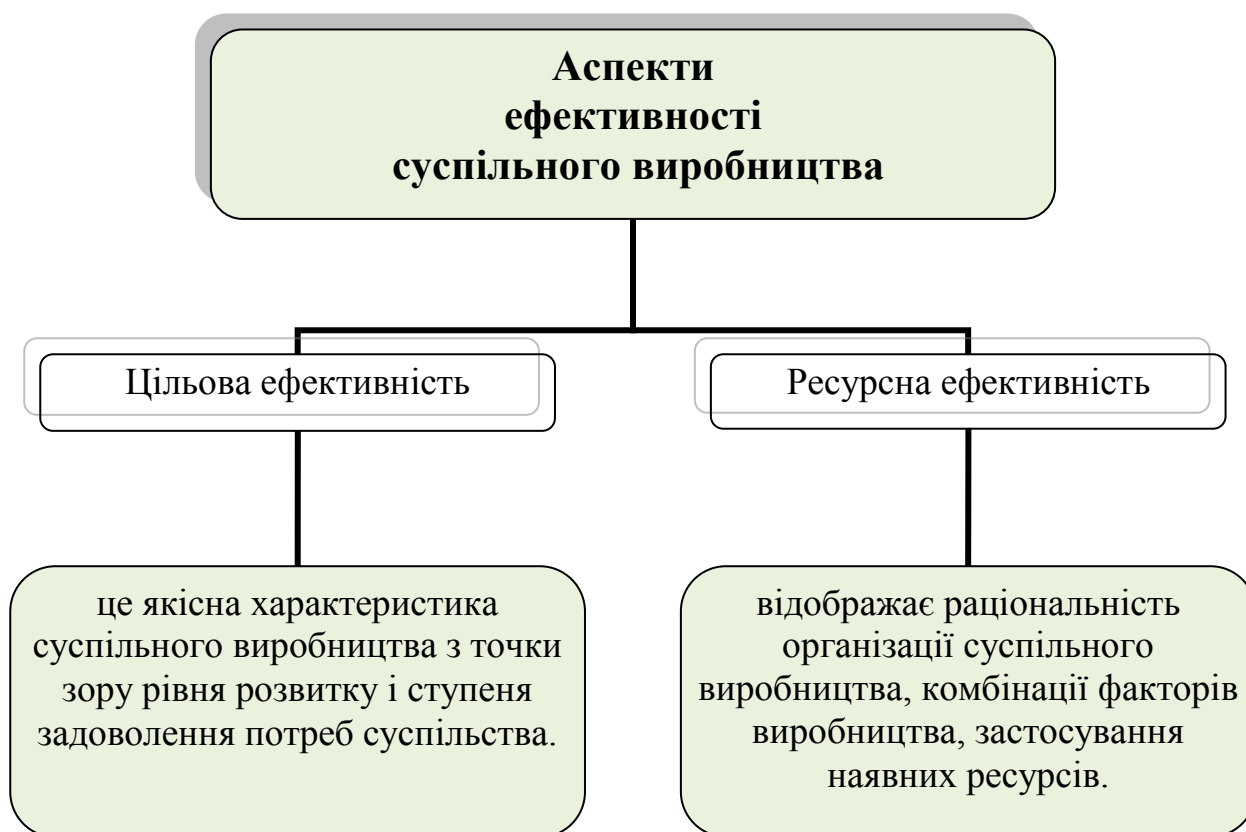

Рис. 1.80. Основні аспекти ефективності суспільного виробництва

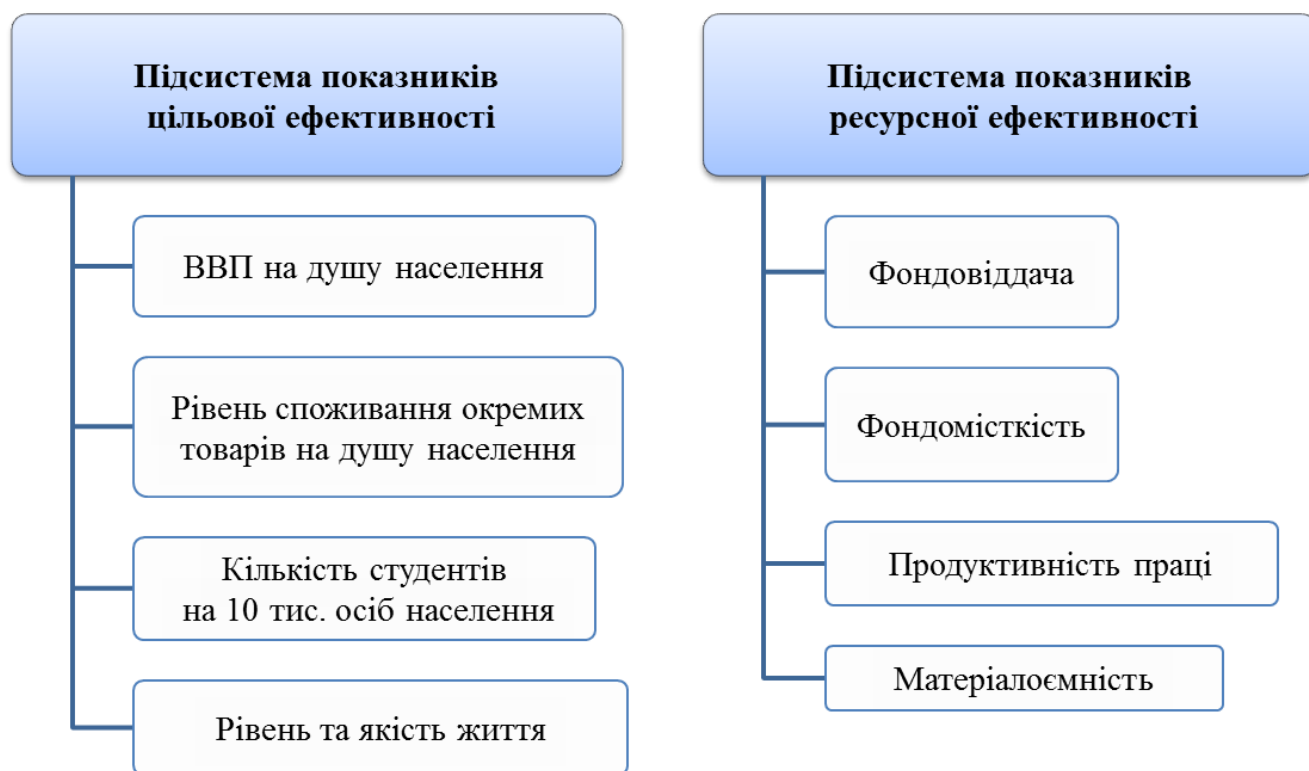

Рис. 1.81. Система показників оцінки економічної ефективності використання економічного потенціалу

? Контрольні питання

1. Назвіть основні узагальнюючі показники функціонування національної економіки.
2. Що являє собою СНР і яка її базова одиниця?
3. Назвіть методи визначення ВВП.
4. У чому полягає відмінність ВВП та ВНП?
5. Що розуміють під дефлятором?
6. Як розраховується національний дохід?
7. Назвіть соціально-економічні індикатори рівня життя населення.
8. Як розраховується індекс людського розвитку?
9. Назвіть показники основних аспектів ефективності суспільного виробництва.

Завдання

1. ВВП країни становив 5662 грошових одиниць, споживчі витрати – 2226, інвестиції – 865, державні витрати – 835. Чому дорівнював чистий експорт? Якою була його частка у ВВП (валовому внутрішньому продукті)?

2. У країні у звітному році витрати на особисте споживання становлять 5494 млн грн; валові приватні інвестиції – 1256 млн грн; державні закупівлі товарів і послуг – 1455 млн грн; чистий експорт склав – 94 млн грн; чисті надходження доходів факторів від решти країн світу – - 8 млн грн; амортизація – 872 млн грн; непрямі податки – 585 млн грн.

Визначити валовий внутрішній продукт (ВВП); чистий внутрішній продукт (ЧВП); національний дохід (НД).

3. В країні ВВП реальний у базовому році становить 2450 грош.од., приріст реального ВВП у періоді, що аналізується, складає 3,5%, приріст цін - 8%. Знайти номінальний ВВП у році, що аналізується.

Тести для самоконтролю

1. До узагальнюючих показників функціонування національної економіки належать:

А) валовий випуск, валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, чистий національний продукт, чистий внутрішній продукт, національний дохід;

Б) валовий національний продукт, рівень безробіття, рівень інфляції, національний дохід;

В) номінальний валовий внутрішній продукт, реальний валовий внутрішній продукт, дефлятор;

Г) всі відповіді вірні.

2. Індекс цін, який враховує зміну цін на усю сукупність споживчих та інвестиційних товарів і послуг, які входять в обчислення валового внутрішнього продукту країни, – це:

А) дефлятор ВВП;

Б) індекс Ласпейреса;

В) індекс Пааше;

Г) індекс Фішера.

3. При обчисленні валового внутрішнього продукту використовують такі методи:

А) балансовий та нормативний;

Б) номінальний та реальний;

В) директивний та індикативний;

Г) виробничий, кінцевого використання (за витратами), розподільчий (за доходами).

4. Сукупна ринкова вартість товарів та послуг, вироблених за рік резидентами країни в базових цінах, – це:

А) валовий випуск;

Б) валовий внутрішній продукт;

В) валовий національний продукт;

Г) національний дохід.

5. Вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених в межах національної території певної країни за певний період як резидентами, так і нерезидентами, – це:

А) валовий випуск;

Б) валовий внутрішній продукт;

В) валовий національний продукт;

Г) національний дохід.

6. Узагальнюючим показником рівня життя населення є:

- А) реальна заробітна плата;
- Б) обсяг реального валового внутрішнього продукту на душу населення;
- В) грошові доходи та витрати населення;
- Г) індекс людського розвитку.

7. Показник, який розраховується як різниця між валовим національним продуктом та амортизаційними відрахуваннями, – це:

- А) національний дохід;
- Б) чистий валовий продукт;
- В) чистий експорт;
- Г) чистий національний продукт.

8. Рівень безробіття визначається як співвідношення:

- А) кількості безробітних до робочої сили;
- Б) економічно-активного населення до кількості безробітних;
- В) кількості безробітних до зайнятого населення;
- Г) кількості безробітних та економічно неактивного населення до робочої сили.

9. Національний дохід розраховується:

- А) валовий національний продукт мінус амортизаційні відрахування;
- Б) валовий внутрішній продукт мінус амортизаційні відрахування;
- В) чистий валовий продукт мінус чисті непрямі податки;
- Г) валовий внутрішній продукт мінус додана вартість, створена на території певної країни іноземними факторами виробництва плюс додана вартість, створена національними ресурсами за кордоном.

10. В Україні для вимірювання межі бідності використовують такі показники:

- А) мінімальний споживчий бюджет;
- Б) межа малозабезпеченості;
- В) прожитковий мінімум;
- Г) всі відповіді вірні.

Тема 1.6. Ринок праці та оцінювання рівня життя.

1. Ринок праці та механізм його функціонування.
2. Макроекономічні показники стану ринку праці.
3. Напрями аналізу формування і розвитку ринку праці.
4. Рівень життя населення та основні його індикатори.
5. Держане регулювання зайнятості населення.
6. Економічна нерівність та політика соціального захисту населення.

Основні поняття і терміни: ринок праці, суб'єкти ринку праці, трудові відносини, сукупна пропозиція, сукупний попит, поточна пропозиція, поточний попит, показники стану ринку праці, сегментація ринку праці, рівень життя.

1. Ринок праці та механізм його функціонування.

Таблиця 1.30

Ринкова система та її складова – ринок праці		
Спільні риси	Загальне визначення поняття ринку	Ринок праці
Система	економічних відносин між продавцями і покупцями товарів, робіт, послуг; форма зв'язку між сторонами обміну, в процесі якого встановлюється ринкова ціна на об'єкт обміну і відбувається зміна його власника.	суспільних відносин, пов'язаних з наймом та пропозицією праці, тобто з її купівлею та продажем.
Економічний (географічний простір)	у якому відбувається процес товарного обміну, обмін товару на гроші і навпаки.	сфера працевлаштування, в якій взаємодіють покупці і продавці праці.
Механізм	зводить разом продавців та покупців, товарів і послуг і регулює відносини між ними	забезпечує узгодження ціни та умов праці між робітниками та роботодавцями і регулює її попит та пропозицію

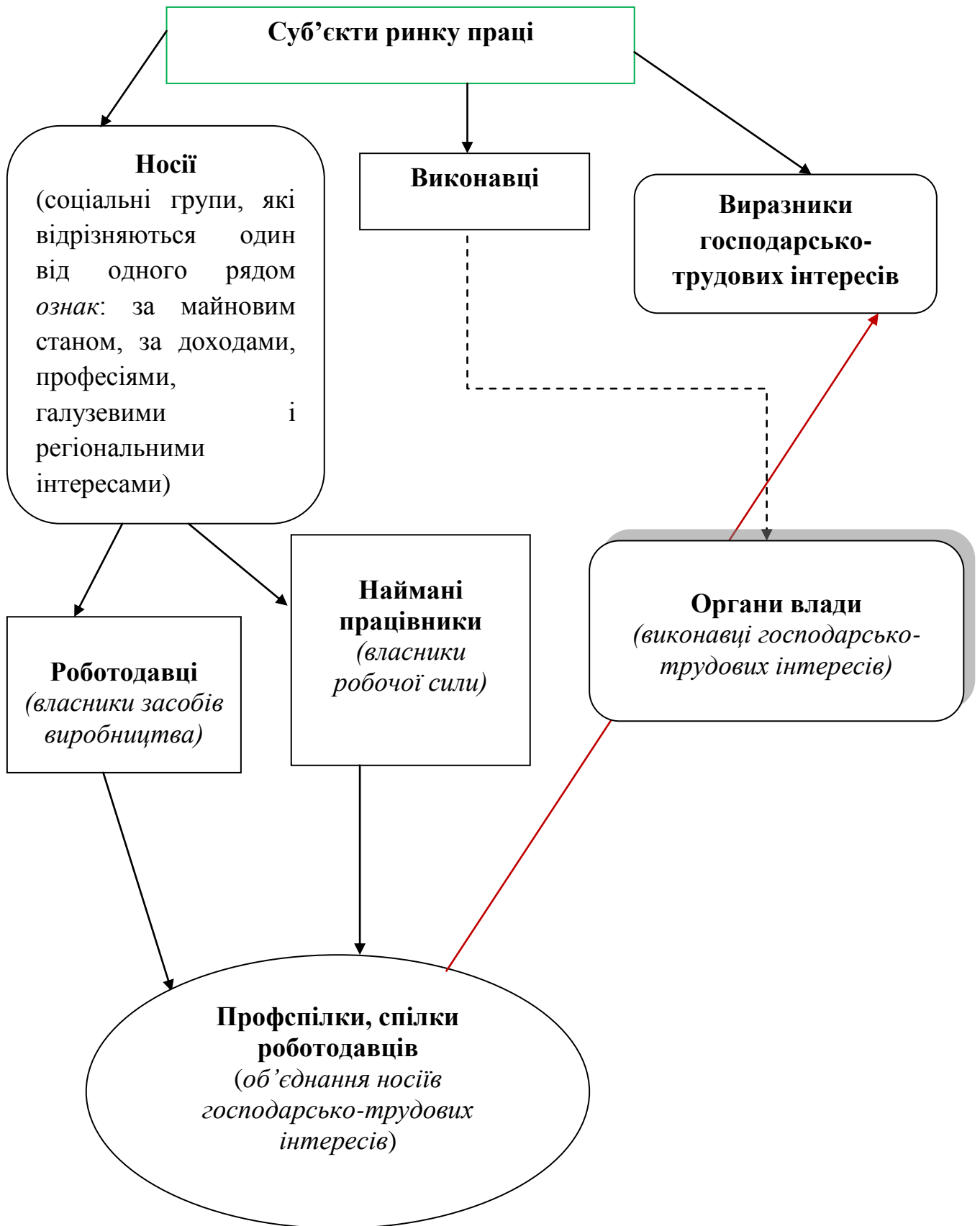

Рис.1.82. Взаємодія суб'єктів ринку праці

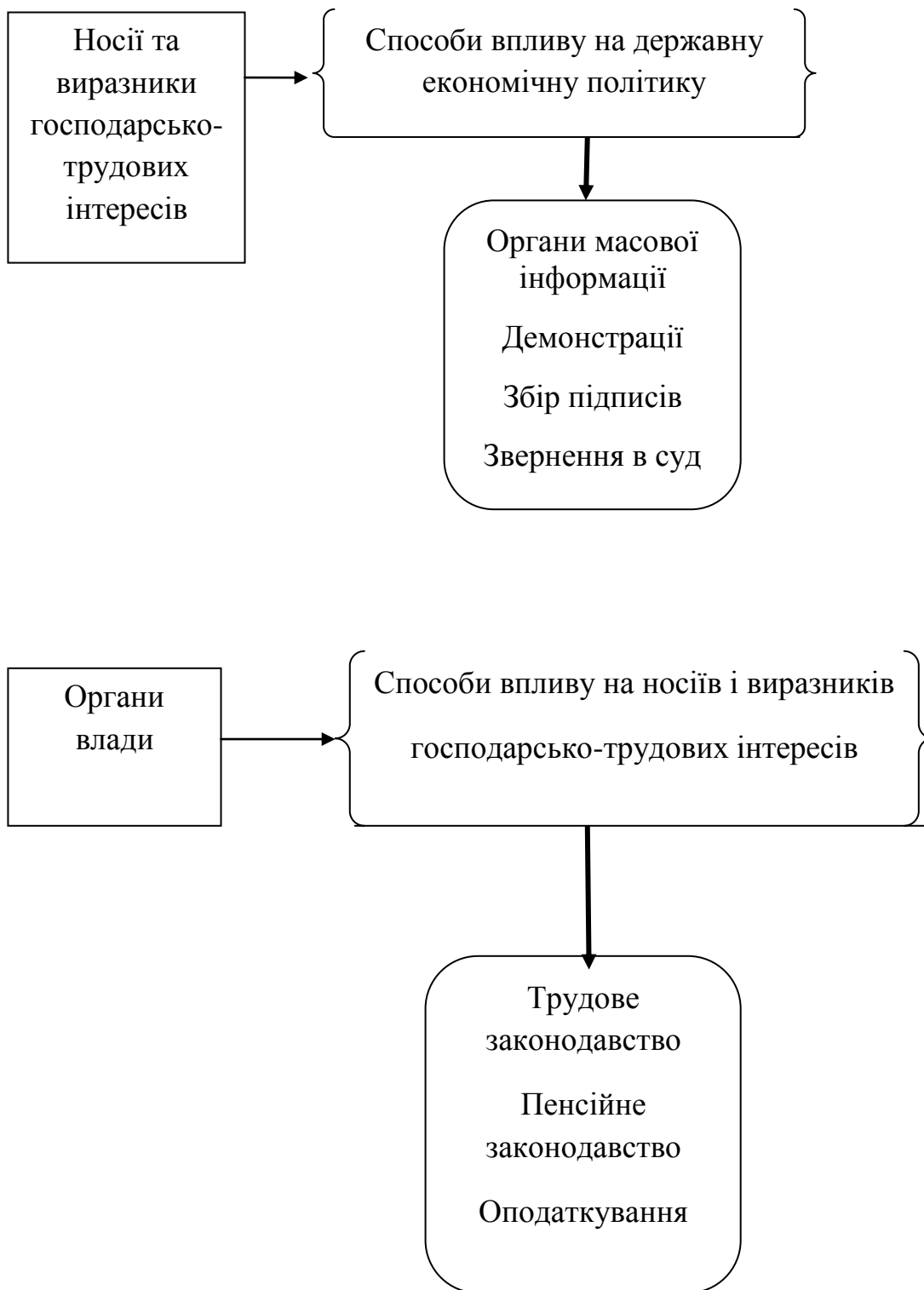

Рис. 1.83. Способи впливу суб'єктів ринку праці

Таблиця 1.31

Функції ринку праці

Функції	Характеристика
Суспільний поділ праці	Ринок праці розмежовує: - найманих працівників і роботодавців; - найманих працівників за професією, кваліфікацією, регіонами, галузями виробництва.
Інформаційна	Надається інформація щодо умов найму, рівня заробітної плати, пропозиції робочої сили та робочих місць.
Посередницька	Ринок праці встановлює зв'язок між найманими працівниками та роботодавцями: – сприяє підбору високооплачуваної, престижної роботи залежно від професійної майстерності найманого працівника; – роботодавцю надає можливість вибору найбільш кваліфікованої робочої сили.
Ціноутворююча	Відбувається загальне визначення затрат праці на відтворення товару «робоча сила».
Стимулююча	Всі учасники матеріально зацікавлені в задоволенні своїх потреб. Конкурентне середовище на ринку праці стимулює краще використання трудових ресурсів з метою забезпечення розвитку і прибутковості виробництва.
Оздоровлююча	Завдяки конкуренції суспільне виробництво звільняється від економічно слабких, нежиттєздатних підприємств. Ринок праці дозволяє одержувати перевагу в конкурентній боротьбі працівникам з більш високими якісними показниками робочої сили.
Регулююча	Регулює рух трудових ресурсів в народному господарстві, спонукаючи підприємців отримувати саме ту кількість працівників і такої кваліфікації, які забезпечать його прибутковість.

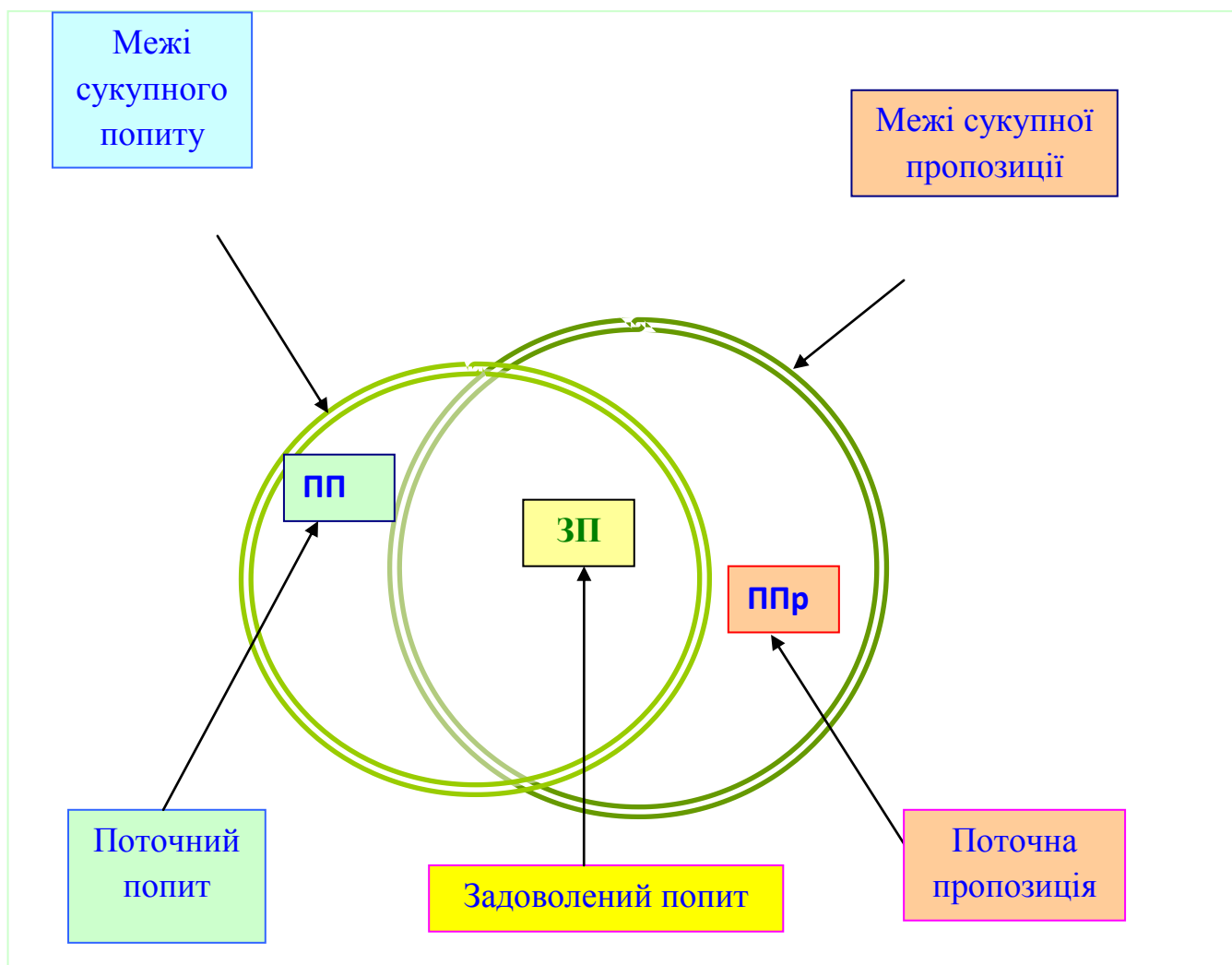

Рис. 1.84. Схема ринку праці

Таблиця 1.32

Складові ринку праці

Складові	Характеристика
Сукупний ринок	
Сукупна пропозиція	економічно активне населення (зайняті економічною діяльністю та безробітні).
Сукупний попит	загальна потреба економіки у найманій робочій силі.
Поточний ринок праці	
Поточна пропозиція	безробітні, що активно шукають роботу і готові до неї приступити; працівники які намагаються змінити місце роботи; особи, які бажають працювати у вільний від роботи або навчання час.
Поточний попит	визначається потребою на працівників для заповнення вакантних робочих місць на умовах основної діяльності, сумісництва або для виконання разових робіт.

2. Макроекономічні показники ринку праці.

Таблиця 1.33

Показники стану ринку праці

Показники ринку праці	Посилання на інтернет-джерело
Чисельність населення (економічно активне і економічно неактивне віком 15-70 років), тис. осіб	https://bank.gov.ua/statistics/macro-indicators http://www.ukrstat.gov.ua/ https://www.dcz.gov.ua/
Кількість найманих працівників підприємств, установ, організацій, тис. осіб	
Працевлаштовано безробітних, тис. осіб	
Сукупна пропозиція робочої сили (всі категорії економічно-активного населення у віці 15-70 років), тис. осіб:	
- зайняті	
- безробітні	
Середньорічна кількість населення в працездатному віці, тис. осіб	
Економічно неактивне населення (віком 15-70 років), тис. осіб	
Безробітне населення працездатного віку зареєстроване у державній службі зайнятості, в середньому за рік, тис. осіб	
Навантаження на одне вільне робоче місце, осіб	
Тип кон'юнктури ринку праці	
Середньомісячна заробітна плата, грн	
Індекс реальної заробітної плати, %	
Рівень зареєстрованого безробіття, в середньому за рік, у % до населення працездатного віку	
Рівень безробіття населення (за методологією МОП), %	
Рівень зайнятості населення, %	
Рівень економічної активності, %	

3. Сегментація ринку праці.

Сегментація ринку праці

– це поділ робочих місць і працівників за спільними ознаками на відносно стійкі і замкнуті сектори, які обмежують мобільність робочої сили своїми кордонами.

Таблиця 1.34

Поділ ринку праці за спільними ознаками

Види ринку	Спільні ознаки
Первинний ринок праці	«престижні» роботи, стабільна зайнятість, високий рівень оплати праці, можливість професійного зростання, використання прогресивних технологій, висока кваліфікація працівників.
Вторинний ринок праці	«непрестижні» роботи, висока плинність кадрів, нестабільна зайнятість, негарантована та невисока оплата праці, безперспективність службового становища, примітивні трудові технології.
Внутрішній	обмежується рамками одного підприємства, де адміністративними правилами визначаються ціна робочої сили, склад і її рух, створення і ліквідація робочих місць та ін.
Зовнішній	система соціально-трудова відносин між роботодавцями та найманими працівниками у масштабі країни, регіону, галузі; визначає рух робочої сили між підприємствами, регіонами, галузями та породжує безробіття.

4. Рівень життя населення та основні його індикатори

Рівень життя

– це ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення і є результатом розподілу створених у суспільстві благ.

Таблиця 1.35

Основні індикатори стану економічної системи, що визначають умови формування рівня життя в країні

Індикатори (показники)	Характеристика
Величина ВВП на душу населення, тис. грн	Обсяг ВВП характеризує вартість товарів і послуг, вироблених у країні в усіх галузях економіки і призначених для кінцевого споживання, накопичення та експорту. Між величинами ВВП та особистого споживання існує причинно-наслідковий зв'язок, який у макроекономіці прийнято називати ефектом мультиплікатора: зниження обсягів ВВП зумовлює зменшення особистого споживання у ще більшому відношенні, і навпаки, зростання обсягів ВВП у ще більшому відношенні збільшує величину особистого споживання.
Індекс споживчих цін, %	Індекс споживчих цін показує зміну в часі вартості підтримки певного рівня життя населення, є основою для здійснення компенсаційних заходів, спрямованих на соціальний захист громадян.
Показник роздрібного товарообороту в розрахунку на одну особу, грн	Відображає сукупну вартість продажу предметів споживання на душу населення та слугує індикатором купівельної спроможності доходів населення. Зростання обсягів роздрібного товарообороту може свідчити про підвищення життєвого рівня населення (за умови невисоких показників інфляції).
Співвідношення продовольчих і непродовольчих товарів у роздрібному товарообороті, %	Домінування продовольчої складової свідчить про задоволення, переважно, первинних потреб, а непродовольчої – про зростання споживчих можливостей населення в частині задоволення соціальних потреб.
Рівень економічної активності населення, %	Безпосередньо впливає на величину доходів населення від трудової діяльності. Відповідно до концепції робочої сили, зайнятості надається перевага перед безробіттям, а безробіттю – перед економічною неактивністю.
Розмір фонду оплати праці в розрахунку на одного працівника (номінальний, реальний), грн	Доходи від трудової діяльності становлять найбільшу частку в грошових доходах працюючого населення, отже мають значний вплив на рівень його життя.

Продовження табл. І.35

<p>Коефіцієнт демоекономічного навантаження, ‰</p>	<p>Традиційно вважається, що високі показники навантаження на працездатне населення негативно впливають на стан економічної системи взагалі та на рівень життя населення зокрема. Це пов'язується зі зниженням показників ефективності праці в разі наближення та настання пенсійного віку. Водночас зростання навантаження на осіб, молодших за працездатний вік, можна розглядати як джерело майбутнього зростання чисельності трудоактивного населення.</p>
<p>Коефіцієнт Кайтца, ‰</p>	<p>Співвідношення розмірів гарантованої мінімальної заробітної плати (МЗП) та середньої заробітної плати працівників, зайнятих в економіці; чим більший цей індекс, тим сильнішим є вплив МЗП на розподіл доходів у країні.</p>
<p>Кількість малих підприємств (на 10 тисяч наявного населення)</p>	<p>За рахунок відкриття малих підприємств створюються нові робочі місця; вони є більш мобільними та пристосованими до виживання в конкурентному середовищі</p>
<p>Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, млн грн</p>	<p>Від рівня матеріального достатку залежить здатність населення здійснювати заощадження.</p>
<p>Облікова ставка НБУ, ‰</p>	<p>Визначає доступність кредитних ресурсів для населення, а отже, можливість (неможливість) покращити матеріальне становище населення країни.</p>

Рис. 1.85. Система показників для оцінки рівня життя населення (рекомендована ООН)

5. Державне регулювання зайнятості населення.

Таблиця 1.36

Державне регулювання зайнятості населення в Україні

Сутність	Визначення та /або особливості
Державне регулювання зайнятості населення	здійснюється відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» (поточна редакція від 02.04.2020).
Принципи, на яких ґрунтуються відносини зайнятості	<ul style="list-style-type: none"> – виключне право громадян розпоряджатись своїми здібностями до праці – заборона обов’язкової, примусової праці (крім випадків встановлених законодавством); – створення державою умов для реалізації право громадян на працю, на захист від безробіття, на допомогу у працевлаштуванні і матеріальну підтримку у випадках втрати роботи.
Для регулювання зайнятості розробляються, фінансуються та виконуються програми зайнятості, які можна поділити на:	<ul style="list-style-type: none"> - активні підпрограми (сприяння зайнятості); - пасивні підпрограми (підтримання доходів).
Державна політика зайнятості населення базується на принципах	<ul style="list-style-type: none"> – пріоритетності забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості в процесі реалізації активної соціально-економічної політики держави; – відповідальності держави за формування та реалізацію політики у сфері зайнятості населення; – забезпечення рівних можливостей населення у реалізації конституційного права на працю; – сприяння ефективному використанню трудового потенціалу та забезпечення соціального захисту населення від безробіття.

Рис. 1.86. Основні види програм сприяння зайнятості населення

? Контрольні питання

1. Визначення поняття ринку праці.
2. Які суб'єкти взаємодіють на ринку праці?
3. Назвіть основні функції ринку праці.
4. Основні складові частини ринку праці.
5. Основні показники для аналізу ефективності функціонування ринку праці.
6. Що розуміють під сегментацією ринку праці?
7. В чому відмінність між первинним та вторинним ринком праці?
8. В чому суть поняття «рівень життя населення»?
9. Система показників для оцінки рівня життя населення.
10. Активні та пасивні програми сприяння зайнятості населенню.

Завдання

1. Визначити основні показники ринку праці України, зробити висновки.

Таблиця 1

Основні показники ринку праці України

Показники	2018 рік
Все населення (економічно активне і економічно неактивне віком 15-70 років), тис. осіб	
Кількість найманих працівників підприємств, установ, організацій, тис. осіб	9033,3
Сукупна пропозиція робочої сили (всі категорії економічно-активного населення у віці 15-70 років), тис. осіб:	
працездатного віку	
- зайняті	16 360,9
працездатного віку	15718,6
- безробітні	1578,6
працездатного віку	1577,6
Середньорічна кількість населення в працездатному віці, тис. осіб	25467,5
Економічно неактивне населення (віком 15-70 років), тис. осіб	10724,8
Безробітне населення працездатного віку зареєстроване у державній службі зайнятості, в середньому за рік, тис. осіб	341,6
Кількість вакансій (потреба у працівниках), тис. одиниць	58,4
Навантаження на одне вільне робоче місце, осіб	
Рівень зареєстрованого безробіття:	
- в середньому за рік, у % до середньорічної кількості населення працездатного віку	
- у % до економічно активного населення працездатного віку	
Рівень безробіття населення (за методологією МОП), %	
Рівень зайнятості населення, %	
Рівень економічної активності, %	

Джерело: побудовано за даними [42]

Тести для самоконтролю

1. Кон'юнктура, коли попит дорівнює пропозиції називається:

- А) рівноважна;
- Б) працедефіцитна;
- В) праценадлишкова;
- Г) змішана.

2. Поточна пропозиція включає в себе:

- А) безробітних, що активно шукають роботу;
- Б) економічно активне населення;
- В) економічно неактивне населення;
- Г) мігрантів.

3. Співвідношення попиту і пропозиції – це:

- А) кон'юнктура;
- Б) безробіття;
- В) інвестиція;
- Г) навантаження.

4. Сукупний попит визначається:

- А) кількістю і структурою робочих місць, що існують в економіці країни;
- Б) потребою на працівників для заповнення вакантних робочих місць;
- В) економічно активним населенням;
- Г) працедефіцитної кон'юнктурой ринку праці.

5. Сукупна пропозиція включає:

- А) всі категорії економічно активного населення;
- Б) особи які бажають працювати у вільний від роботи час;
- В) кількістю і структурою робочих місць, що існують в економіці країни;
- Г) потребою на працівників для заповнення вакантних робочих місць.

6. Сукупність об'єктивно існуючих якісних і кількісних понять і категорій, що характеризують взаємодію суб'єктів трудових відносин у процесі праці та у сфері основних параметрів рівня і якості життя населення є:

- А) соціально-трудова відносина;
- Б) засоби праці;
- В) економічно активне населення;
- Г) безробіття.

7. Праценадлишкова кон'юнктура на ринку праці виникає, коли:

- А) пропозиція > попиту;
- Б) попит = пропозиції;
- В) попит > пропозиції;
- Г) чисельність економічно активного населення більше, ніж пропозиція праці.

8. Основні елементи ринку праці:

- А) товар, попит, пропозиція, ціна;
- Б) індивідуальна робоча сила та результати праці;
- В) робоча сила, поточна пропозиція, безробіття;
- Г) кон'юнктура, попит, пропозиція, економічно активне населення.

9. Навантаження на одне вільне робоче місце визначається:

- А) співвідношення між чисельністю незайнятого населення та потребою у працівниках;
- Б) співвідношення між попитом та пропозицією робочої сили;
- В) співвідношення між чисельністю економічно активного населення та кон'юнктурой ринку праці;
- Г) потребою на працівників для заповнення вакантних робочих місць.

10. Об'єднує «непрестижні» роботи, характеризується невисокою оплатою праці, примітивними трудовісткими технологіями:

- А) вторинний ринок праці;
- Б) внутрішній ринок праці;
- В) первинний ринок праці;
- Г) змішаний ринок праці.

11. Ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення і є результатом розподілу створених у суспільстві благ:

- А) рівень життя;
- Б) якість життя;
- В) свідомість життя;
- Г) сукупний попит ринку праці.

12. В системі визначення рівня життя населення центральне місце посідають показники:

- А) доходів як основного джерела задоволення особистих потреб у товарах та послугах і підвищення рівня добробуту;
- Б) освіти, культури та зайнятості;
- В) зайнятості населення та безробіття;
- Г) рівень споживання.

13. Характеризують збільшення попиту на робочу силу: субсидування найму на постійну роботу в приватному секторі, підтримка підприємств, що створюються самими безробітними (програми самозайнятості):

- А) активні програми сприяння зайнятості;
- Б) пасивні програми сприяння зайнятості;
- В) активно-пасивні програми сприяння зайнятості;
- Г) традиційні програми сприяння зайнятості.

14. Домінування продовольчої складової у співвідношення продовольчих і непродовольчих товарів у роздрібному товарообороті свідчить про:

- А) задоволення, переважно первинних потреб;
- Б) зростання споживчих можливостей населення в частині задоволення соціальних потреб;
- В) задоволення вторинних потреб;
- Г) зменшення навантаження на одне вільне робоче місце.

РОЗДІЛ 2

РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Тема 2.1. Державність та державне управління економікою.

1. Сутність та цілі державного управління економікою.
2. Об'єкти та методи державного регулювання національної економіки.
3. Система органів державного регулювання економіки та їх функції.
4. Державне програмування розвитку національної економіки.

Основні поняття і терміни: державне управління, об'єкти державного управління, суб'єкти державного управління, регулювання.

1. Сутність та цілі державного управління економікою.

Таблиця 2.1

Значання та мета державне управління національною економікою

Поняття	Характеристика
Державне управління	це вид діяльності держави, що полягає у здійсненні управлінського організуючого впливу на ті сфери і галузі суспільного життя, які вимагають втручання держави з метою надання певної спрямованості, узгодженості і досягнення бажаних результатів шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію використання законів, нормативно-правових актів, здійснення розпорядчих функцій задля комплексного соціально-економічного розвитку і забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя тощо.
Мета	раціональне використання наявних ресурсів країни, забезпечення стабільного розвитку нашої економіки, конкурентоспроможності товарів і послуг на світових ринках, а також забезпечення реалізації соціальних цілей розвитку суспільства.
Об'єктами державного управління	є соціально-економічні процеси, явища, умови прийняття економічних рішень та здійснення господарської діяльності, виробничі відносини національної економіки, сектори, підсистеми та окремі елементи народного господарства, функціонування яких складно забезпечити або неможливо забезпечити дією ринкового механізму господарювання.
Суб'єктами державного управління	органи державної, місцевої та судової влади, а також структури управління і регулювання, що мають певну компетенцію і владні повноваження і здійснюють вплив на економіку на національному, регіональному і місцевому рівнях з метою досягнення визначених цілей і виконання завдань.

Рис. 2.1. Цілі державного управління економікою

Таблиця 2.2

Класифікація цілей державного управління

Критерій	Види
<i>За змістом і джерелом виникнення</i>	– суспільно-політичні – охоплюють весь комплексний розвиток суспільства;
	– соціальні - відображають вплив суспільно-політичних цілей на соціальну структуру, стан і рівень суспільства;
	– економічні – формують і характеризують економію відносини і є основою для реалізації інших цілей;
	– духовні – характеризують духовні і культурні цінності суспільства і є основою для реалізації суспільно-політичних соціальних цілей.
<i>За масштабами</i>	– загальні (формуються для усїєї системи);
	– часткові (встановлюються для деяких підсистем).
<i>За результатами</i>	– кінцеві;
	– проміжні.
<i>За часом</i>	– довготермінові (віддалені);
	– середньотермінові (близькі);
	– короткотермінові (безпосередні).

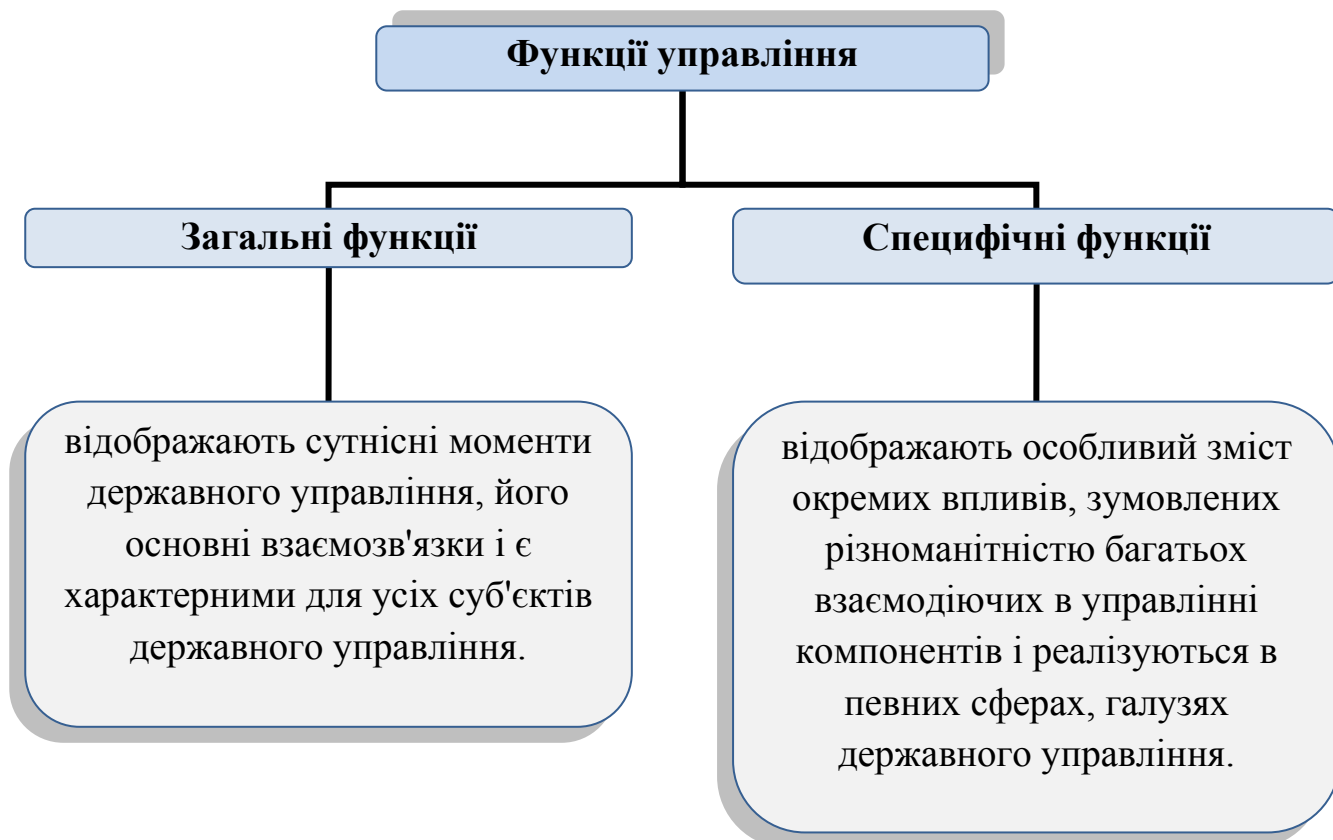

Рис. 2.2. Функції державного управління

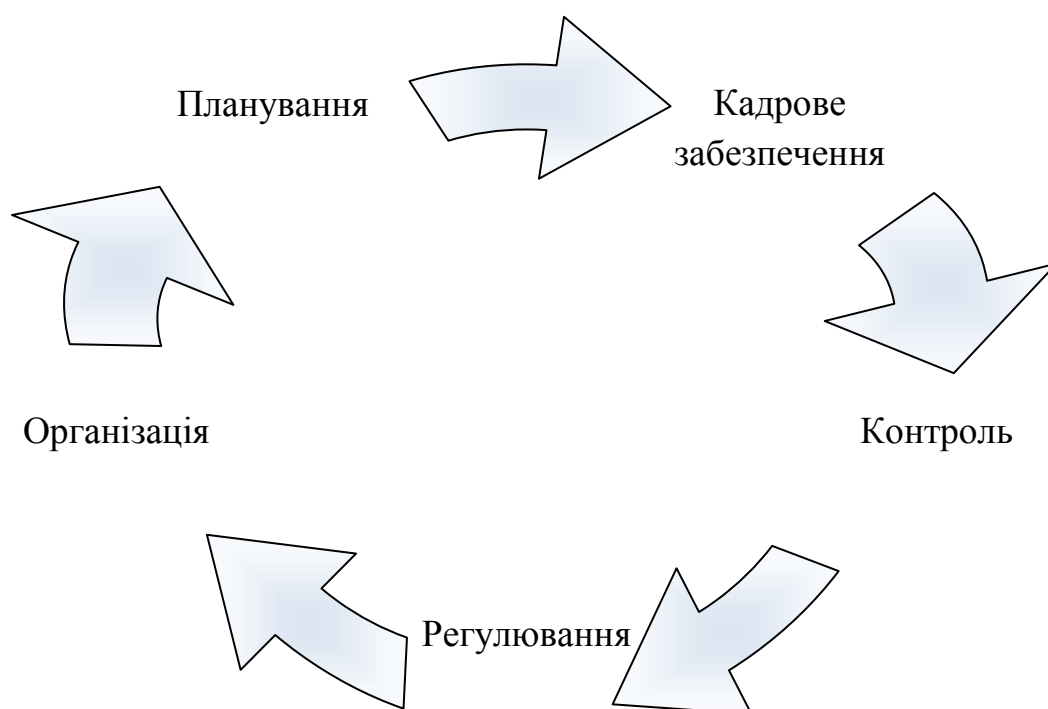

Рис. 2.3. Основні функції управління

Державне регулювання економіки - це діяльність держави, мета якої є здійснення заходів, спрямованих на задоволення соціально- економічних потреб суспільства, створення правових, економічних соціальних передумов для функціонування економічного механізму згідно з цілями і пріоритетами державної економічної політики.

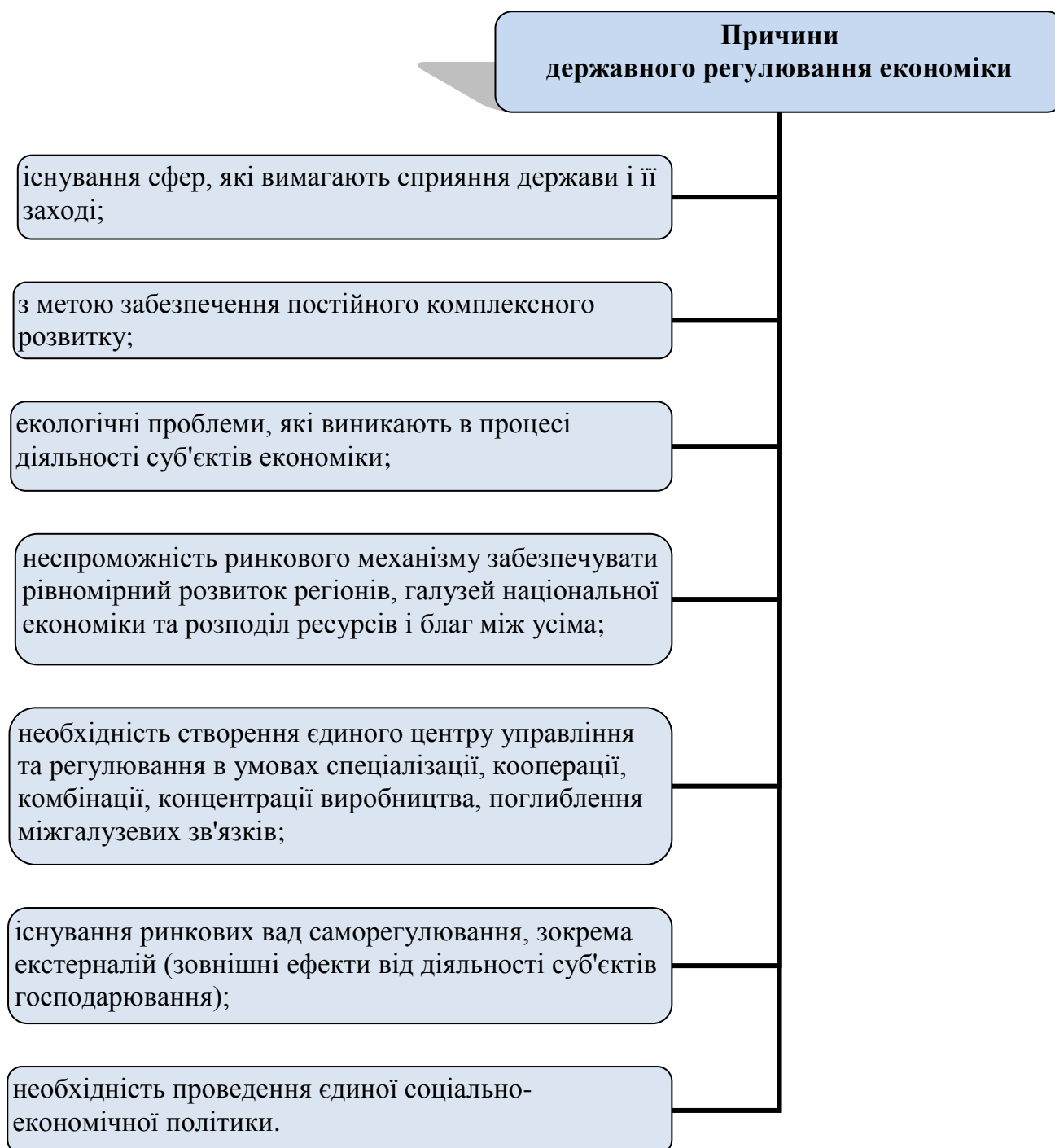

Рис. 2.4. Основні причини необхідності державного регулювання економіки

Таблиця 2.3

Основні функції держави

Назва	Сутність
Цільова	встановлюються найзагальніші та специфічні цілі, плани і пріоритети економічного розвитку держави, які реалізуються шляхом державних програм.
Нормотворення	державою встановлюються нормативні та законодавчі документи у сфері економічного розвитку і є обов'язковими для виконання.
Стимулювальна (стримувальна)	встановлення регуляторів з метою стимулювання чи стримування певних аспектів національної економіки і їх руху у відповідному напрямі.
Коригуюча	здійснення коригування руху обмежених економічних ресурсів з метою їх найраціональнішого використання.
Соціально-екологічна	здійснення державою контролю та впливу на процеси соціального розвитку через такі інструменти: соціальні виплати та гарантії, встановлення мінімального прожиткового мінімуму, пенсій, заробітної плати тощо.
Контролювальна	здійснення контролю за виконанням усіх норм і нормативів, стандартів і програм.
Прогнозування	державою здійснюється прогноз можливих варіантів соціально-економічного розвитку економіки.
Управління державним сектором економіки	забезпечення суспільно необхідними благами, зокрема, енергоджерелами, водними та земельними ресурсами; будівництво дитсадків; охорона здоров'я тощо, які споживаються усіма громадянами і їх важко вартісно виміряти.
Захисту конкуренції	державою регулюється антимонопольна діяльність суб'єктів господарської діяльності, ціни, створення монополій тощо.
Стабілізаційна	сприяє своєчасному відслідковуванню та реакції держави на процеси, які відбуваються в економіці.

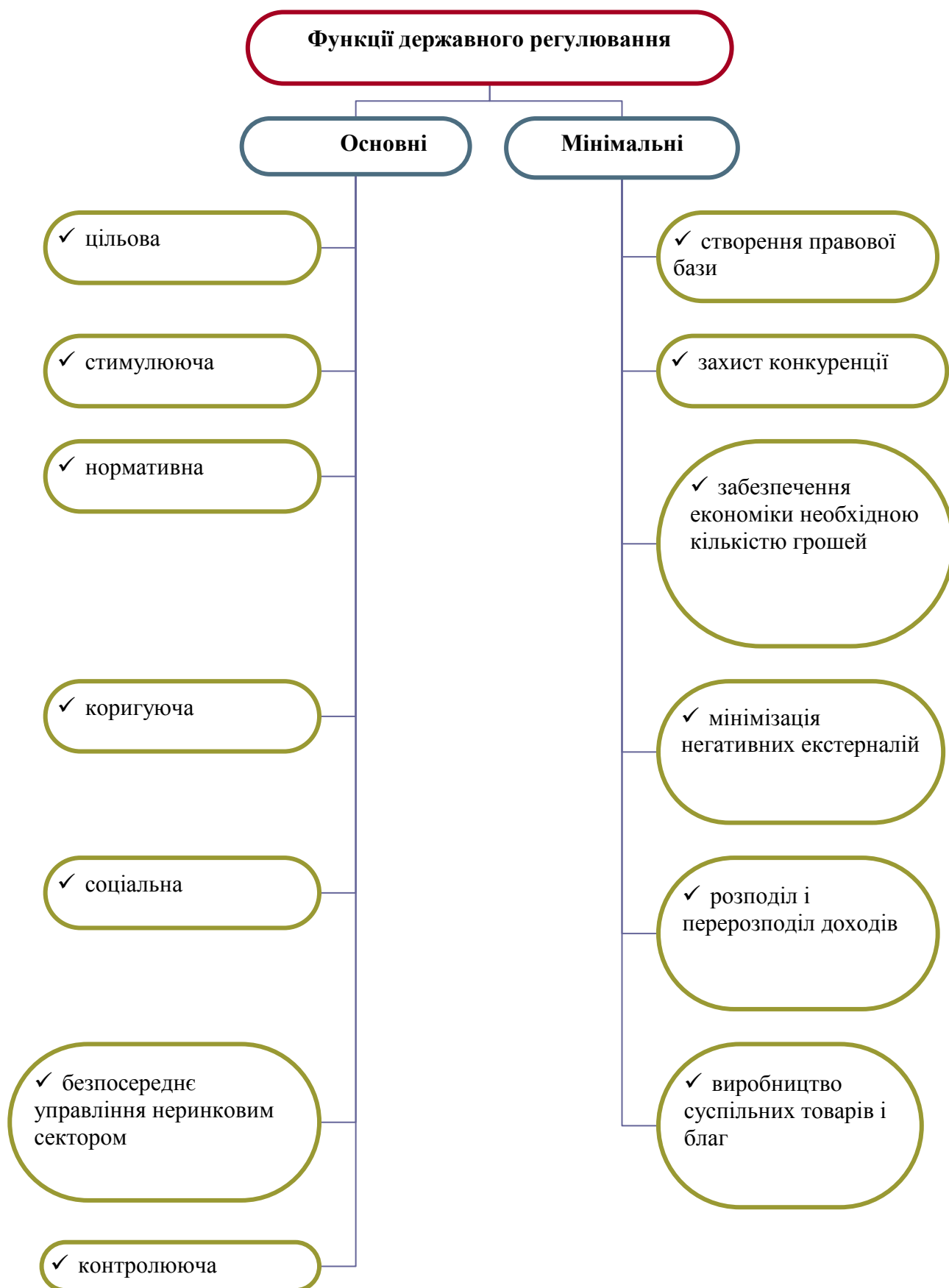

Рис. 2.5. Основні функції державного регулювання економіки

Таблиця 2.4

Сутність та класифікація
методів державного регулювання економіки

Поняття / критерії класифікації	Сутність / види
Методи державного регулювання економіки	це способи і прийоми впливу держави на усі сфери, процеси та явища національної економіки з метою створення умов їхнього ефективного функціонування відповідно до напрямків державної економічної політики.
Особливість методів державного регулювання економіки	кожен метод державного регулювання економіки ґрунтується на використанні сукупності інструментів (регуляторів, важелів).
Класифікація методів	
<i>За формами впливу</i>	– прямого впливу; – непрямого впливу.
<i>За засобами впливу</i>	– правові; – адміністративні; – пропагандистські; – економічні.
<i>За суб'єктами впливу</i>	– державні; – ринкові; – громадські.
<i>За часом впливу</i>	– довготермінові; – короткотермінові; – середньотермінові.
<i>За масштабом впливу</i>	– загальні (поширюються на усю економічну систему); – локальні (часткові).
<i>За характером впливу</i>	– стимулювальні; – стримувальні або обмежувальні (безробіття, зайнятість); – комплексні (поєднання стримувальних і стимулювальних).
<i>За рівнем впливу</i>	– державні; – місцеві.

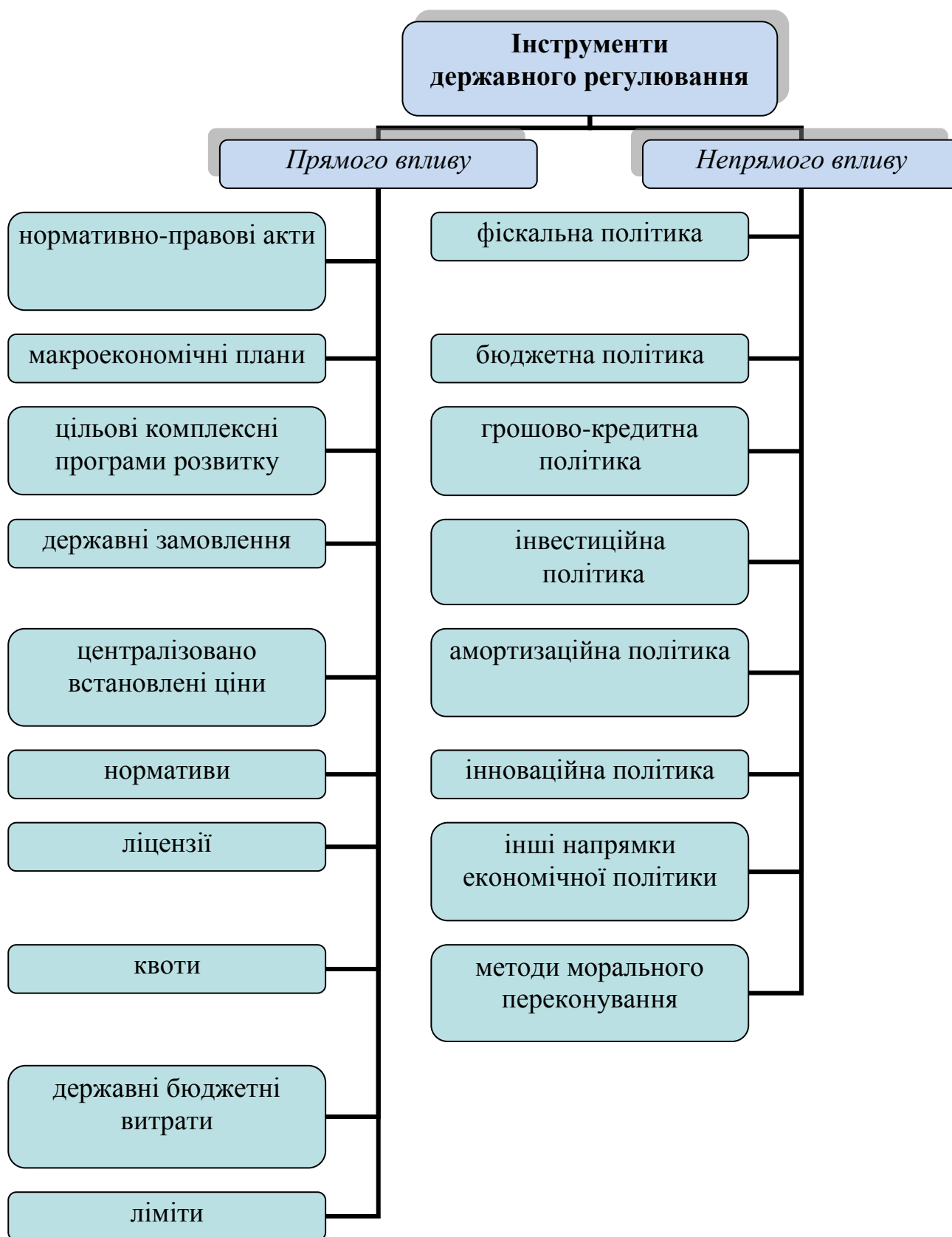

Рис. 2.6. Інструменти методів державного регулювання економіки за формами впливу

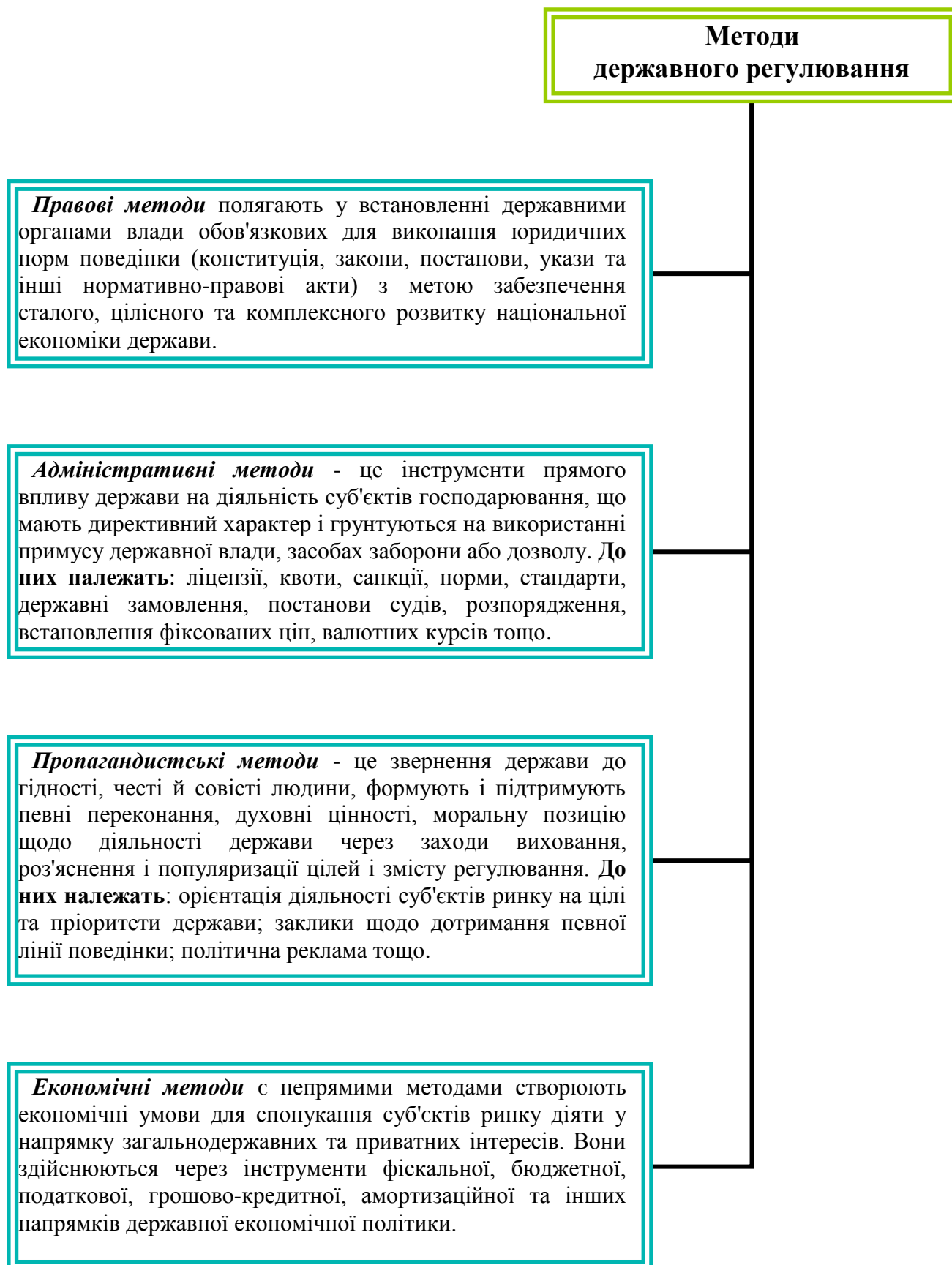

Рис. 2.7. Сутність та інструменти методів державного регулювання економіки за способами впливу

Таблиця 2.5

Бюджетне регулювання економіки

Поняття	Характеристика та /або особливості
Бюджетне регулювання економіки	допомагає здійснювати перетворення в національній економіці, вирівнювати диспропорції між її складовими елементами, виконувати перерозподільну функцію держави, формувати і коригувати макроекономічні пропорції розвитку, вирішувати проблеми соціального характеру тощо.
Бюджет	це план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій певної організації.
Функції бюджету	коригування структури сукупного попиту, перерозподіл фінансових ресурсів, стимулювання (гальмування) суспільного виробництва, зміна умов та системи оподаткування, збалансування бюджетів усіх рівнів національної економіки, визначення суб'єктів податкового навантаження та податкових пільг тощо.
Державний бюджет	це річний план державних витрат і джерел їхнього фінансового покриття.
Зведений бюджет України	це сукупність усіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи.
Бюджетний устрій	це організація та принципи побудови бюджетної системи, а також взаємозв'язок між її окремими ланками.
Доходи бюджетів	це надходження від сплати фізичними та юридичними особами податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також надходжень з інших джерел, визначених законодавством.
Державні видатки	це витрати на виконання державою своїх функцій. До державних видатків належить закупівля товарів і послуг, оплата праці державних службовців, соціальні виплати і обслуговування державного боргу.

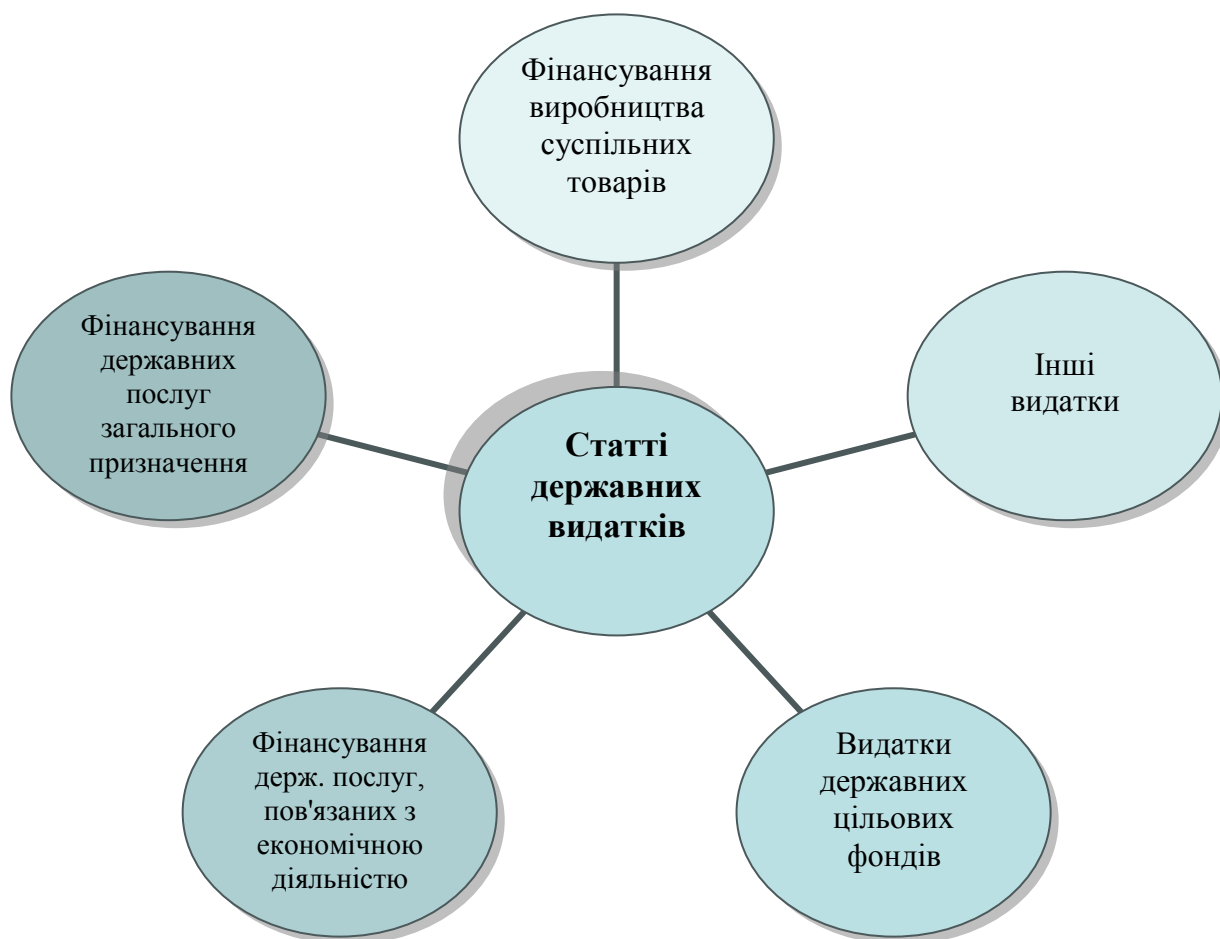

Рис. 2.8. Групи статей державних видатків

Рис. 2.9. Групи статей державних видатків

Таблиця 2.6

Форми витрат Державного бюджету на розвиток галузей, регіонів і сфер діяльності

Форми витрат	Сутність та /або особливості
<i>Дотації</i>	це особливий вид асигнувань з Державного бюджету, який використовується для збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів та покриття касових збитків окремих державних підприємств.
<i>Субсидії</i>	це допомоги, які виплачуються з Державного бюджету з метою підтримки населення, а також певних видів підприємницької діяльності, сфер і галузей народного господарства, розвиток яких має велике значення для економіки.
<i>Субвенції</i>	один з видів державної фінансової допомоги центральним або місцевим органам виконавчої влади, що надається на конкретні цілі.

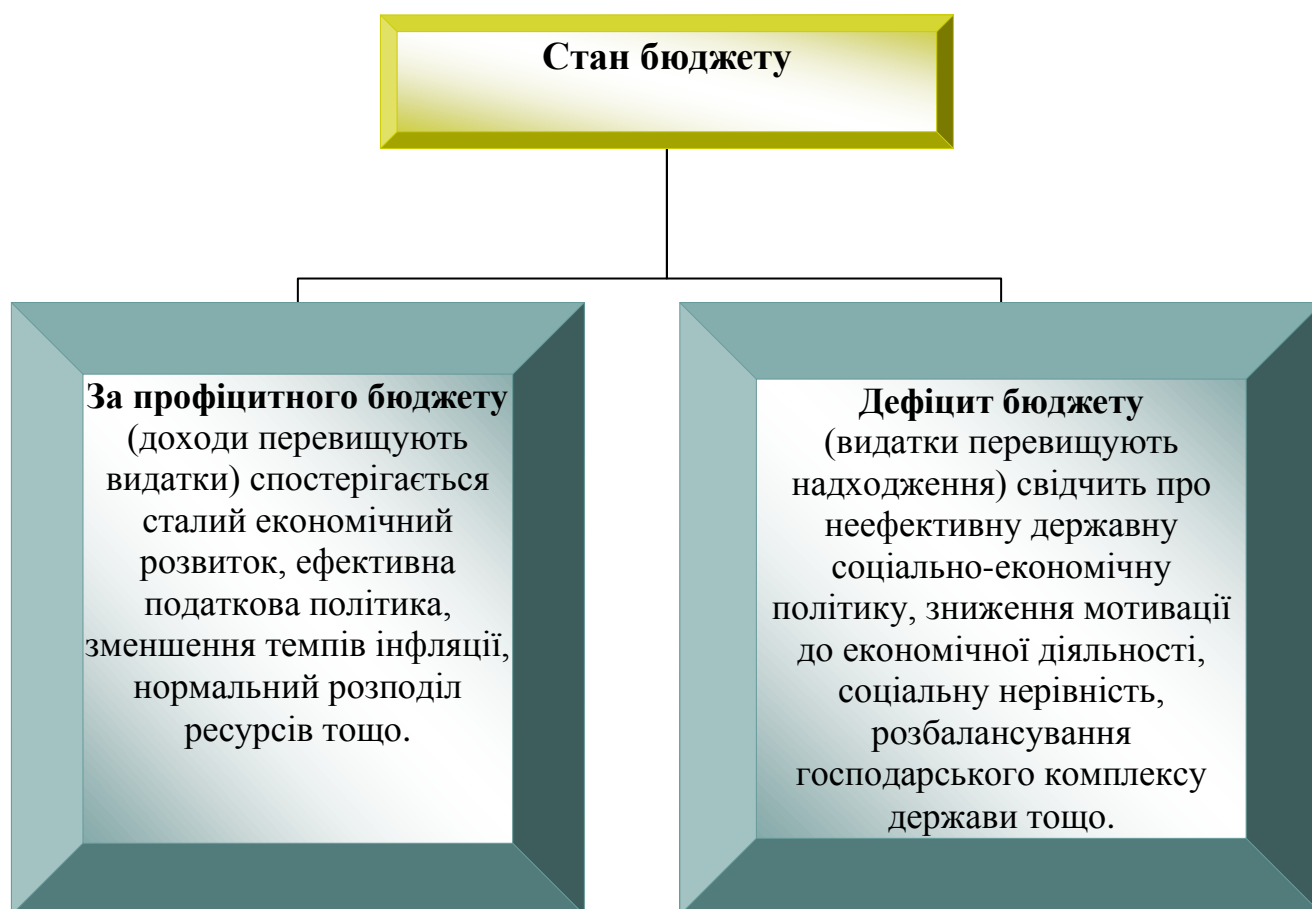

Рис. 2.10. Вплив стану державного бюджету на економіку країни

Таблиця 2.7

Податкове регулювання економіки

Поняття	Характеристика та /або особливості
Податкове регулювання економіки	дає змогу ефективніше стимулювати економічне зростання, мотивувати суб'єктів економіки до економічної діяльності, організувати перерозподіл доходів та координувати розподіл ресурсів у межах національної економіки, визначати загальні пріоритети податкового регулювання національної економіки.
Об'єкт оподаткування	це дохід чи майно, з якого відбувається нарахування податку.
База оподаткування	це та частина об'єкта оподаткування, на яку реально здійснюються податкові нарахування
Функції податків	<ul style="list-style-type: none"> – фіскальна (податки забезпечують фінансування державних витрат); – соціальна (підтримують соціальну рівновагу шляхом зменшення розбіжності реальних доходів окремих соціальних груп населення); – регулювальна (регулюють економічну кон'юнктуру, секторну, галузеву та регіональну структури економіки, інвестиційної активності, зовнішньоекономічних зв'язків тощо).
Система оподаткування	це визначені органами законодавчої влади платники податків, їхні права та обов'язки, об'єкти оподаткування, види податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів, внесків до державних цільових фондів, а також порядок стягнення встановлених податкових платежів, зборів, внесків.

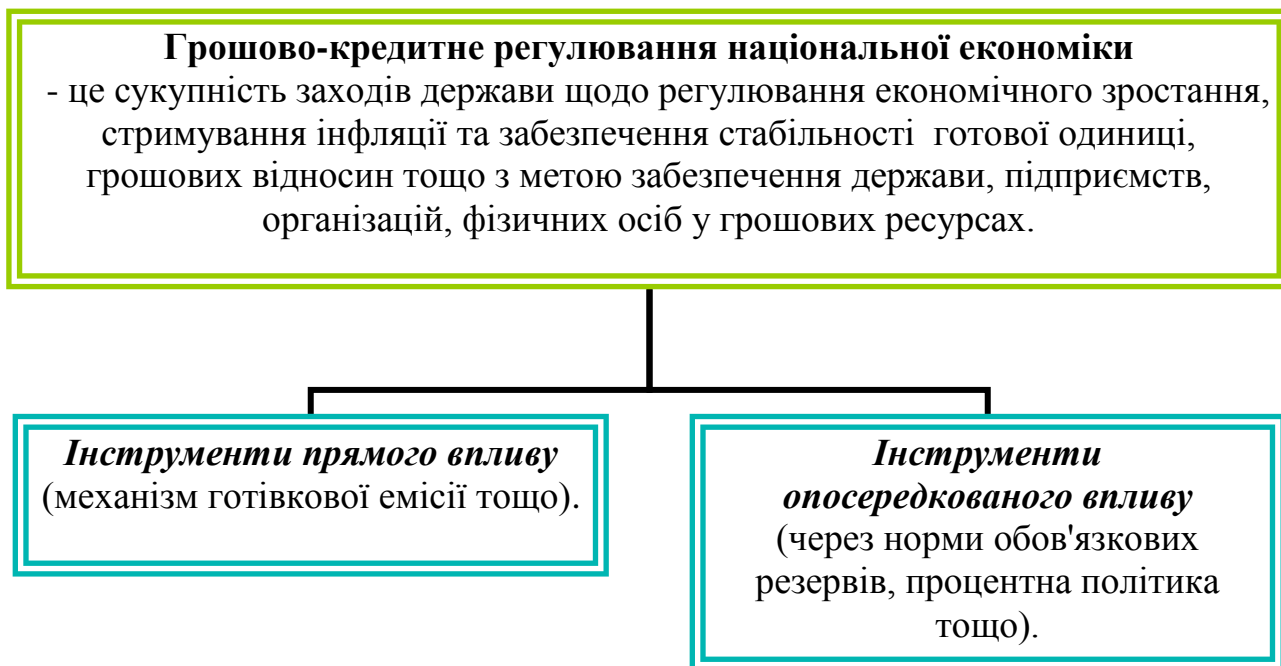

Рис. 2.11. Сутність та інструменти грошово-кредитне регулювання національної економіки

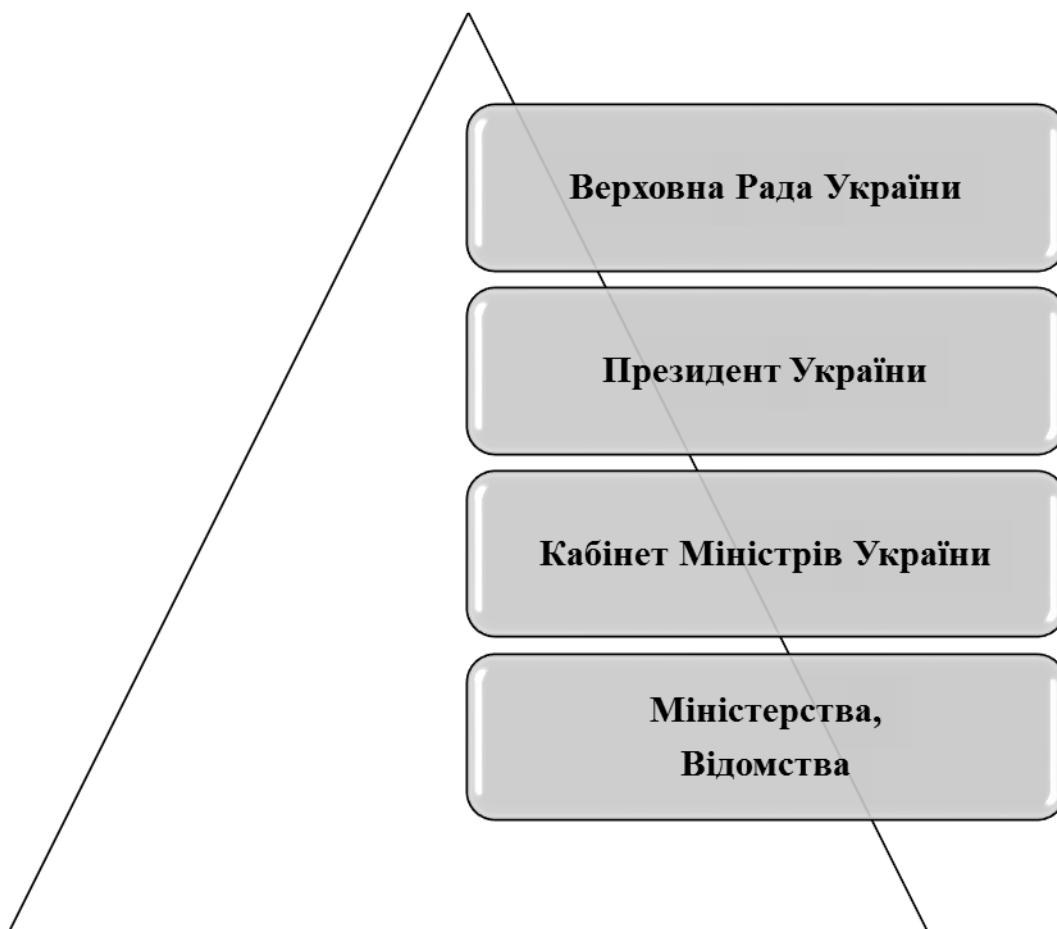

Рис. 2.12. Система органів державного управління України

Рис. 2.13. Основні форми влади в Україні

Таблиця 2.8

Основні функції органів державного управління України

Органи державного управління	Сутність та функції
Президент України	є главою держави і виступає від імені народу, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина.
Президент України здійснює низку заходів у сфері управління	<ul style="list-style-type: none"> – формує стратегію соціально-економічного розвитку; – здійснює правове регулювання економічних відносин і видає укази й розпорядження, затверджує закони й оприлюднює їх, використовує право вето); – здійснює кадрову політику (затверджує кандидатуру Прем'єрміністра, призначає голів місцевої державної адміністрації тощо); – здійснює координаційну функцію – - координацію діяльності державних органів тощо.
Кабінет Міністрів	є вищим органом виконавчої влади в Україні, відповідальний перед Президентом України, підконтрольний та підзвітний Верховній Раді України.
Основні функції Кабміну	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечує реалізацію фінансової, цінової, інвестиційної, податкової політики держави, політики у сфері зайнятості, праці, соціального захисту, освіти, культури тощо; – розробляє, після затвердження реалізує державні програми економічного-соціального і науково-технічного розвитку; – забезпечує однакові умови функціонування підприємств різних форм власності; – керує об'єктами державної форми власності. Розробляє проект закону про Державний бюджет України на кожний фінансовий рік, подає Верховній Раді звіт про його виконання;

Продовження табл. 2.8

	<p>– організовує ведення зовнішньоекономічної діяльності як держави, так і суб'єктів підприємництва;</p> <p>регламентує і контролює діяльність державних органів виконавчої влади тощо.</p>
Верховна Рада України (ВРУ)	є вищим законодавчим органом.
Основні функції ВРУ	<p>– приймає закони;</p> <p>– визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики;</p> <p>– затверджує загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального розвитку;</p> <p>– приймає регіональні, галузеві програми економічного розвитку і бюджет тощо.</p>
Міністерства в Україні	головна ланка системи органів центральної виконавчої влади, які покликані формувати та реалізовувати державну політику у відповідних сферах суспільного життя.
Види міністерств	<p>– галузеві (Міністерство аграрної політики);</p> <p>– функціональні (Міністерство праці і соціальної політики).</p>
Основні функції міністерств	<p>– визначають перспективні напрямки і реалізують стратегічні цілі та завдання розвитку;</p> <p>– беруть участь у розробленні проектів та у виконанні загальнодержавних програм економічного, науково-технічного характеру тощо;</p> <p>– беруть участь у формуванні та реалізації державної інвестиційної політики;</p> <p>– проводять політику у сфері виконання робіт і поставок продукції для державних потреб та утворення державних резервних фондів тощо.</p>
Державні комітети	є центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Прем'єр-Міністр України або один із віце-прем'єр-міністрів. Вони покликані сприяти міністерствам та уряду в реалізації урядової політики шляхом виконання функцій державного управління. Комітети вносять пропозиції щодо формування державної політики, реалізуючи цю політику у визначеній сфері діяльності, здійснюють управління в ній тощо.
Місцеві державні адміністрації	органи виконавчої влади державного управління економікою в регіонах, які забезпечують виконання державних та регіональних програм соціально - економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля тощо, а також підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів.

? Контрольні питання

1. Розкрийте сутність ринкового механізму регулювання економіки.
2. Назвіть і охарактеризуйте існуючі економічні закони.
3. Визначте сутність та цілі державного управління економікою.
4. Охарактеризуйте державне регулювання економіки.
5. Розкрийте механізм ринкового саморегулювання.
6. Назвіть вади ринкового саморегулювання і розкрийте їх суть.
7. Назвіть основні функції держави.
8. Назвіть і охарактеризуйте методи державного регулювання економіки.
9. Розкрийте суть дотацій, субсидій і субвенцій.
10. Охарактеризуйте грошово-кредитне регулювання економіки.

Завдання

1. Виберіть характерні ознаки державного управління економікою:

– динамізм;	– збалансованість;
– суспільна активність;	– універсальність;
– цілепокладання;	– економічність;
– наукова обґрунтованість;	– практичність;
– системність;	– цілеспрямованість;
– прямоточність;	– історичність;
– планомірність впливу;	– ритмічність;
– паралельність;	– різноманітність форм здійснення.

2. Проставте у колонці Б номери функцій держави із колонки А.

А		Б
Основні функції держави		Суть
1	Цільова	встановлення регуляторів з метою стримування певних аспектів національної економіки і їх руху у відповідному напрямі
2	Стимульовальна	здійснення державою контролю та впливу на процеси соціального розвитку через ряд інструментів
3	Нормотворення	здійснення контролю за виконанням усіх норм і нормативів, стандартів і програм
4	Коригуюча	державою здійснюється прогноз можливих варіантів соціально-економічного розвитку економіки
5	Соціально-екологічна	державою встановлюються нормативні та законодавчі документи у сфері економічного розвитку і є обов'язковими для виконання
6	Контрольовальна	забезпечення суспільно необхідними благами, які споживаються усіма громадянами і їх важко вартісно виміряти
7	Прогнозування	сприяє своєчасному відслідковуванню та реакції держави на процеси, які відбуваються в економіці
8	Захисту конкуренції	здійснення коригування руху обмежених економічних ресурсів з метою їх найраціональнішого використання
9	Управління державним сектором економіки	встановлюються найзагальніші та специфічні цілі, плани і пріоритети економічного розвитку держави, які реалізуються шляхом державних програм
10	Стабілізаційна	державою регулюється антимонопольна діяльність суб'єктів господарської діяльності, ціни, створення монополій

Тести для самоконтролю

1. Здійснюючи контроль за виконанням усіх норм і нормативів, стандартів і програм, держава виконує:

- А) коригуючи функцію;
- Б) функцію нормотворення;
- В) стабілізуючу функцію;
- Г) контролювальну функцію.

2. План утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій певної організації – це:

- А) державний бюджет;
- Б) бюджет;
- В) зведений бюджет;
- Г) бюджетний устрій.

3. Демократія – це:

- А) форма державно-політичного устрою суспільства;
- Б) форма організації суспільних відносин;
- В) форма державного правління;
- Г) всі відповіді вірні.

4. Вид діяльності держави, що полягає у здійсненні управлінського організуючого впливу на ті сфери і галузі суспільного життя, які вимагають втручання держави задля комплексного соціально-економічного розвитку і забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя тощо, - це:

- А) державне управління;
- Б) державна політика;
- В) державне регулювання економіки;
- Г) державне планування економіки.

5. Головною ланкою системи органів центральної виконавчої влади, які покладені формувати та реалізовувати державну політику у сферах суспільного життя, є:

- А) державні комітети;
- Б) Верховна Рада України;
- В) міністерства України;
- Г) Кабінет Міністрів.

6. Методи державного регулювання за формами впливу поділяються на:

- А) державні, ринкові та громадські;
- Б) загальні та локальні;
- В) прямого та непрямого впливу;
- Г) правові, адміністративні, пропагандистські та економічні.

7. Зменшення втрат населення від проявів економічної кризи – це:

- А) мета проведення соціальної політики;
- Б) головна ціль державного управління економікою;
- В) засади соціального захисту;
- Г) мета проведення політики зайнятості.

8. Вищим законодавчим органом в Україні є:

- А) Президент;
- Б) Верховна Рада;
- В) Конституційний суд;
- Г) Кабінет Міністрів.

9. Витрати Державного бюджету на розвиток галузей, регіонів і сфер діяльності здійснюється у формах:

- А) поточні видатки та видатки розвитку;
- Б) дотації, субсидії, субвенції;
- В) фінансування державних послуг, фінансування виробництва суспільних товарів, видатки державних цільових фондів, інші видатки;
- Г) поточні, прогнозні, минулі.

10. Центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Прем'єр-Міністр України або один із віце-прем'єр-міністрів, є:

- А) місцеві державні адміністрації;
- Б) міністерства в Україні;
- В) державні комітети;
- Г) Кабінет Міністрів України.

11. Основними цілями державного управління, що характеризують суспільство, є:

- А) тактичні;
- Б) стратегічні;
- В) оперативні;
- Г) забезпечувальні.

12. Можливість формувати свою економічну політику, втілювати її в життя, виконувати, основні функції, продиктовані інтересами нації, а не окремих соціальних класів і груп означає:

- А) економічна свобода підприємств;
- Б) економічна свобода держави;
- В) економічна свобода;
- Г) економічна свобода у межах домашнього господарства.

13. Дохід чи майно, з якого відбувається нарахування податку, є базою...економіки.

- А) бюджетного регулювання;
- Б) грошово-кредитного регулювання;
- В) податкового регулювання;
- Г) державного регулювання.

Тема 2.2. Мезорівень національної економіки.

1. Поняття регіону та їх класифікація.
2. Теорії економічного розвитку регіонів.
3. Продуктивні сили та їх структура.
4. Економічне районування та територіальна організація господарства.

Основні поняття і терміни: регіон, класифікація, мікрорайон, макрорайон, мезорайон, резервні території, модель «Розміщення сільського господарства» Й.Тюнена, теорія «штандарту промисловості» Альфреда Вебера, теорія центральних місць В. Крісталлера, просторова організація господарства А. Льюша, метод розміщення підприємства за принципом «Локаційного трикутника», теорія полюсів зростання Франсуа Перу, продуктивні сили, людина, засоби виробництва, сили природи, наука, інформація, економічне районування, фактори, принципи, ознаки економічного районування, територіальний поділ праці.

1. Поняття регіону та його класифікація

Регіон

- це будь-яка територія, яка має певні відмітні ознаки від іншої території.

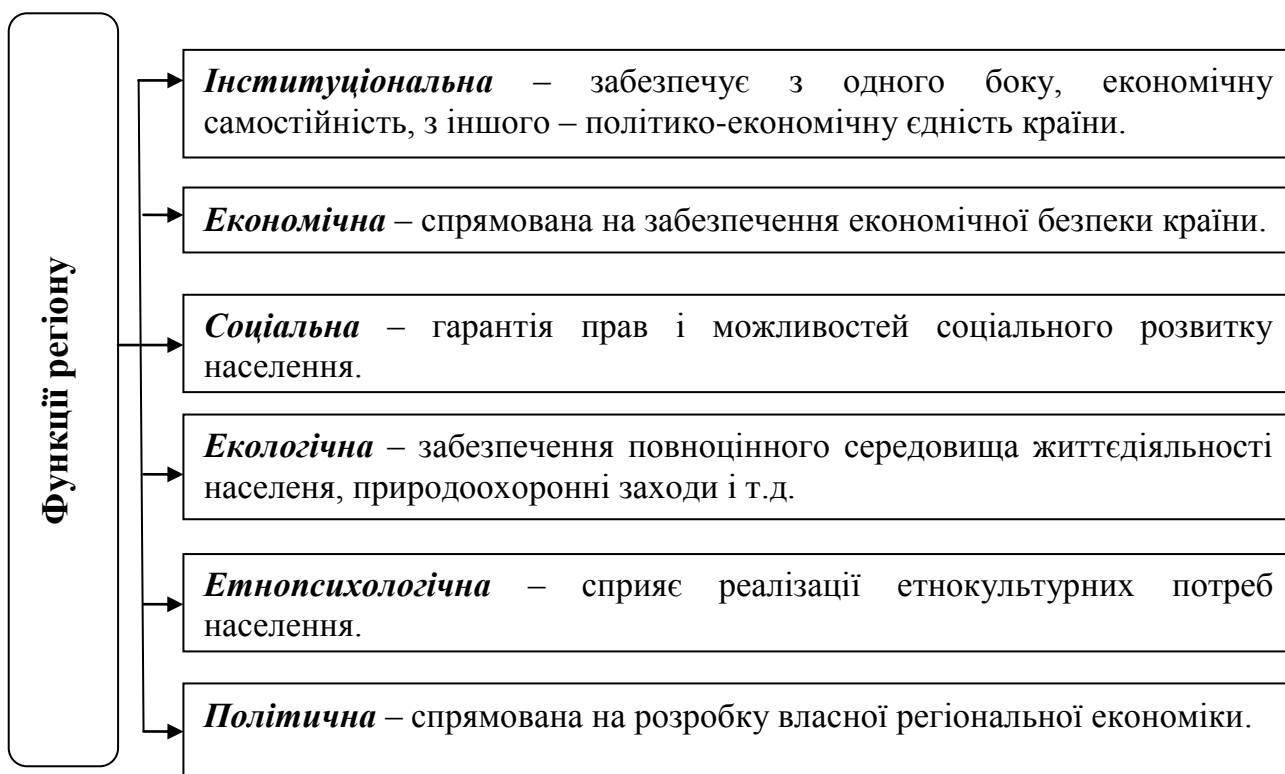

Рис. 2.14. Основні функції регіону

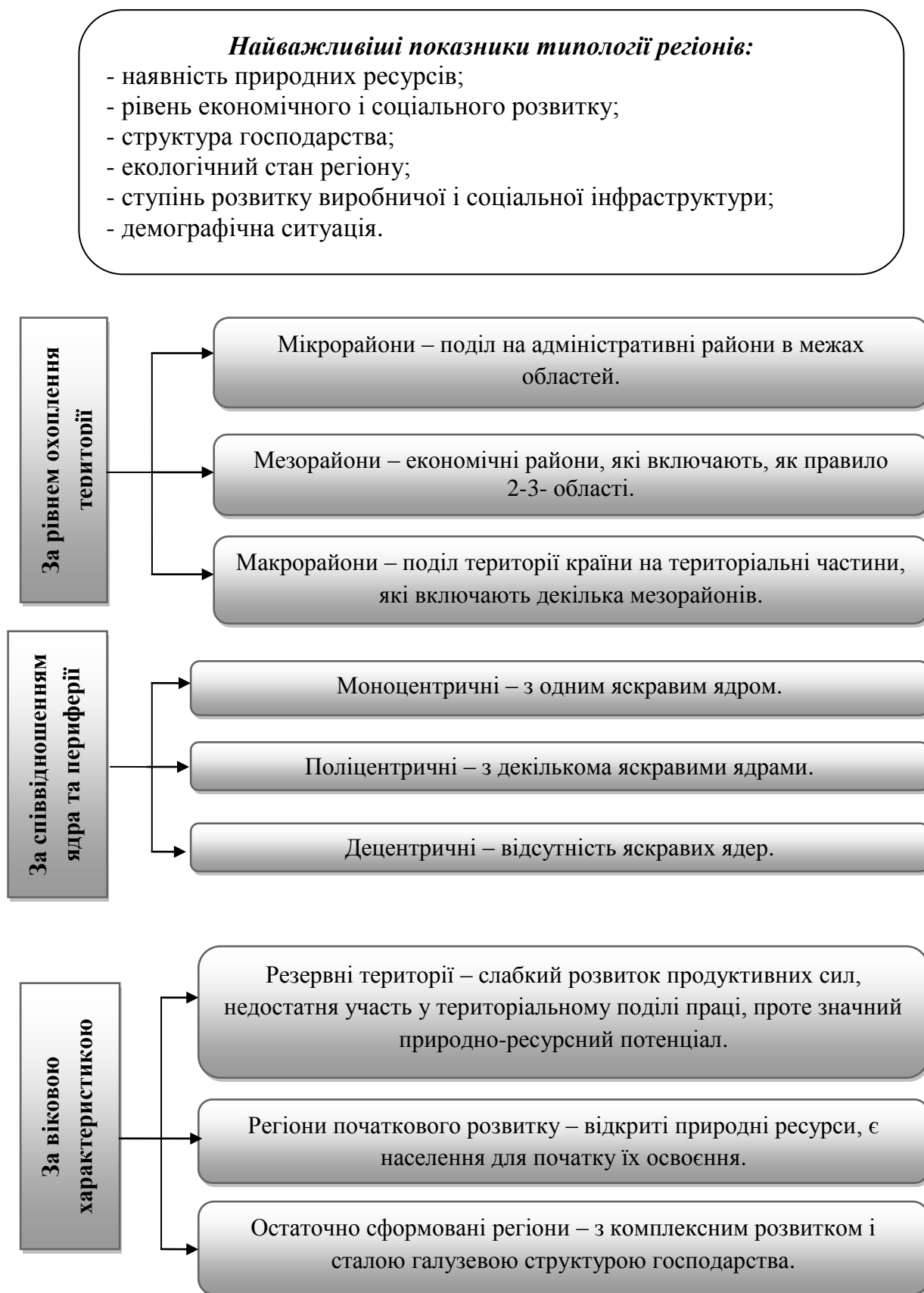

Рис. 2.15.1. Класифікація регіонів

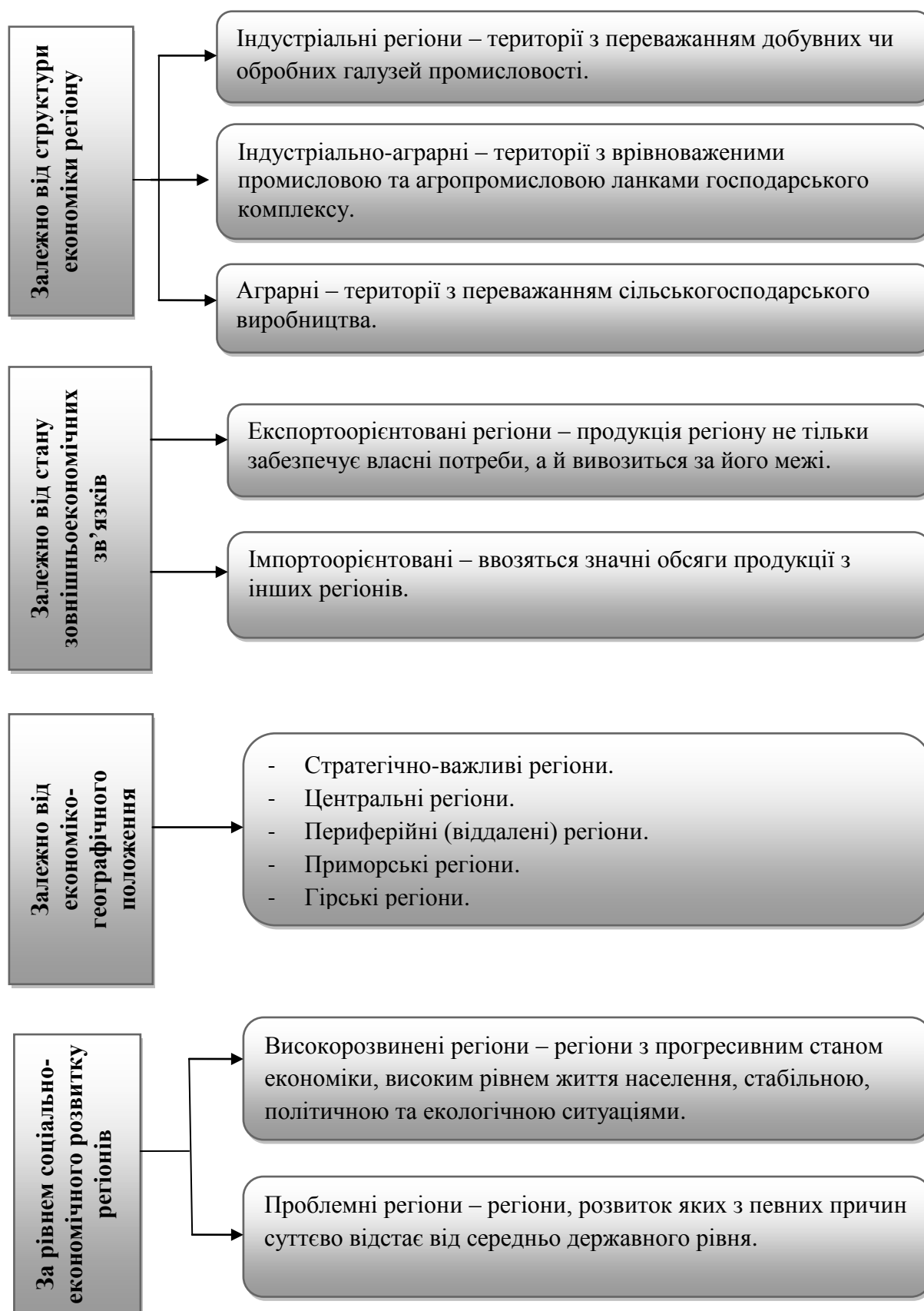

Рис. 2.15.2. Класифікація регіонів

3. Теорії економічного розвитку регіонів.

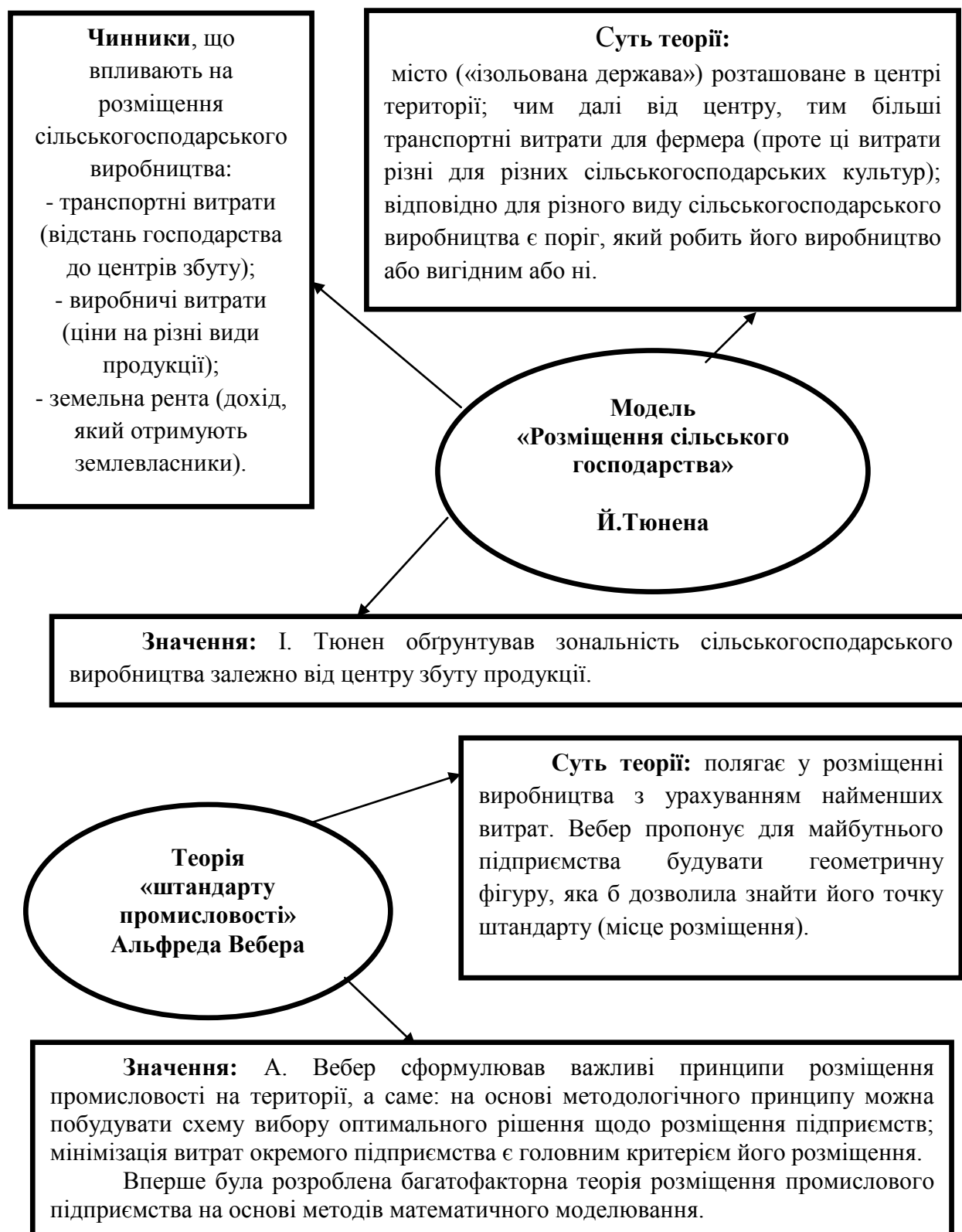

Рис. 2.16.1. Основні теорії економічного розвитку регіонів

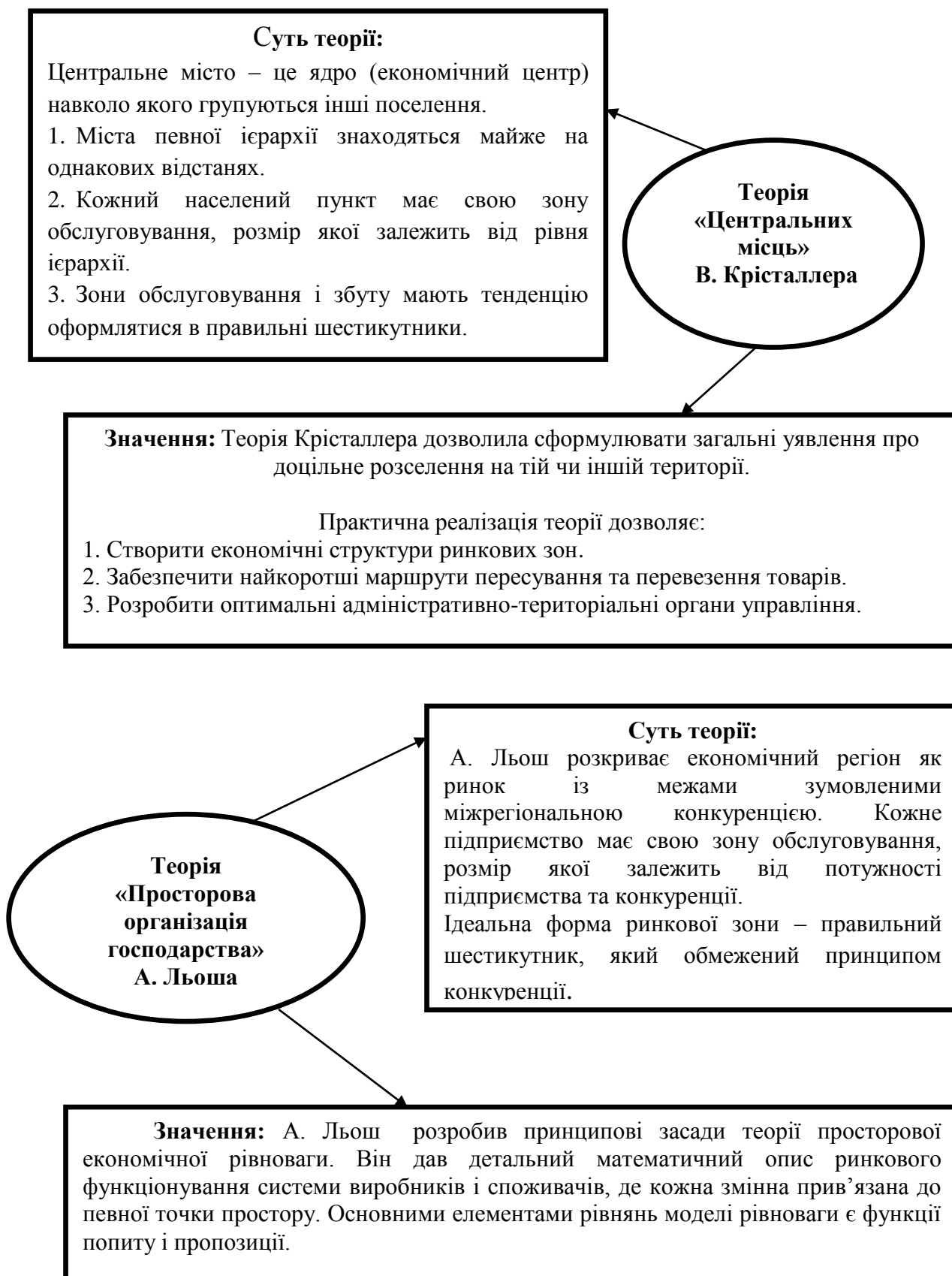

Рис. 2.16.2. Основні теорії економічного розвитку регіонів

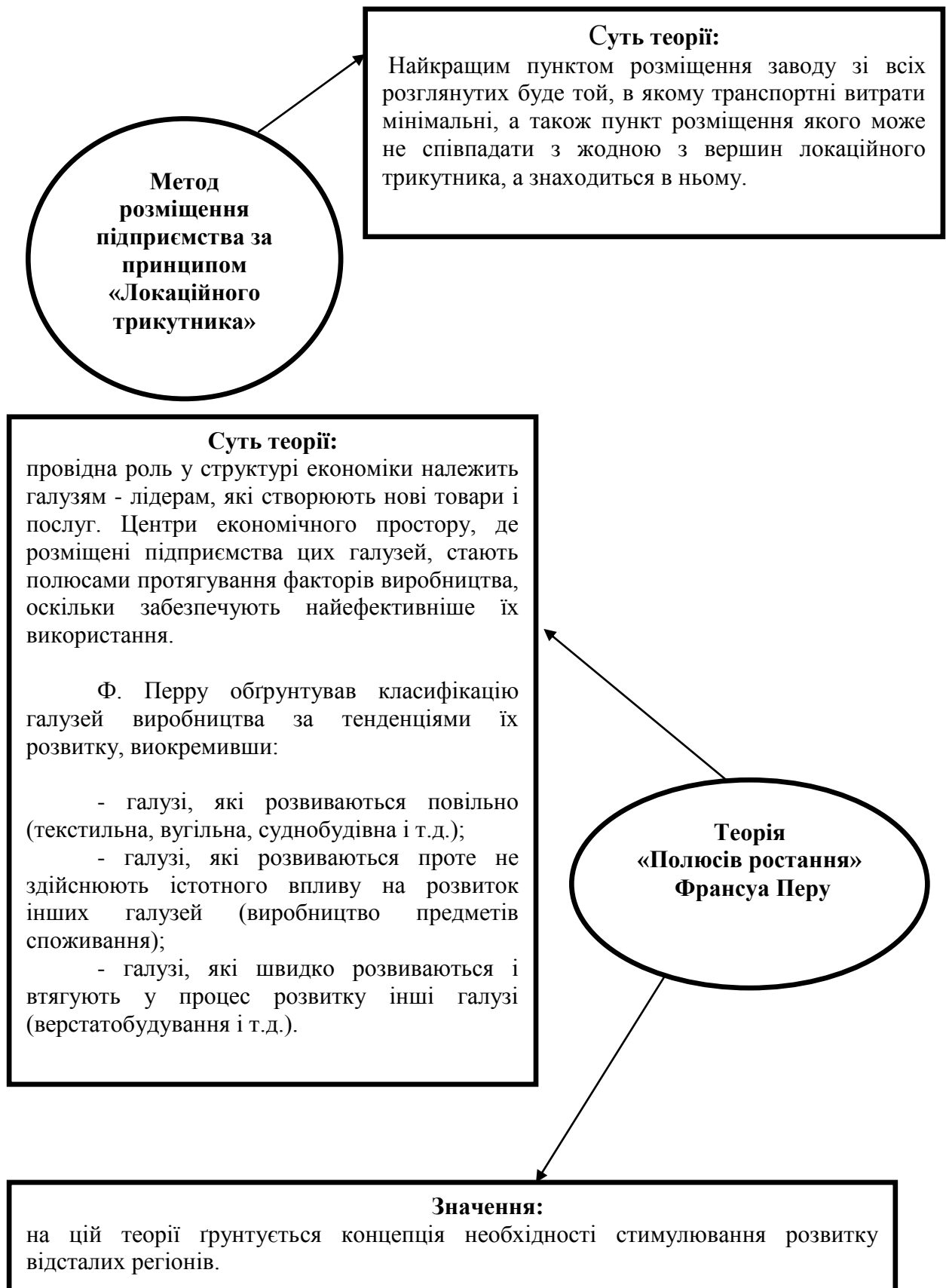
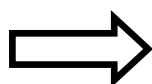

Рис. 2.16.3. Основні теорії економічного розвитку регіонів

3. Продуктивні сили та їх структура.

Продуктивні сили – засоби виробництва (знаряддя та предмети праці), за допомогою яких виробляють матеріальні блага, а також люди, що здатні до праці, мають певні навички і знання і приводять у дію ці засоби та їх вдосконалюють.

Складові продуктивних сил:

- **людина** – чисельність населення, рівень кваліфікації, освіта, стан здоров'я, національність, чисельність трудових ресурсів;

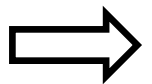
- **засоби виробництва** – предмети праці (матеріали, що можуть бути опосередковані людською працею), знаряддя праці (речі, за допомогою котрих людина впливає на природу);

- **сили природи** – вітер, вода, сонце, ядерна енергія, вогонь (природне середовище визначає кліматичні та ґрунтові умови господарювання, кількість населення, спадковість та ін.);

- **наука** – прикладна, фундаментальна, гуманітарна, природнича;

- **інформація** – економічна, науково-технічна, політична тощо.

Рис.2.17. Основні складові продуктивних сил

4. Економічне районування та територіальна організація господарства.

Економічне районування – це науково-обґрунтований територіальний поділ території країни, регіону чи всього світу на систему економічно збалансованих частин – економічних районів, які склалися історично або в процесі розвитку продуктивних сил на основі суспільного поділу праці.

Рис. 2.18. Суть та фактори економічного районування

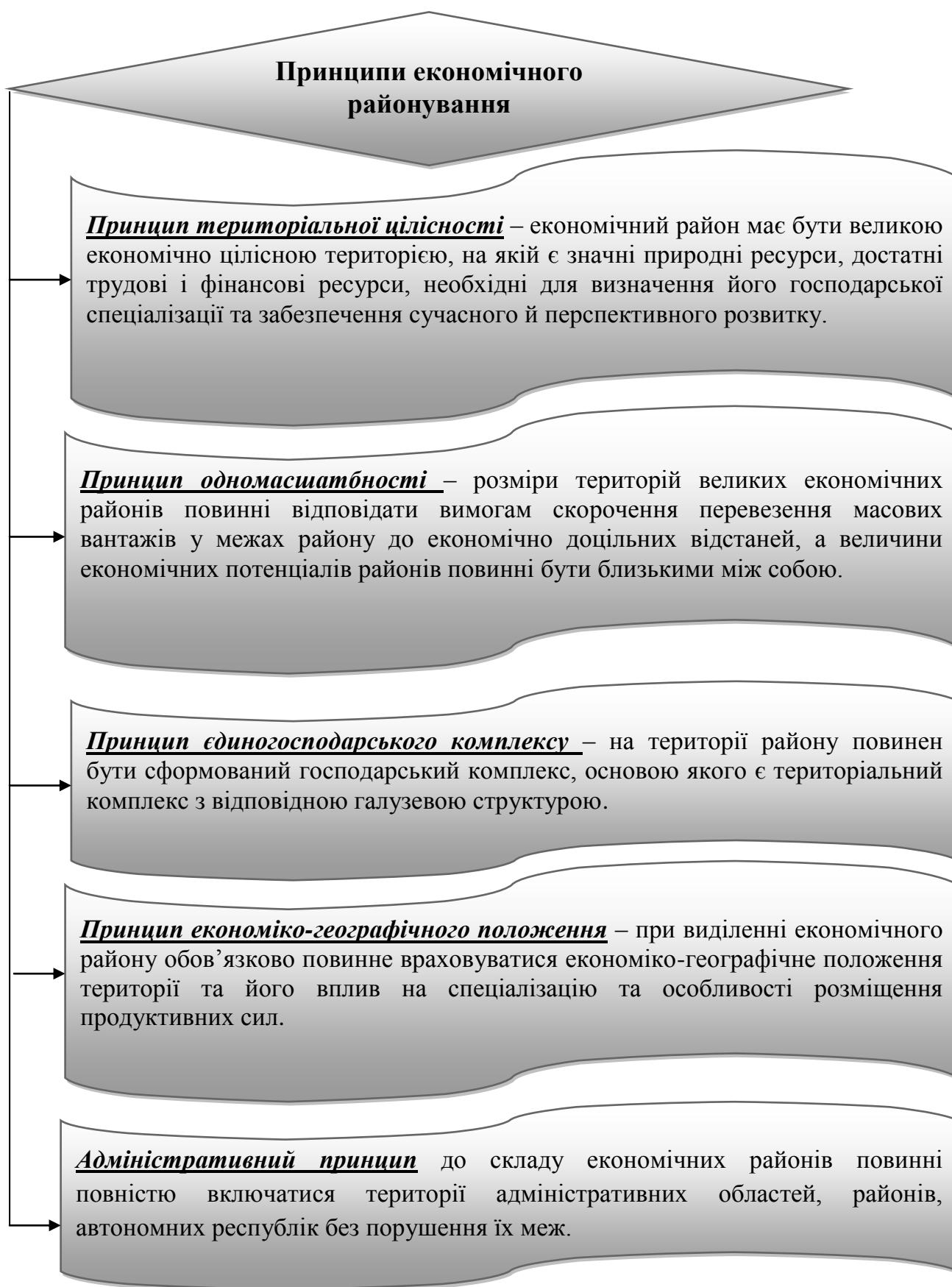

Рис. 2.19. Принципи економічного районування

Рис. 2.20. Ознаки економічного районування

Територіальний поділ праці – об'єктивний процес розвитку продуктивних сил, результатом якого є формування спеціалізації окремих регіонів (економічних районів) на виробництві економічно вигідної продукції, що сприяє підвищенню суспільної праці.

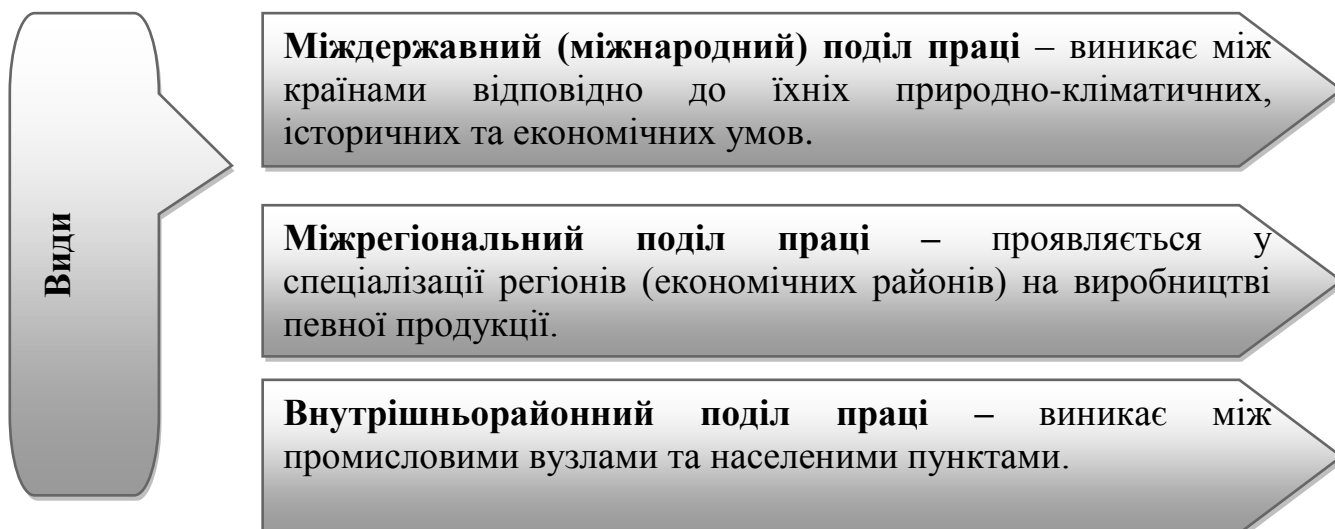

Рис. 2.21. Територіальний поділ праці та його види

? Контрольні питання

1. Дайте визначення терміна «регіон».
2. Що входить до складу продуктивних сил?
3. Охарактеризуйте основні теорії економічного розвитку регіонів?
4. Що являє собою територіальний поділ праці?
5. Розкрийте сутність основних принципів економічного районування.

Завдання

1. Розглядаються три варіанти розміщення виробничого об'єкта з різними виробничими потужностями. Основні проектні показники за кожним варіантом наведені в таблиці 1. Визначити оптимальний варіант проекту та його економічну ефективність, якщо середньогалузева собівартість продукції складає 212 грн. Термін окупності кожного з трьох проектів – 5 років.

Таблиця 1

Економічні показники та їх значення

Показники	Варіант		
	1	2	3
Обсяг виробництва, шт.	1800000	2400000	3100000
Сумарні капіталовкладення за проектом, млн грн	89,38	141,36	124,12
Собівартість річного обсягу продукції, млн грн	296,0	348,0	434,0
Середній радіус перевезень сировини та готової продукції, км	112	182	168
Витрати на перевезення одного виробу на відстані 1 км	0,12	0,18	0,15
Затрати на одиницю продукції, грн /шт.			
Економічний ефект			

2. Потрібно визначити критичний радіус району вирощування овочів, ринкова ціна яких складає 1,3 грн/кг. Очікуваний врожай 120 т, сумарні витрати на вирощування овочів складають 85600 грн, а на доставку всієї продукції до ринку збуту необхідно 7000 грн при відстані транспортування 2 км. Обчислити, який дохід отримає фермер, якщо його господарство знаходиться на відстані 10 км і на відстані 40 км від ринку збуту продукції.

Таблиця 2

Розрахунок критичного радіусу району вирощування овочів

Показники	Розрахунок
Собівартість одиниці продукції, грн/кг	
Транспортний тариф, грн / кг-км	
Граничний радіус зони сільськогосподарського виробництва	
Дохід фермера на відстані 10 км, грн	
Дохід фермера на відстані 40 км, грн	

Тести для самоконтролю

1. *Територіально цілісна частина національної економіки, що має свою спеціалізацію, міцні внутрішні зв'язки, які об'єднують господарство, суспільство і природні умови в єдиний територіальний соціально-економічний комплекс це:*

- А) економічна область;
- Б) економічний регіон;
- В) економічний район;
- Г) економічне підприємство.

2. *Поділ на адміністративні райони в межах області це:*

- А) макрорайон;
- Б) мезорайон;
- В) мікрорайон;
- Г) монорайон.

3. *Якщо продукція регіону не тільки забезпечує власні потреби, а й вивозиться за його межі це:*

- А) експортоорієнтовані регіони;
- Б) імпортоорієнтовані регіони;
- В) зовнішньоорієнтовані регіони;
- Г) економікоорієнтовані регіони.

4. *Території з переважанням добувних чи обробних галузей промисловості це:*

- А) індустріальні регіони;
- Б) індустріально-аграрні регіони;
- В) аграрні регіони;
- Г) аграрно-індустріальні регіони.

5. *Розробником теорії «штандарту промисловості» є:*

- А) А. Вебер;
- Б) А. Льош;
- В) В. Крісталлер;
- Г) Й. Тюнен.

6. *Хто із вчених обґрунтував зональність виробництва залежно від центру збуту продукції?*

- А) А. Вебер;
- Б) А. Льош;
- В) В. Крісталлер;
- Г) Й. Тюнен.

7. *Дана теорія дозволила сформулювати загальні уявлення про доцільне розселення на тій чи іншій території:*

- А) Модель «Розміщення сільського господарства»;
- Б) Теорія «Штандарту промисловості»;
- В) Теорія «Центральних місць»;
- Г) Теорія «Просторова організація господарства».

8. Метод розміщення підприємства за принципом «Локаційного трикутника» розробив:

- А) А. Вебер;
- Б) А. Льош;
- В) В. Крісталлер;
- Г) В. Лаундхарт.

9. Об'єктивний процес розвитку продуктивних сил, результатом якого є формування спеціалізації окремих регіонів (економічних районів) на виробництві економічно вигідної продукції, що сприяє підвищенню суспільної праці:

- А) міждержавний поділ праці;
- Б) міжрегіональний поділ праці;
- В) внутрішньорайонний поділ праці;
- Г) територіальний поділ праці.

10. До складу економічних районів повинні повністю включатися території адміністративних областей, районів, автономних республік без порушення їх меж це:

- А) принцип одномасштабності;
- Б) принцип економіко-географічного положення;
- В) адміністративний принцип;
- Г) принцип єдиного господарського комплексу.

Тема 2.3. Мікрорівень національної економіки.

1. Теорії підприємств і підприємництва.
2. Види підприємств, їх організаційно-правові форми.
3. Зовнішнє середовище господарювання підприємств.
4. Структура управління підприємством.

Основні поняття і терміни: підприємство, інтеграційна теорія, концепція агентської моделі підприємства, «теорія виживання», еволюційна теорія, підприємництво, об'єкт підприємництва, функції підприємництва, індивідуальне, сімейне, приватне, колективне, державне комунальне, спільне підприємства, зовнішнє середовище, середовище прямого впливу, постачальники, конкуренти, споживачі, «контактні аудиторії», середовище побічного впливу, технологія та науковий прогрес, стан економіки, відносини з місцевим населенням, політичні, соціокультурні фактори, управління підприємством, планування, організація, мотивація, контроль.

1. Теорії підприємств і підприємництва.

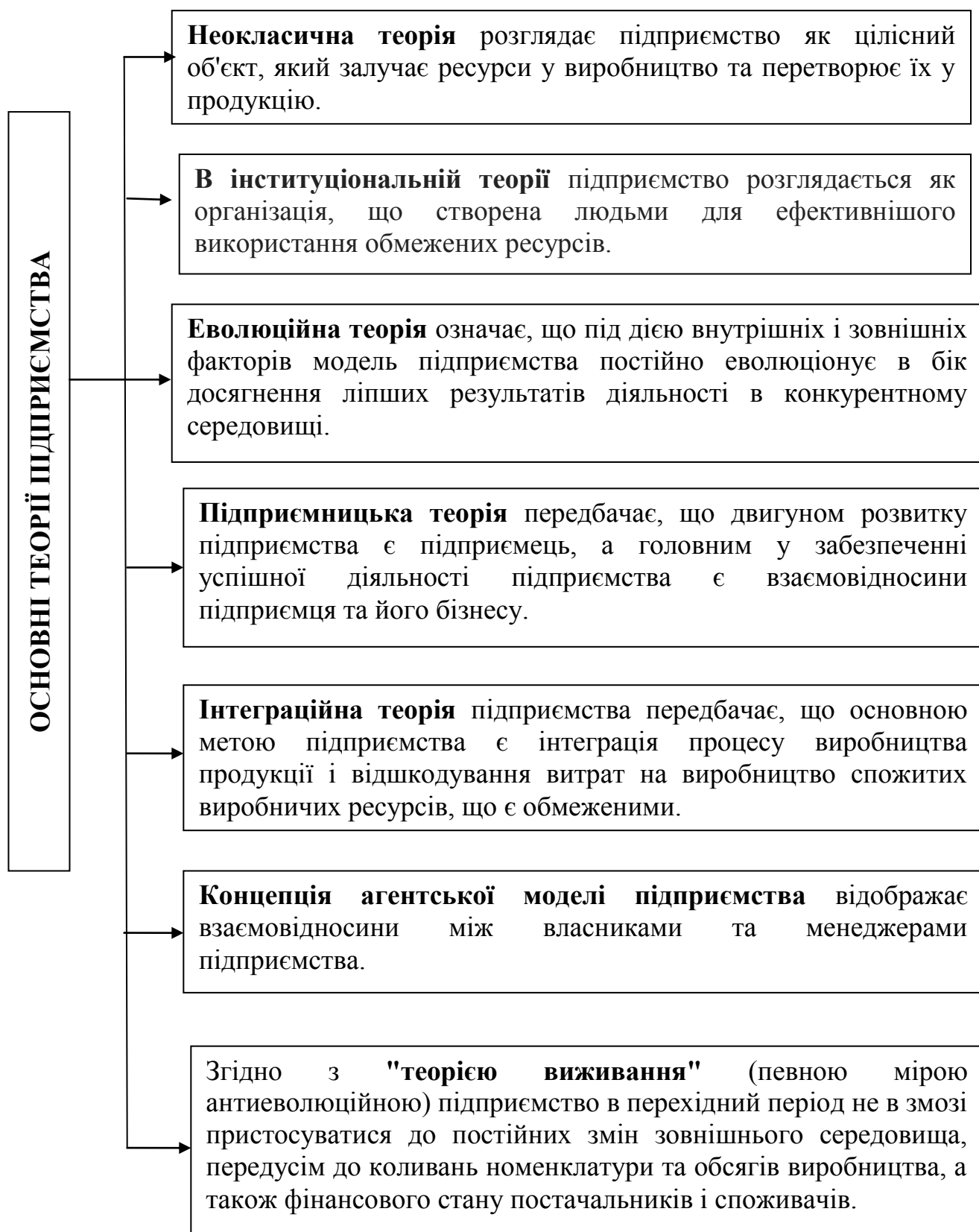

Рис. 2.22. Основні теорії підприємства

Рис. 2.23 Суть, мета, об'єкт та функції підприємництва

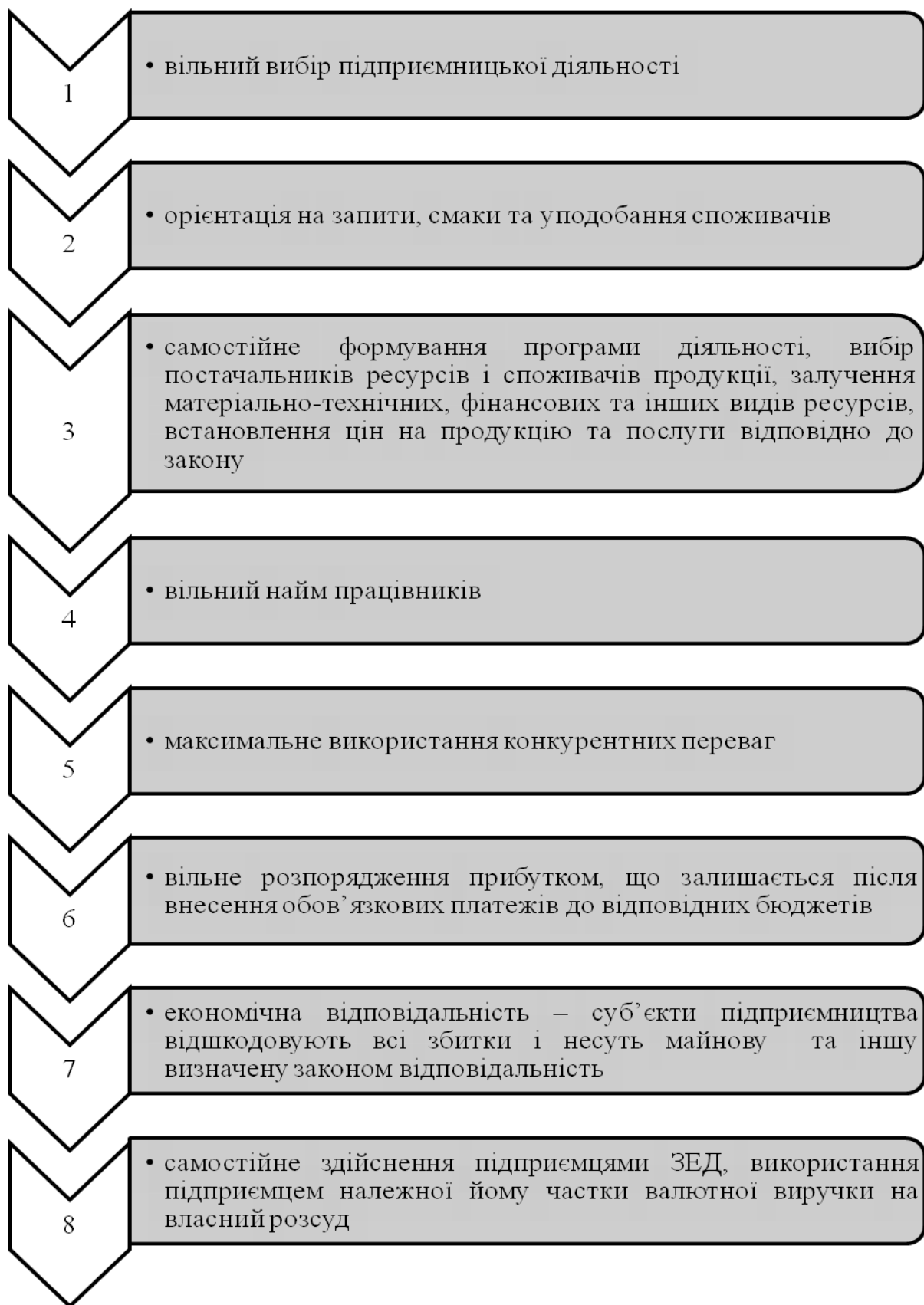

Рис. 2.24. Принципи підприємницької діяльності

2. Види підприємств, їх організаційно-правові форми.

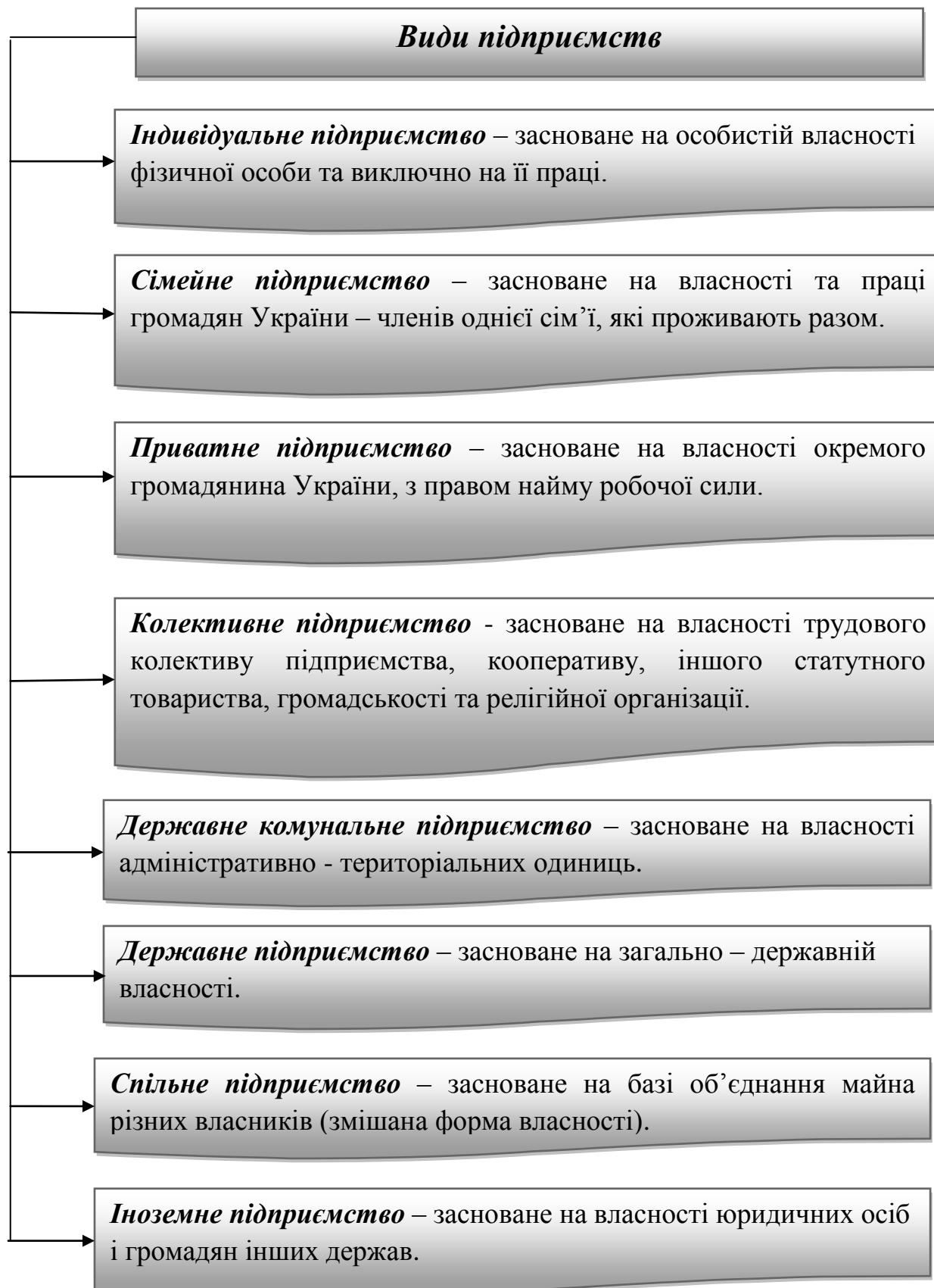

Рис. 2.25. Види підприємств в Україні

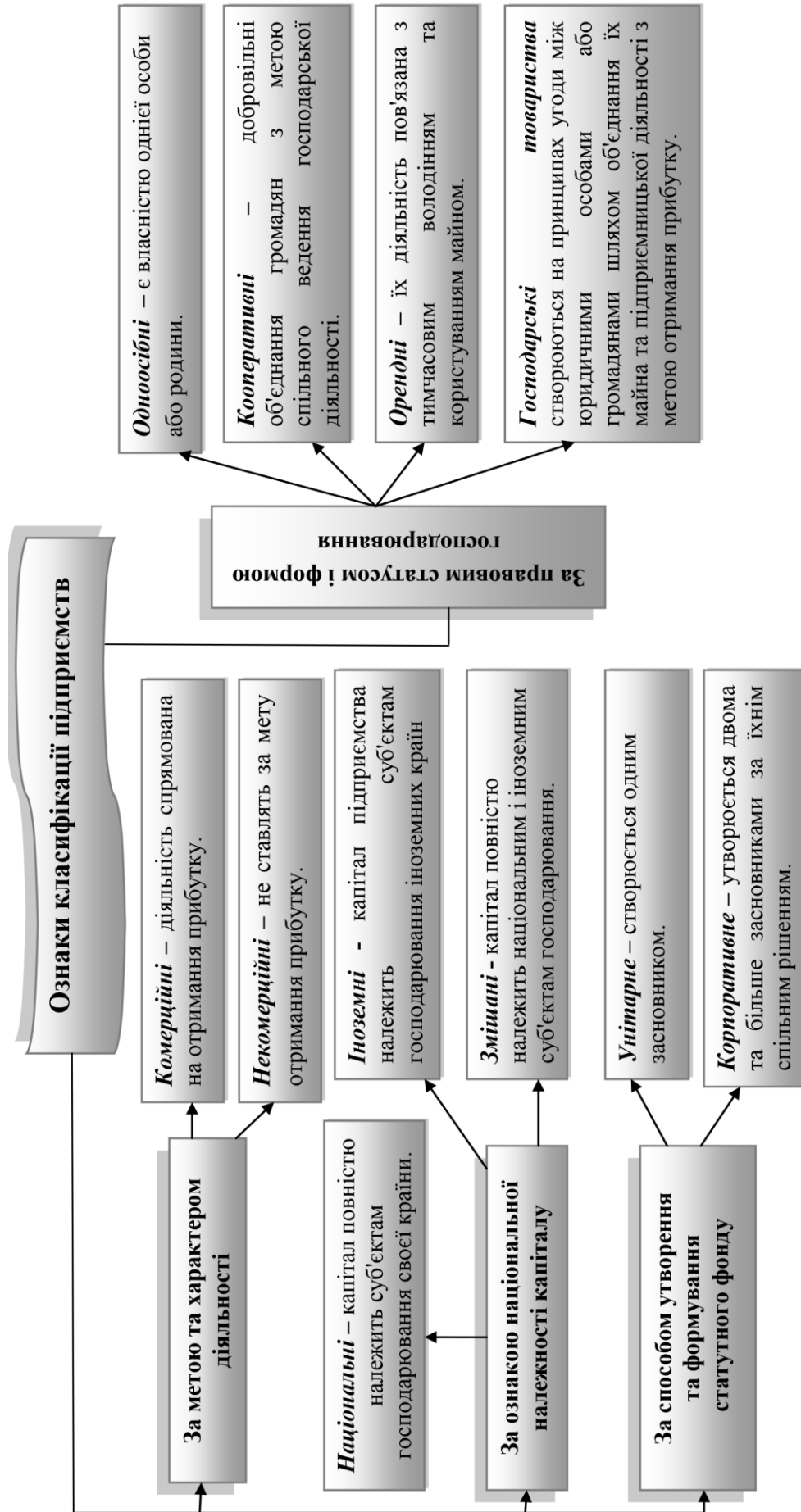

Рис. 2.26. Класифікація підприємств

3. Зовнішнє середовище господарювання підприємств.

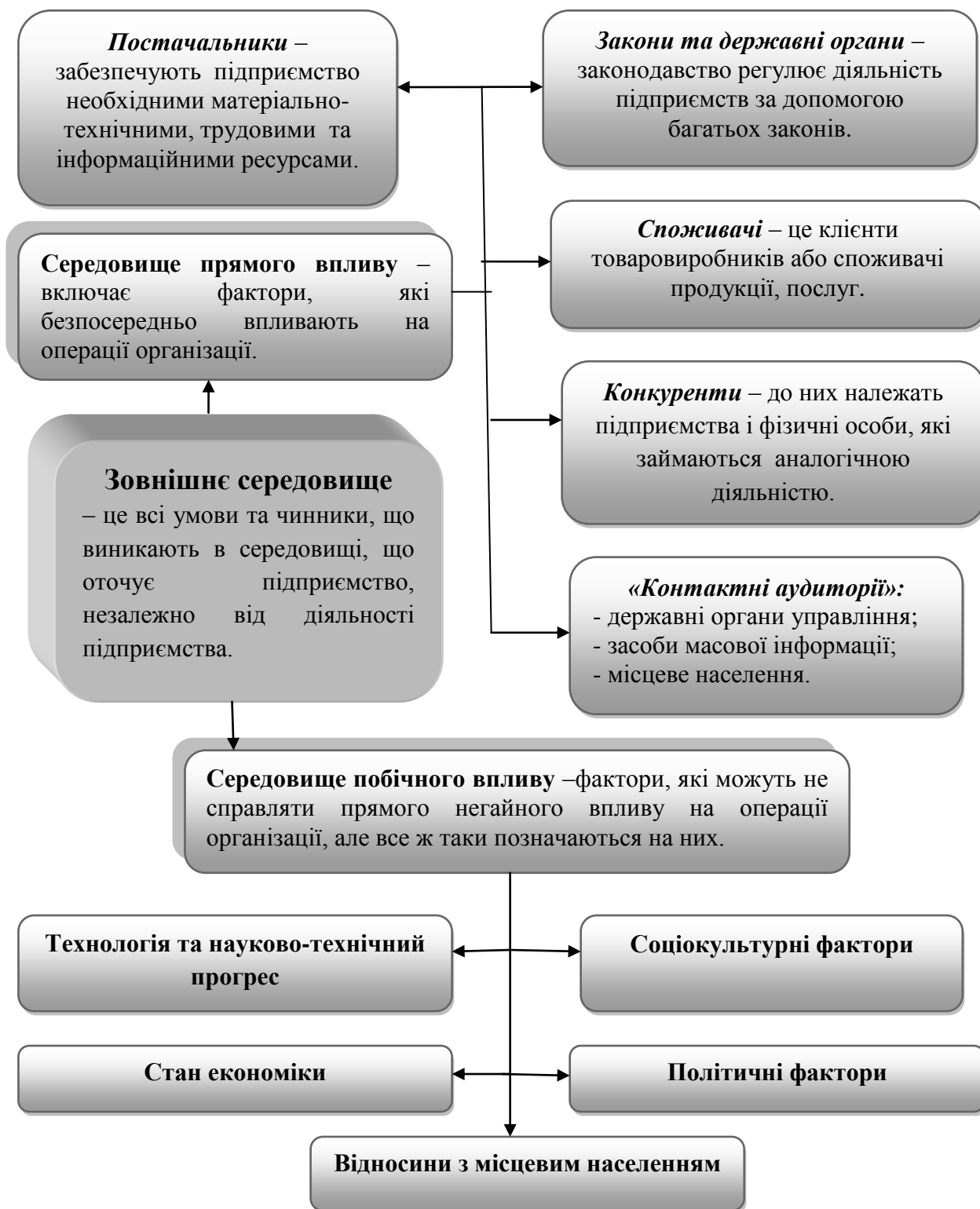

Рис. 2.27. Зовнішнє середовище підприємств та його структура

4. Структура управління підприємством.

Рис. 2.28. Управління підприємством: суть, зміст, завдання та функції

Рис. 2.29. Принципи управління підприємством

? Контрольні питання

1. Охарактеризуйте основні теорії підприємств.
2. Що таке підприємництво і на яких принципах воно здійснюється?
3. Які підприємства розрізняють за правовим статусом і формою господарювання?
4. Дайте характеристику зовнішньому середовищу підприємств.
5. Охарактеризуйте основні функції управління підприємством.

Завдання

1. Проаналізувати структуру організаційно-правових форм господарювання аграрних підприємств Миколаївської області (табл. 1). Зробити висновки.

Таблиця 1

Кількість діючих господарюючих суб'єктів у сільському господарстві Миколаївської області

Показники	2017р.		2018р.		2019р.	
	од.	%	од.	%	од.	%
Господарські товариства	410		397		383	
Приватні підприємства	225		214		216	
Виробничі кооперативи	41		39		35	
Фермерські господарства	1527		1540		1626	
Державні підприємства	21		20		21	
Підприємства інших форм господарювання	129		126		121	
Всього		100,0		100,0		100,0

2. З'єднайте частини А і Б табл. 2 таким чином, щоб наглядно представити визначальні риси теорій підприємств.

Таблиця 2

Основні риси теорій підприємств

А		Б
1	Неокласична теорія	двигуном розвитку підприємства є підприємець, а головним у забезпеченні успішної діяльності підприємства є взаємовідносини підприємця та його бізнесу.
2	Інституціональна теорія	відображає взаємовідносини між власниками та менеджерами підприємства.
3	Еволюційна теорія	розглядає підприємство як цілісний об'єкт, який залучає ресурси у виробництво та перетворює їх у продукцію.

Продовження табл. 2

4	Підприємницька теорія	підприємство в перехідний період не в змозі пристосуватися до постійних змін зовнішнього середовища, передусім до коливань номенклатури та обсягів виробництва, а також фінансового стану постачальників і споживачів.
5	Інтеграційна теорія	під дією внутрішніх і зовнішніх факторів модель підприємства постійно еволюціонує в бік досягнення ліпших результатів діяльності в конкурентному середовищі.
6	Концепція агентської моделі	підприємство розглядається як організація, що створена людьми для ефективнішого використання обмежених ресурсів.
7	«Теорія виживання»	основною метою підприємства є інтеграція процесу виробництва продукції і відшкодування витрат на виробництво спожитих виробничих ресурсів, що є обмеженими.

Тести для самоконтролю

1. *Яка з теорій підприємництва розглядає підприємство як цілісний об'єкт?*

- А) інституціональна;
- Б) неокласична;
- В) еволюційна;
- Г) інтеграційна.

2. *В якій з теорій підприємництва, підприємство розглядається як організація, що створена людьми для ефективного використання обмежених ресурсів?*

- А) інституціональна;
- Б) неокласична;
- В) еволюційна;
- Г) інтеграційна.

3. *Яка з теорій підприємництва передбачає, що двигуном розвитку підприємства є підприємець?*

- А) інституціональна;
- Б) неокласична;
- В) еволюційна;
- Г) підприємницька.

4. *Дана функція полягає в сприянні генеруванні та реалізації нових комерційних ідей це:*

- А) ресурсна;
- Б) організаційна;
- В) стимулююча;
- Г) інноваційна.

5. Дана функція передбачає мобілізацію на добровільних засадах всіх ресурсів це:

- А) ресурсна;
- Б) організаційна;
- В) стимулююча;
- Г) інноваційна.

6. Максимізація доходу в результаті спрямування зусиль підприємця на певний об'єкт це:

- А) завдання підприємства;
- Б) об'єкт підприємства;
- В) мета підприємства;
- Г) принцип підприємства.

7. Підприємства засновані на власності фізичної особи з правом найму робочої сили це:

- А) приватні;
- Б) колективні;
- В) комунальні;
- Г) державні.

8. Капітал даних підприємств повністю належить суб'єктам господарювання своєї країни це:

- А) іноземні;
- Б) спільні;
- В) національні;
- Г) змішані.

9. Основними функціями управління є:

- А) планування, організація, активізація, мотивація;
- Б) планування, організація, мотивація, контроль;
- В) активізація, систематизація, координація, мотивація;
- Г) економічність, систематичність, організаційність, контрольованість.

10. Даний принцип спонукає підприємство до діяльності, постійного розвитку це:

- А) цілеспрямованість;
- Б) системність;
- В) економічність;
- Г) активізація.

Тема 2.4. Політика економічного зростання і розвитку національної економіки.

1. Економічний розвиток і зростання: спільне та відмінне.
2. Економічне зростання як ключова категорія національної економіки.
3. Економічний цикл та його фази.
4. Чинники економічного зростання.
5. Типи економічного зростання та їхні характерні ознаки.

Основні поняття і терміни: економічне зростання, економічний розвиток, економічні цикли, чинники пропозиції, чинники попиту, чинники розподілу, інституційні чинники, соціальні чинники, культурні чинники, релігійні чинники, капітал, трудові ресурси, природні ресурси, екстенсивний тип економічного зростання, інтенсивний тип економічного зростання.

1. Економічний розвиток і зростання: спільне та відмінне.

Таблиця 2.9

Економічне зростання: сутність і значення

Поняття	Сутність та /або значення
Економічне зростання	<ul style="list-style-type: none"> – це ключова категорія національної економіки як економічної системи, оскільки характеризує стан національної економіки та її здатність забезпечувати нормальне функціонування як окремих її індивідів, так і суспільства загалом; – одна з найважливіших макроекономічних цілей кожної держави, її економічною метою.
Економічне зростання забезпечує	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня життя населення; – задоволення нових потреб споживачів; – реалізацію нових досконаліших програм з боротьби із забрудненням довкілля; – створення умов та фінансово-технологічної бази для подальшого розвитку; – зміцнення позицій держави на міжнародній арені; – сприяє вирішенню проблеми обмеженості ресурсів. –
Економічне зростання створює	<p>можливості для вирішення проблем соціально-економічного, екологічного, технологічного, політичного характеру.</p>

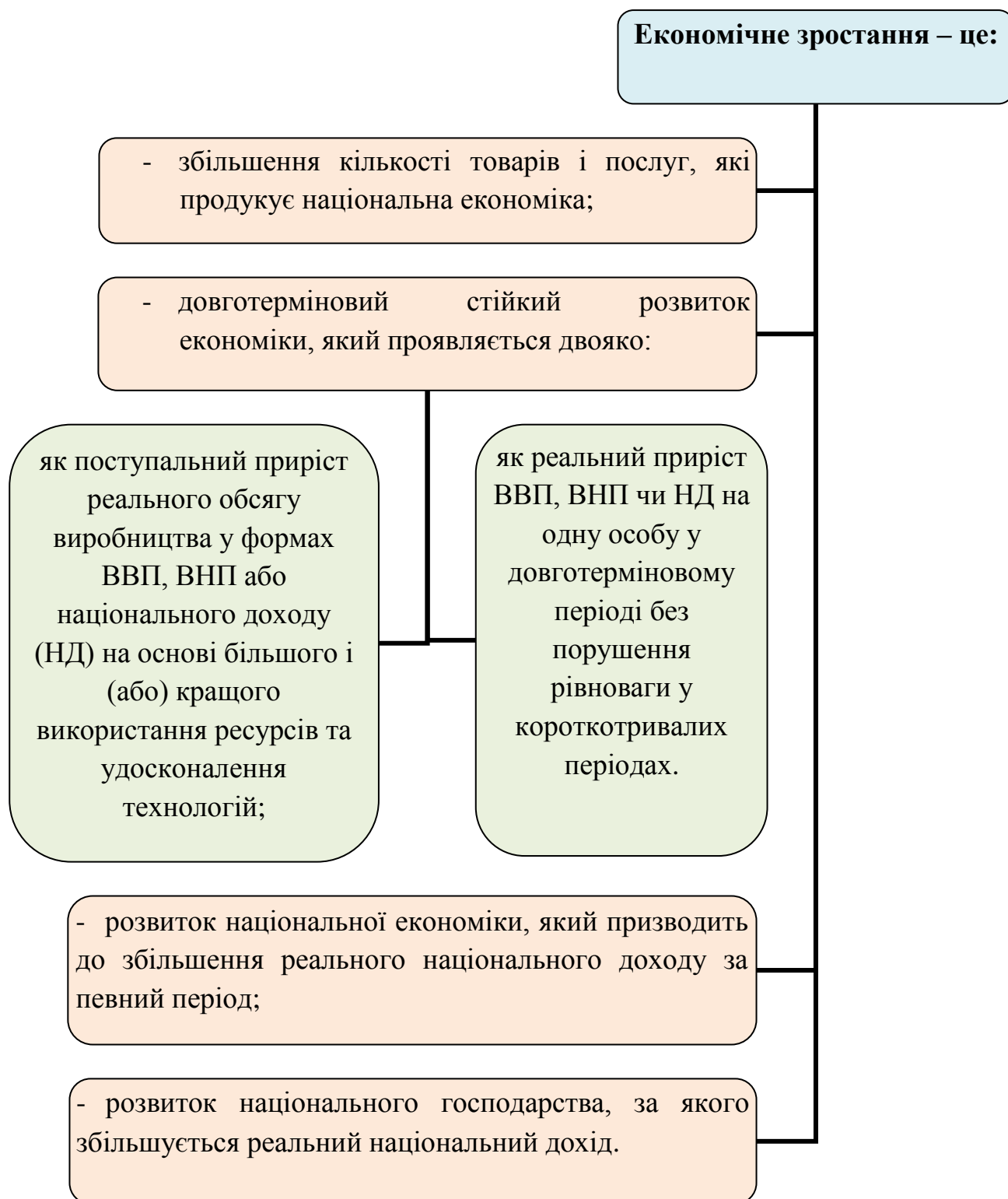

Рис. 2.30. Сучасне трактування економічного зростання через його економічні прояви

2. Економічне зростання і економічний розвиток.

Таблиця 2.10

Спільне та відмінне між
«економічним розвитком» та «економічним зростанням»

Економічне зростання	Економічний розвиток
Це збільшення кількості товарів і послуг, які продукує національна економіка в розрахунку на душу населення за певний період часу.	Це перехід від одного стану економіки до іншого, який характеризується розширенням виробництва нових товарів та послуг з використанням нових технологій.
Є однією із форм розвитку, яке має позитивну динаміку, і виступає змістом розвитку.	Є багатофакторним процесом, який відображає зміни в усіх сферах господарського життя країни; його можна продуктивно аналізувати лише у довготривалому періоді.
<i>Темпи економічного зростання</i> найчастіше розглядають як критерій <i>економічного розвитку</i> . Високі темпи економічного зростання не завжди свідчать про прискорений економічний розвиток країни. І навпаки, зниження темпів зростання або навіть нульові його темпи не означають припинення економічного розвитку.	
Зростання може відбуватись і за умов відсутності економічного розвитку	Економічний розвиток без економічного зростання неможливий.

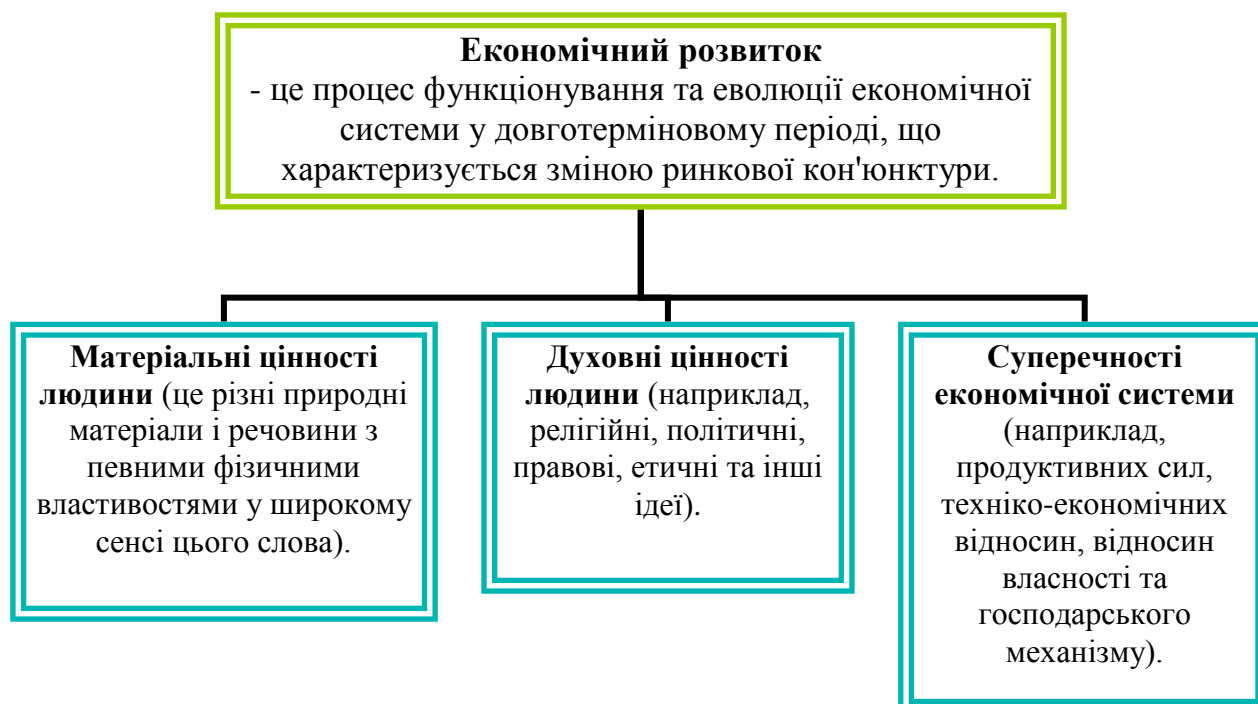

Рис. 2.31. Основні рушійні сили економічного розвитку

Таблиця 2.11

Основні показники економічного розвитку країни

№	Показники
1	<p>Темпи приросту ВВП, %:</p> $T_{np} = \frac{ВВП_1 - ВВП_0}{ВВП_0} * 100\% ,$ <p>де T_{np} - темпи приросту ВВП за відповідний період, %; $ВВП_1$ - ВВП на кінець періоду, грн.; $ВВП_0$ - ВВП на початок періоду, грн.</p>
2	ВВП на душу населення, грн
3	Темпи приросту ВВП на душу населення, %
4	Виробництво основних видів промислової продукції на душу населення, грн на 1 особу
5	Темпи приросту виробництва основних видів промислової та сільськогосподарської продукції на душу населення, %
6	Показники ефективності функціонування національної економіки, що визначаються на підставі ВВП (продуктивність праці, фондівіддача, фондомісткість, матеріаломісткість, енергомісткість тощо)
7	Показники рівня і якості життя населення (середня тривалість життя, рівень освіти населення, середня тривалість робочого дня, індекс людського розвитку (акумулює в собі показники тривалості життя, грамотності, ВВП на душу населення))
8	<p>Індекс економічного зростання ВВП:</p> $I_{зр} = \frac{ВВП_{зв}}{ВВП_б} ,$ <p>де $I_{зр}$ - індекс економічного зростання ВВП; $ВВП_{зв}$ - валовий внутрішній продукт звітного періоду, грн; $ВВП_б$ - валовий внутрішній продукт базового періоду, грн.</p>
<p>Цікаві факти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Темпи світового економічного зростання за останні 100 років за показником реального ВВП становили в середньому 3,2 %, що і призводило до подвоєння національного багатства через кожні 22 роки. – Темпи світового зростання ВВП в розрахунку на душу населення становили 1,6 %, що призводило до подвоєння національного багатства через кожні 39 років. – Економічне зростання у багатьох країнах світу становить декілька відсотків на рік. Наприклад, за останні п'ять років темпи приросту реального ВВП у країнах Європейського Союзу становлять в середньому трохи більше ніж 2 %. 	

Рис. 2.32. Послідовні періоди (фази) економічних циклів розвитку

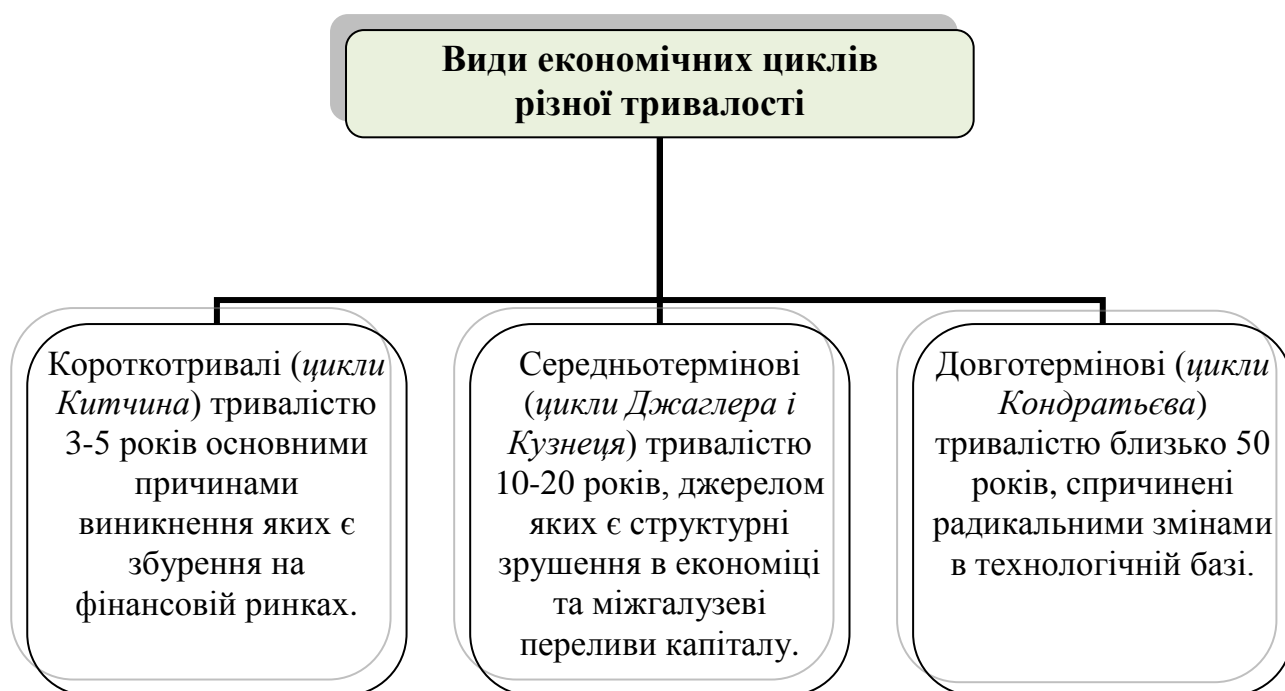

Рис. 2.33. Види економічних циклів залежно від причин їх виникнення

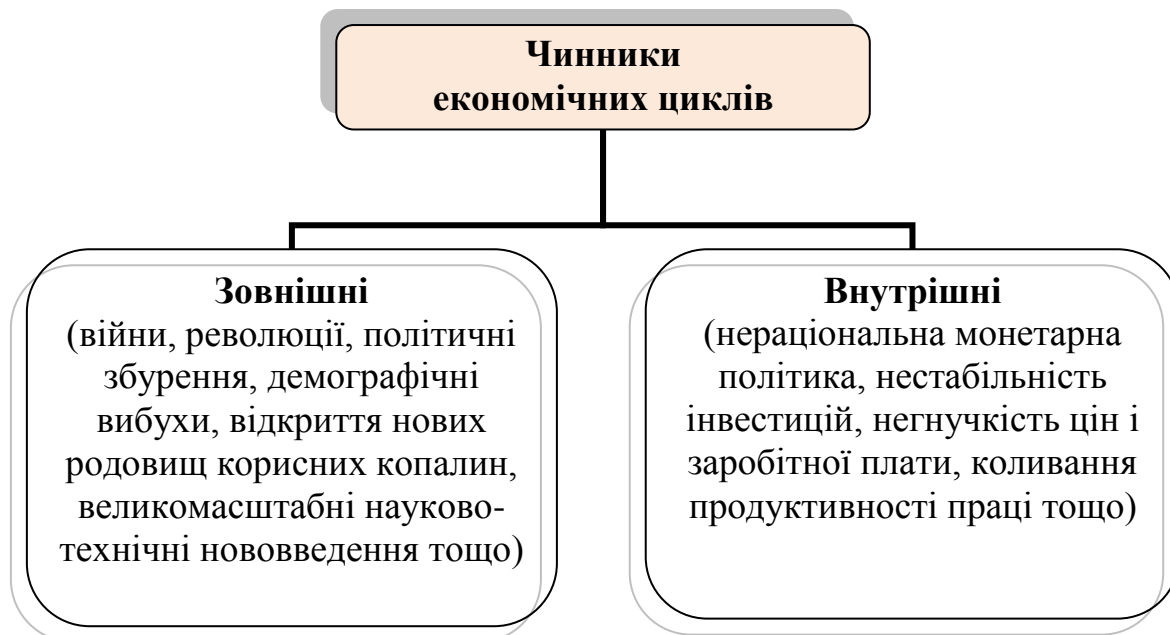

Рис. 2.34. Основні чинники, які зумовлюють виникнення циклічних коливань в економіці

3. Чинники економічного зростання.

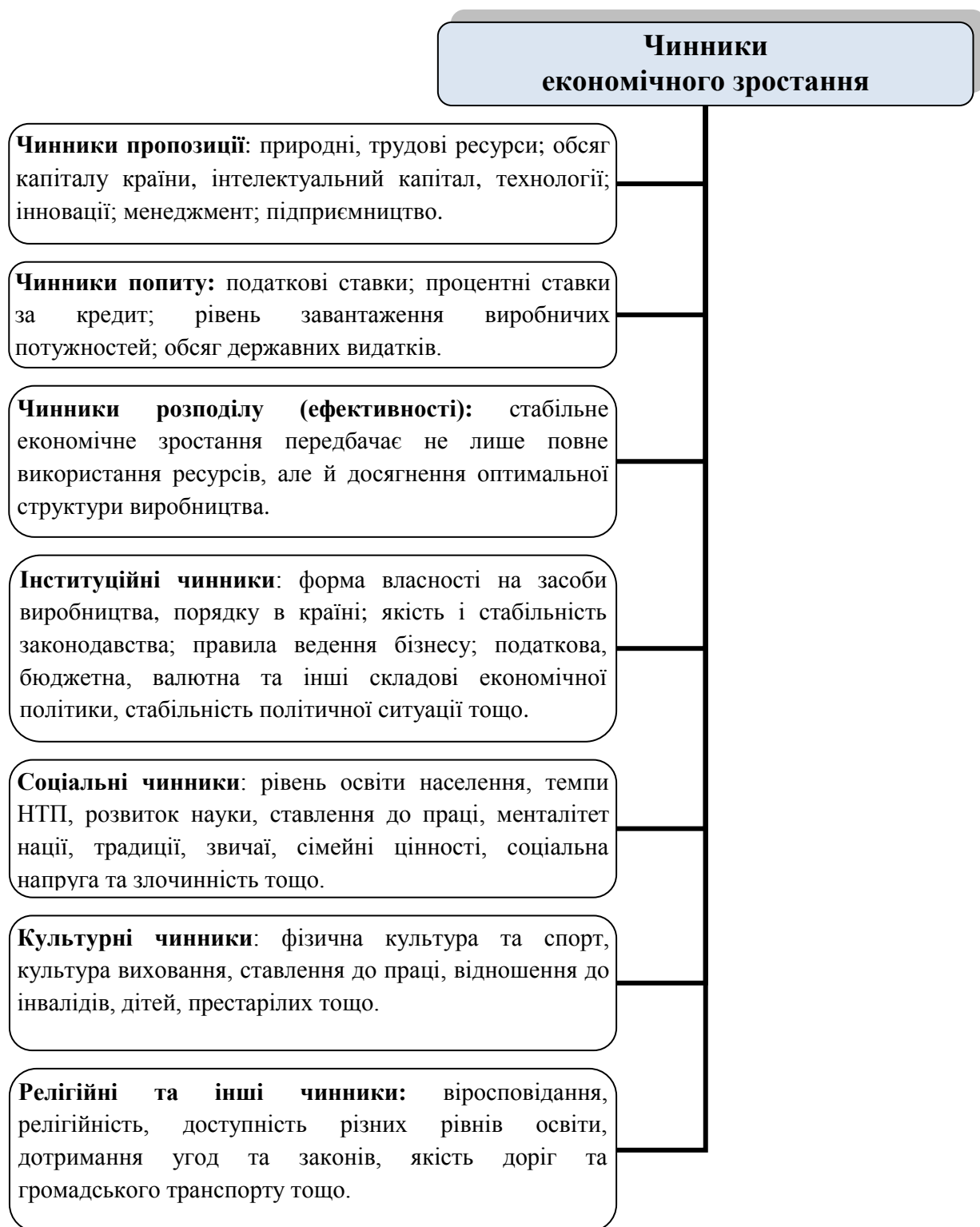

Рис. 2.35. Основні чинники економічного зростання, які залежать від національної економіки

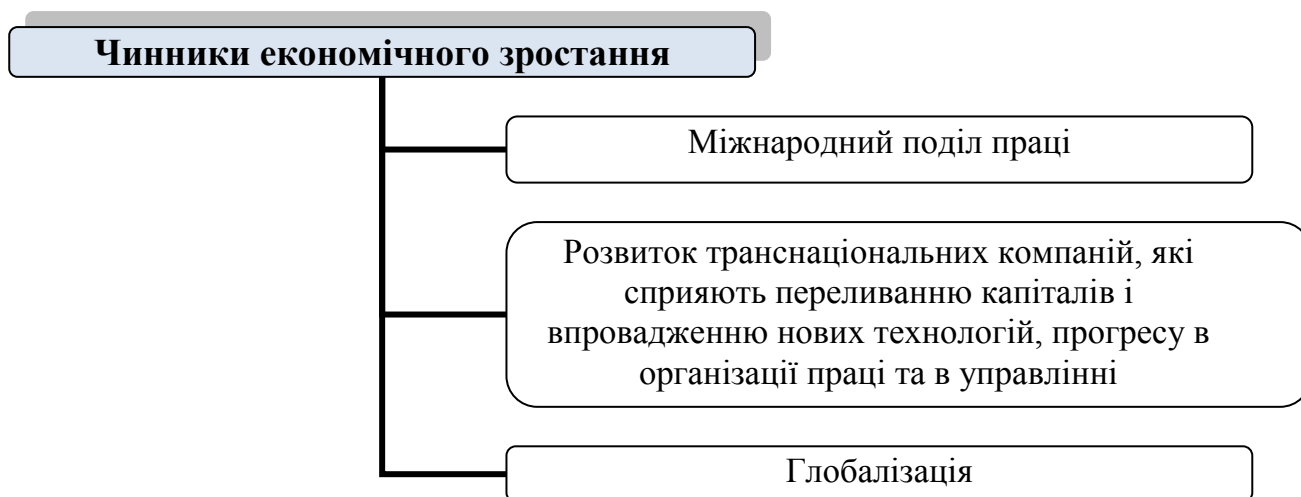

Рис. 2.36. Основні чинники економічного зростання, які не залежать від національної економіки

4. Типи економічного зростання.

Таблиця 2.12

Сутність та характерні ознаки основних типів економічного зростання

Екстенсивний тип	Інтенсивний тип
<i>Сутність основних типів економічного зростання</i>	
–це нарощування виробництва товарів та послуг на основі кількісного збільшення його чинників за незмінних їх якісних параметрів.	– це нарощування обсягів виробництва на основі підвищення ефективності використання ресурсів.
<i>Особливості основних типів економічного зростання</i>	
1. Збільшення кількості чинників виробництва	1. Якісне удосконалення чинників виробництва
2. Незмінна ефективність використання виробничих ресурсів	2. Зростання ефективності використання виробничих ресурсів
3. Зростання кількості працівників	3. Підвищення кваліфікації працівників
4. Збільшення капіталовкладень	4. Режим економії
5. Зростання обсягу споживаної сировини	5. Науково-технічний прогрес
6. Незмінна технологія та організація виробництва і праці	6. Удосконалення технології та організації виробництва і праці
7. Незмінна структура продукції	7. Підвищення якості продукції
8. Нераціональне природокористування	8. Раціональне природокористування
9. Неминучість криз	9. Постійний розвиток
Змішаний тип економічного зростання	

? Контрольні питання

1. Розкрийте значення економічного зростання в економіці?
2. Сучасне трактування економічного зростання.
3. Назвіть спільне та відмінне між «економічним розвитком» та «економічним зростанням».
4. Які Ви знаєте основні рушійні сили економічного розвитку?
5. Назвіть основні показники економічного розвитку.
6. Що таке економічний цикл у розвитку національної економіки?
7. Назвіть і коротко охарактеризуйте основні послідовні фази економічних циклів розвитку.
8. Які ви знаєте види економічних циклів розвитку економіки?
9. Назвіть чинники, які зумовлюють циклічні коливання в економіці.
10. Які Ви знаєте основні чинники економічного зростання?
11. Назвіть і коротко охарактеризуйте основні типи економічного зростання.

Завдання

1. Заповніть таблицю 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика
«економічного зростання» та «економічного розвитку»

Критерій	Зростання	Розвиток
Мета		
Зміни		
Об'єкт		

2. Із наведених чинників економічного зростання оберіть окремо чинники попиту та чинники пропозиції, коротко їх охарактеризуйте:

Різновиди чинників економічного зростання:		
- глобалізація	- розвиток науки	- трудові ресурси
- фізична культура та спорт	- бюджетна політика	- віросповідання
- інтелектуальний капітал	- сімейні цінності	- традиції та звичаї
- міжнародний поділ праці	- релігійність	- обсяг капіталу країни
- рівень освіти населення	- культура виховання	- технології
- темпи НТП	- природні ресурси	- інновації
- податкова політика	- ставлення до праці	- порядку в країні
- стабільність політичної ситуації	- процентні ставки за кредити	- рівень завантаження виробничих потужностей
- менеджмент	- правила ведення бізнесу	- підприємництво
- податкові ставки	- валютна політика	- менталітет нації

Тести для самоконтролю

1. *Закономірний та цілеспрямований процес взаємодії національних економік, який ґрунтується на їхніх економічних та політичних інтересах, реалізується у формі міждержавних угод та регулюється на міждержавному рівні, - це...*

- А) економічний розвиток;
- Б) економічне зростання;
- В) інноваційний розвиток;
- Г) економічна інтеграція.

2. *Поняття «економічне зростання» та «економічний розвиток»:*

- А) не співвідносяться між собою;
- Б) мають однакове наповнення;
- В) мають різне наповнення;
- Г) співвідносяться між собою.

3. *Сучасні науковці трактують «економічне зростання» як:*

А) збільшення кількості товарів та послуг, які продукує національна економіка, з одночасним підвищенням продуктивності;

Б) процес функціонування та еволюції економічної системи у довготерміновому періоді, що характеризується зміною ринкової кон'юнктури;

В) найвищий ступінь розвитку суспільно територіального поділу праці між країнами, основою є економічно вигідна спеціалізація окремих країн і обмін випущеною продукцією визначеної кількості та якості;

Г) жодна відповідь невірна.

4. *Темпи світового економічного зростання за останні 100 років за показником ВВП становили в середньому...*

- А) 3,2 %;
- Б) 5 %;
- В) 1,6 %;
- Г) 6,5 %.

5. *Економічне зростання є змістом:*

- А) розвитку;
- Б) інтеграції;
- В) інновації;
- Г) прогресу.

6. *Під підвищенням загального рівня цін, що супроводжується спадом купівельної спроможності грошей, розуміють:*

- А) рецесію;
- Б) кризу;
- В) інфляцію;
- Г) депресію.

7. *В результаті утворення монополій, прояву здійснення монополістами монопольної поведінки на ринку, зосередження в їх руках значної частини виробництва і збуту товарів та послуг, виникає...*

- А) неповнота ринку;
- Б) недосконалість інформації;
- В) неспроможність конкуренції;
- Г) неспроможність ринку забезпечити людей суспільними товарами.

8. *Матеріальні та духовні цінності людини, що формуються та розвиваються під впливом потреб, а також суперечності економічної системи, виступають рушійними силами:*

- А) економічного розвитку;
- Б) економічного зростання;
- В) міжнародної економічної інтеграції;
- Г) науково-технічного прогресу.

9. *Нарощування виробництва товарів та послуг на основі кількісного збільшення його чинників за незмінних їх якісних параметрів – це...*

- А) економічний розвитку;
- Б) інтенсивний тип економічного зростання;
- В) екстенсивний тип економічного зростання;
- Г) економічний цикл.

10. *Є багатofакторним процесом, який відображає зміни в усіх сферах господарського життя країни; його можна продуктивно аналізувати лише у довготривалому періоді:*

- А) економічний цикл;
- Б) економічне зростання;
- В) інноваційний розвиток;
- Г) економічний розвиток.

Тема 2.5. Зовнішньоекономічна діяльність країни.

1. Суть та значення зовнішньоекономічної діяльності.
2. Суб'єкти та об'єкти ЗЕД.
3. Форми та класифікація зовнішньоекономічних зв'язків.
4. Основні напрями реалізації зовнішньоекономічної політики.

Основні поняття і терміни: зовнішньоекономічна діяльність, мета, форма принципи ЗЕД, суб'єкти, об'єкти ЗЕД, зовнішньоекономічні зв'язки, експорт, імпорт, зовнішньоекономічна політика, цінні папери, інтелектуальна діяльність, роботи, послуги, зовнішні операції, гроші, товари (речі, майно), форми зовнішньоекономічних зв'язків, додатковий капітал, міжнародна торгівля, свобода зовнішньоекономічної діяльності.

1. Суть та значення зовнішньоекономічної діяльності.

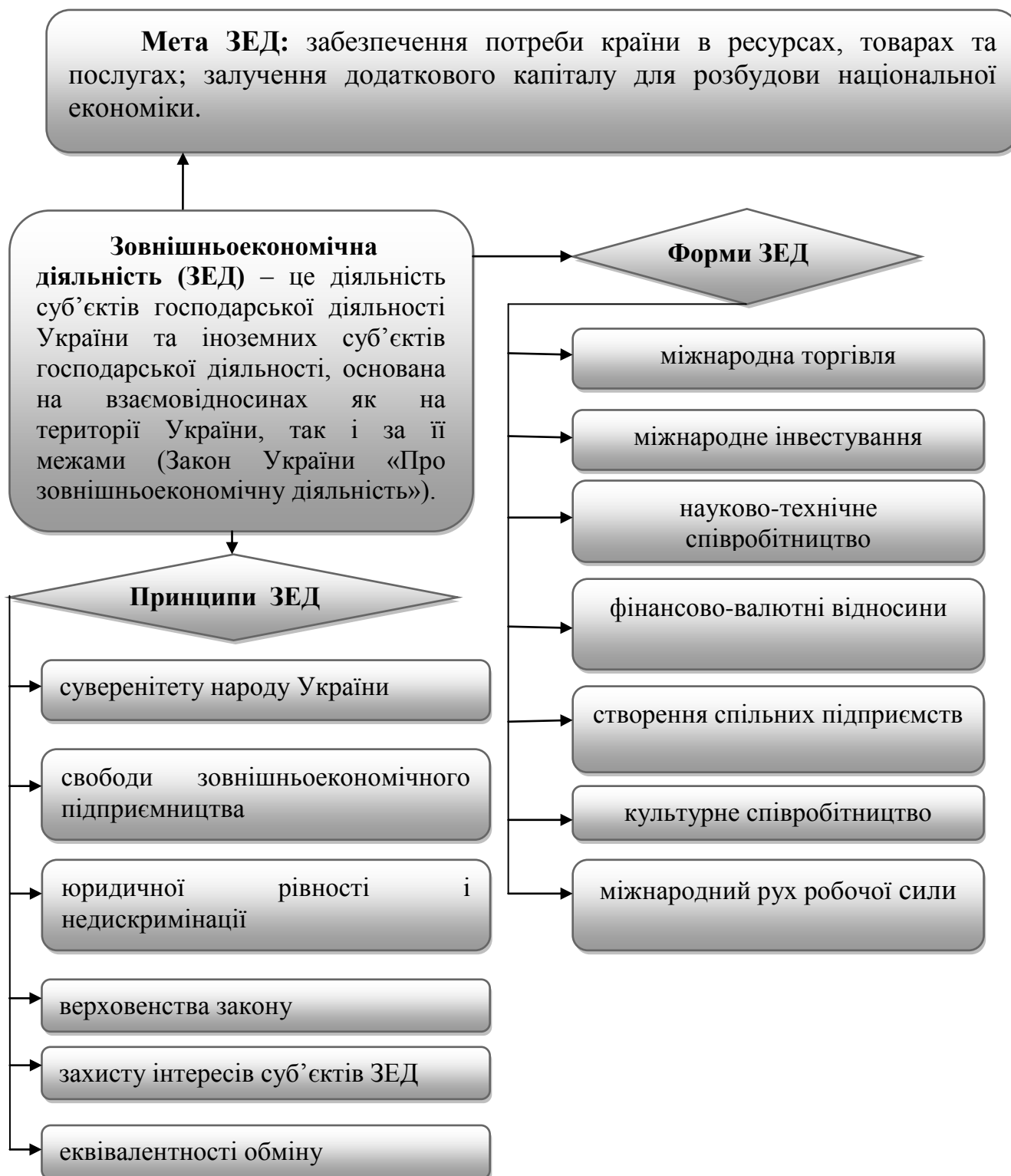

Рис. 2.37. Суть, мета, форми та принципи зовнішньоекономічної діяльності

2. Суб'єкти та об'єкти ЗЕД.

СУБ'ЄКТИ МІКРОЕКОНОМІЧНОГО РІВНЯ	
1.	Фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну працездатність та дієздатність.
2.	Юридичні особи , що зареєстровані в Україні та мають тут постійне місцезнаходження, в т.ч. майно або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності.
3.	Об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб , які не є юридичними особами, мають постійне місце перебування в Україні, можуть займатися ЗЕД згідно із законами України.
4.	Структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності (філії, відділення), які не є юридичними особами але мають постійне місцезнаходження в Україні.
5.	Сільні підприємства , які зареєстровані і мають постійне місце перебування в Україні.
6.	Інші суб'єкти господарської діяльності , передбачені законодавством України.

СУБ'ЄКТИ МАКРОРІВНЯ	
1.	Україна як держава в особі її повноважних органів в межах їх компетенції. До державних органів належать: Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Національний банк України, Державна митна служба, Міністерство фінансів, Міністерство економіки, галузеві міністерства і відомства територіально-регіональні та місцеві органи влади.
2.	Недержавні органи управління економікою, до яких належать: торгово-промислові палати; Рада експертів при Кабінеті Міністрів, товарні, валютні, фондові біржі, асоціації, спілки.

СУБ'ЄКТИ МІЖДЕРЖАВНОГО РІВНЯ	
1.	Загальноекономічні міждержавні організації орієнтовані на налагодження, координації та співробітництва країн для вирішення широкого кола економічних проблем, а також політичних, соціально-культурних, екологічних та ін.
2.	Міжнародні неурядові економічні організації - це об'єднання національних організацій, союзів, груп і окремих осіб, що ґрунтуються на неурядових угодах.
3.	Міжнародні організації з регулювання світової торгівлі здійснюють координацію і багатостороннє регулювання міждержавних торгово-економічних відносин.
4.	Міжнародні валютно-кредитні організації сприяють здійсненню валютно-кредитних відносин і розрахункових операцій між країнами

Рис. 2.38. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності

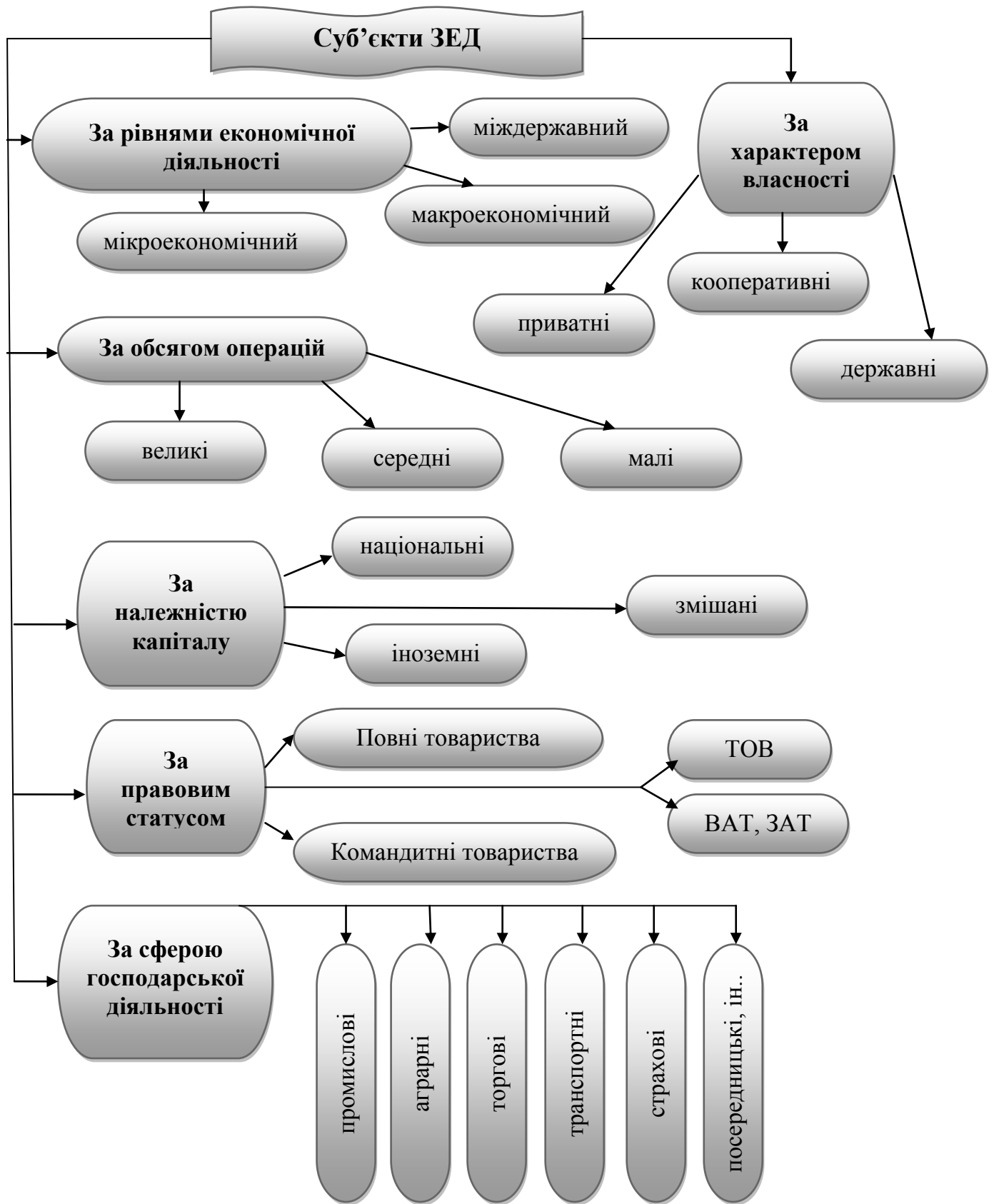

Рис. 2.39. Класифікація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

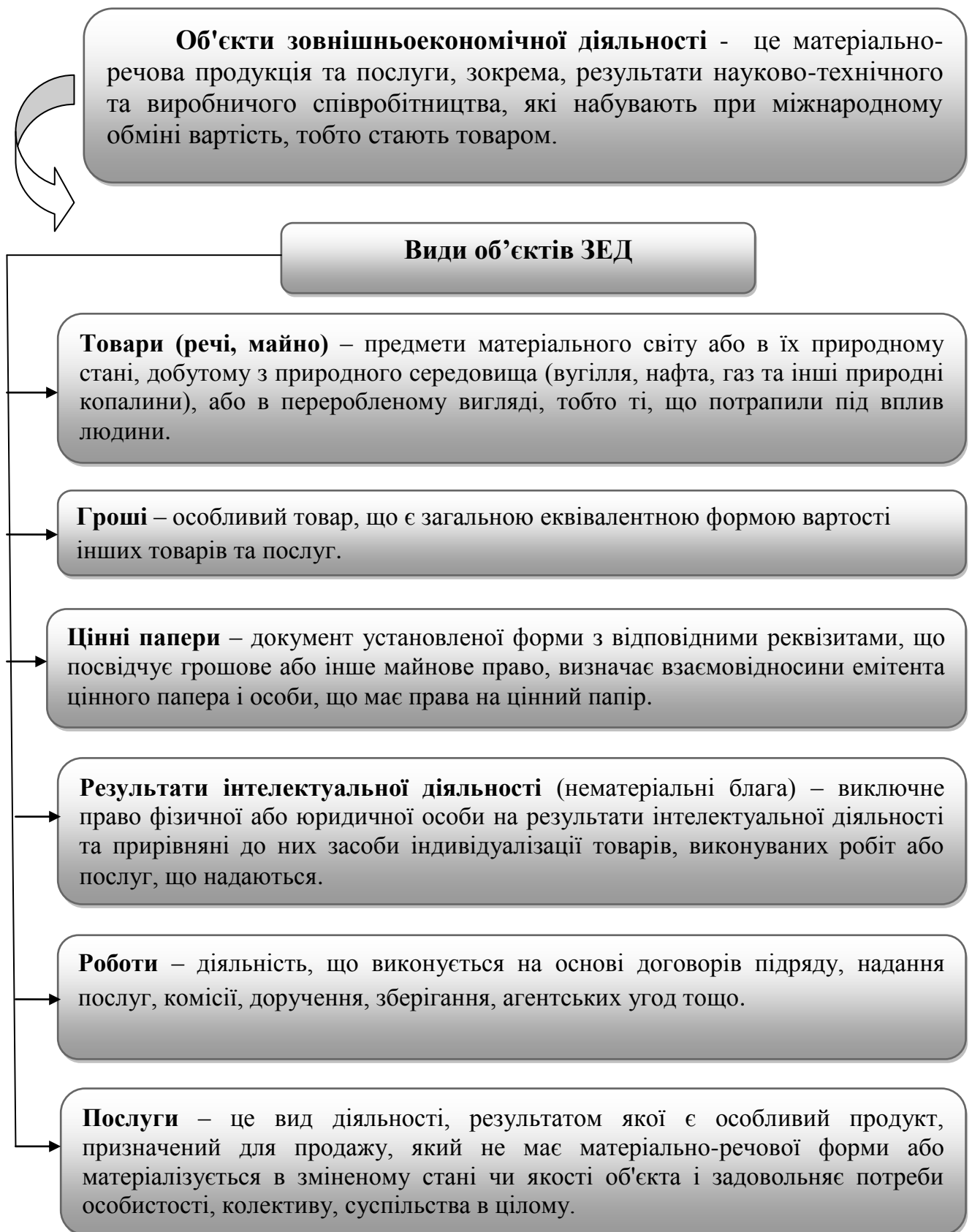

Рис. 2.40. Сутність об'єктів ЗЕД та їх види

3. Форми та класифікація зовнішньоекономічних зв'язків.

Зовнішньоекономічні зв'язки – система господарських зв'язків між національними економіками різних країн, що здійснюється на основі міжнародного поділу та інтеграції праці.

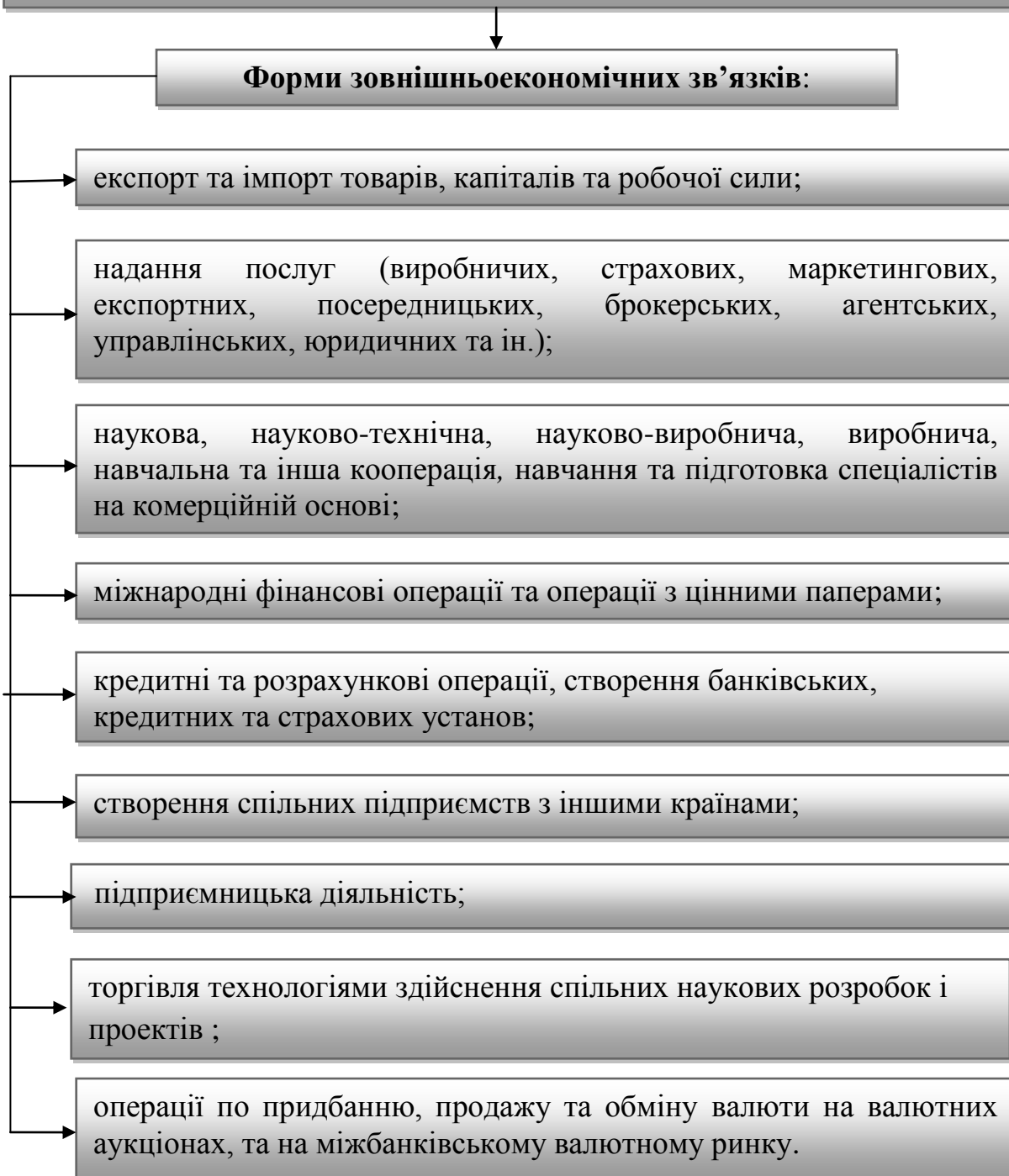

Рис. 2.41. Суть та форми зовнішньоекономічних зв'язків

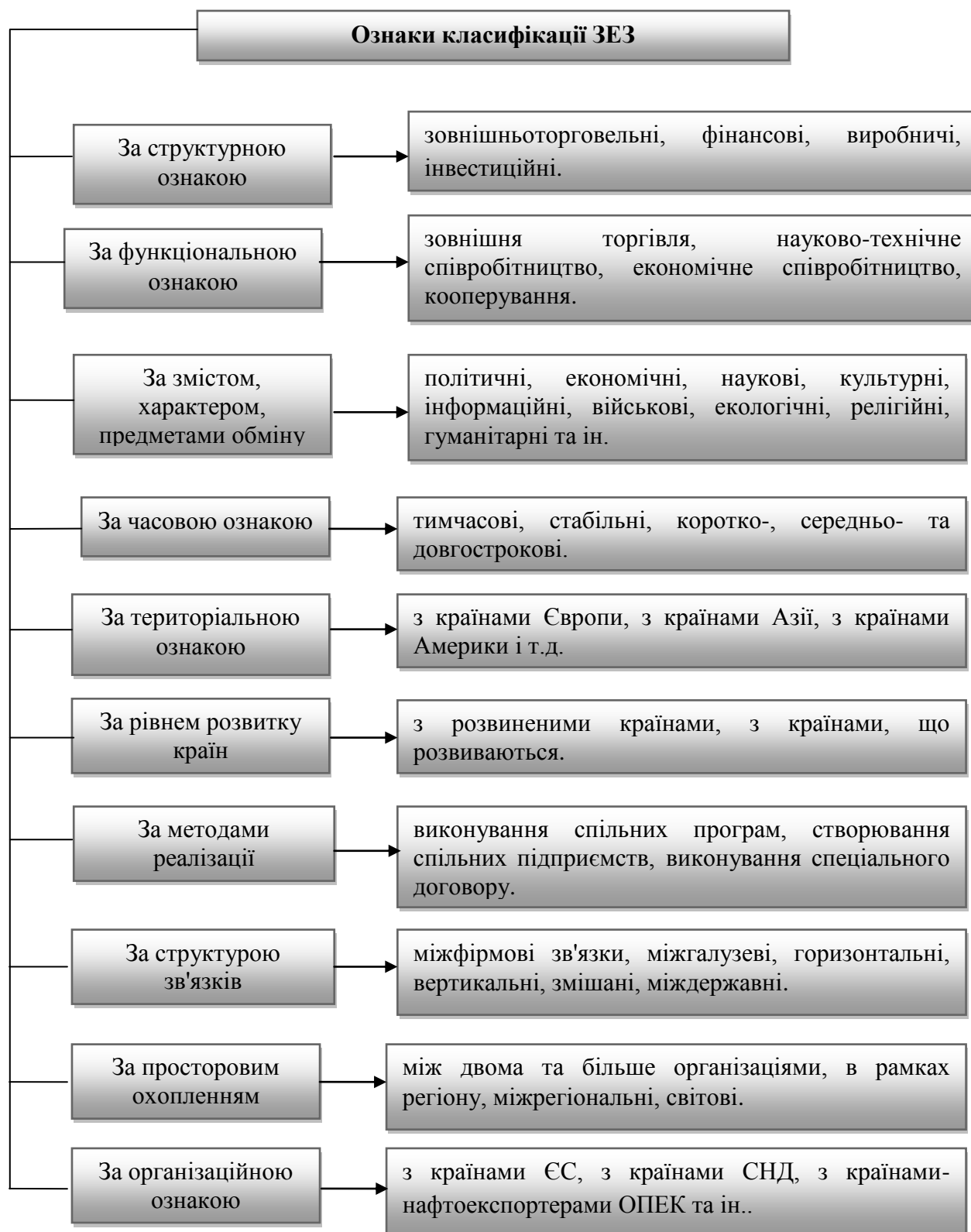

Рис. 2.42. Класифікація зовнішньоекономічних зв'язків (ЗЕЗ)

4. Основні напрями реалізації зовнішньоекономічної політики.

Зовнішньоекономічна політика – цілеспрямована діяльність держави щодо формування та використання зовнішньоекономічних зв'язків для зміцнення свого потенціалу (політичного, економічного, військового, соціального, екологічного тощо) та ефективної участі у світовій економіці.

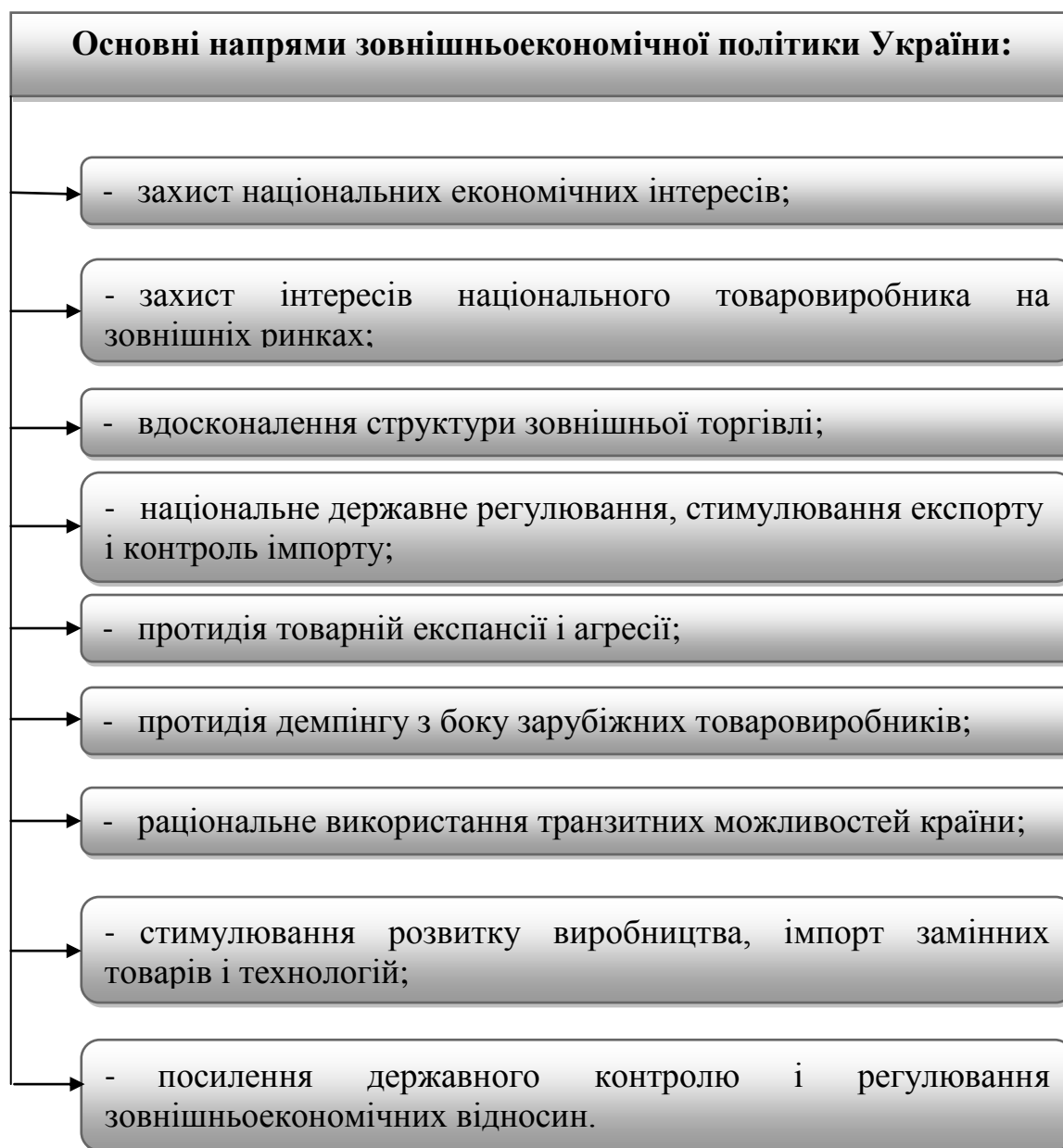

Рис. 2.43. Зовнішньоекономічна політика та її напрями

? Контрольні питання

1. Які принципи зовнішньоекономічної діяльності Ви знаєте?
2. Дайте визначення суб'єктів і об'єктів ЗЕД.
3. Розкрийте сутність зовнішньоекономічних зв'язків та назвіть їхні основні форми.
4. Дайте визначення зовнішньоекономічної політики.
5. Назвіть основні напрями зовнішньоекономічної політики України.

Завдання

1. Розрахувати основні показники результативності і динаміки зовнішньої торгівлі сільськогосподарської продукції Миколаївської області (табл. 1). Зробити висновки.

Таблиця 1

Основні показники результативності і динаміки зовнішньої торгівлі сільськогосподарської продукції Миколаївської області

Показники	Роки				
	2010	2015	2016	2017	2018
Експорт товарів, млн дол. США	1597,1	1603,1	1666,4	1900,6	2112,6
Коефіцієнт зростання експорту	-				
Імпорт товарів, млн дол. США	866,1	574,7	685,8	781,7	740,0
Коефіцієнт зростання імпорту	-				
Зовнішньоторговельний оборот, млн дол. США					
Коефіцієнт зростання ЗТО					
Сальдо зовнішньої торгівлі товарами					
Коефіцієнт покриття імпорту експортом					

2. За даними таблиці 2 визначити окремі показники рівня економічної безпеки України, зробити висновки.

Таблиця 2

Розрахунок окремих показників рівня зовнішньоекономічної безпеки України

Показники	Роки		
	2016	2017	2018
Валовий внутрішній продукт, млрд. грн.	2385,4	2983,9	3558,7
Обсяг експорту товарів, млрд. грн.	36361,7	43264,7	47335,0
Обсяг імпорту товарів, млрд. грн.	39249,8	49607,2	57187,6
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, разів			
Відношення обсягу експорту до ВВП, %			
Відношення обсягу імпорту до ВВП, %			

Тести для самоконтролю

1. Діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, основана на взаємовідносинах як на території України, так і за її межами це:

- А) зовнішньоекономічні зв'язки;
- Б) зовнішньоекономічна діяльність;
- В) зовнішньоекономічна політика;
- Г) зовнішньоінвестиційна політика.

2. Фізичні та юридичні особи, структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, спільні підприємства це:

- А) суб'єкти мікроекономічного рівня;
- Б) суб'єкти макроекономічного рівня;
- В) суб'єкти міждержавного рівня;
- Г) суб'єкти наддержавного рівня.

3. Держава, недержавні органи це:

- А) суб'єкти мікроекономічного рівня;
- Б) суб'єкти макроекономічного рівня;
- В) суб'єкти міждержавного рівня;
- Г) суб'єкти наддержавного рівня.

4. За рівнями економічної діяльності суб'єкти ЗЕД класифікуються:

- А) приватний, кооперативний, державний;
- Б) національний, іноземний, посередницький;
- В) торговий, мікроекономічний, страховий;
- Г) мікроекономічний, макроекономічний, міждержавний.

5. Особливий товар, що є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів та послуг це:

- А) послуги;
- Б) цінні папери;
- В) гроші;
- Г) майно.

6. Діяльність, що виконується на основі договорів підряду, надання послуг, комісії, доручення, зберігання, агентських угод:

- А) роботи;
- Б) цінні папери;
- В) гроші;
- Г) майно.

7. Вид діяльності, результатом якої є особливий продукт, призначений для продажу, який не має матеріально-речової форми:

- А) роботи;
- Б) послуги;
- В) гроші;
- Г) майно.

8. Система господарських зв'язків між національними економіками різних країн, що здійснюється на основі міжнародного поділу та інтеграції праці це:

- А) зовнішньоекономічні зв'язки;
- Б) зовнішньоекономічна діяльність;
- В) зовнішньоекономічна політика;
- Г) зовнішньоінвестиційна політика.

9. Цілеспрямована діяльність держави щодо формування та використання зовнішньоекономічних зв'язків для зміцнення свого потенціалу та ефективної участі у світовій економіці це:

- А) зовнішньоекономічні зв'язки;
- Б) зовнішньоекономічна діяльність;
- В) зовнішньоекономічна політика;
- Г) зовнішньоінвестиційна політика.

10. Ввезення на митну територію країни товарів і послуг із-за кордону без зобов'язання про зворотний вивіз це:

- А) імпорт;
- Б) експорт;
- В) реімпорт;
- Г) реекспорт.

Тема 2.6. Інтеграція національної економіки у світове господарство.

1. Сутність, передумови та цілі міжнародної економічної інтеграції.
2. Етапи та особливості розвитку інтеграційних процесів.
3. Сучасні інтеграційні угруповання країн.
4. Інтеграція України у світовий економічний простір.

Основні поняття і терміни: інтеграція, міжнародний поділ праці, міжнародна економічна інтеграція, передумови міжнародної економічної інтеграції, рівні інтеграційних процесів, преференційні угоди, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повний (політичний) союз, «ефект доміно», демонстраційний ефект, динамічні ефекти, статичні ефекти.

1. Сутність, передумови та цілі інтеграції національної економіки у світове господарство.

Економічна інтеграція - це об'єктивний процес розвитку глибоких, стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, створення міжнародних господарських комплексів у межах держави.

Таблиця 2.13

Основні поняття в галузі «інтеграції економіки»

Поняття	Сутність та /або особливості
Інтеграція	(від лат. – цілий та відновлювати, поповнювати) означає поєднання в ціле окремих частин, елементів, які набувають деяких ознак цілого.
Процеси міжнародної економічної інтеграції	зумовлені розвитком і поглибленням міжнародного поділу праці; активізувалися у другій половині ХХ століття.
Міжнародний поділ праці (МПП)	це найвищий ступінь розвитку суспільно-територіального поділу праці між країнами, основою якого є економічно вигідна спеціалізація окремих країн і обмін випущеною продукцією визначеної кількості та якості.
Міжнародна економічна інтеграція	це закономірний та цілеспрямований процес взаємодії національних економік, який ґрунтується на їхніх економічних та політичних інтересах, реалізується у формі міждержавних угод та регулюється на міждержавному рівні.

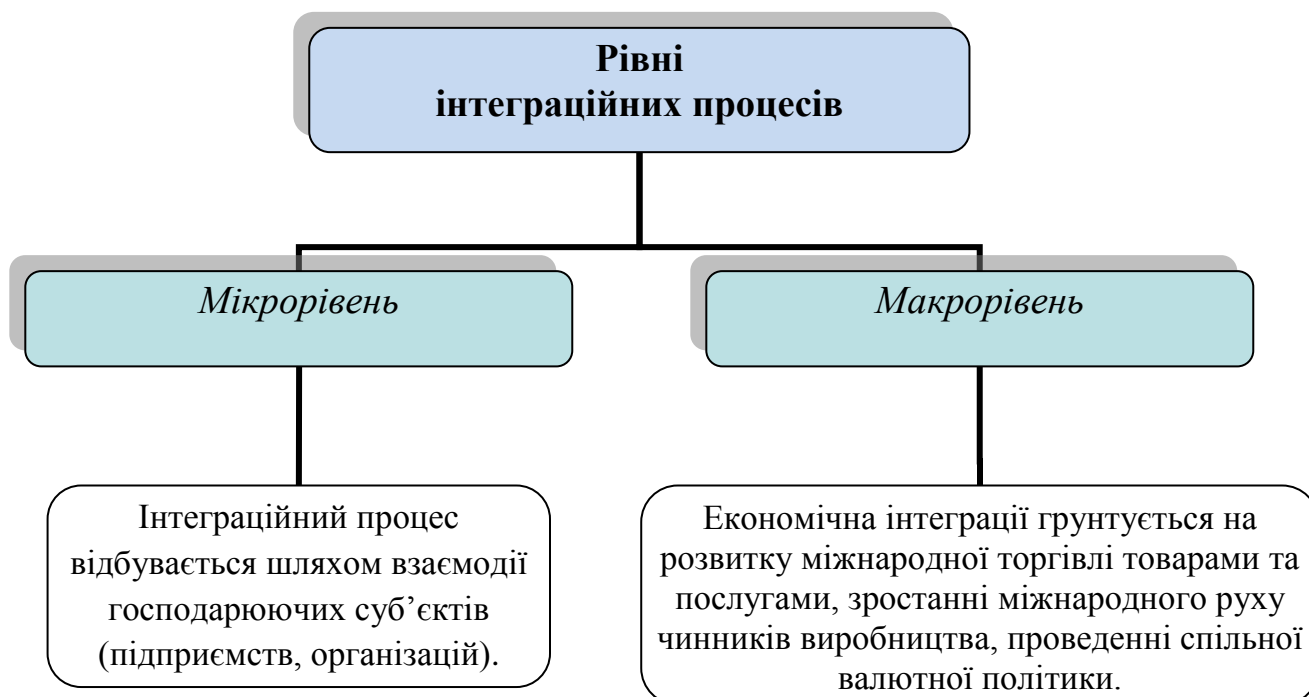

Рис. 2.44. Рівні інтеграційних процесів

Рис. 2.45. Основні чинники, котрі не сприяють або унеможливають інтеграційні процеси

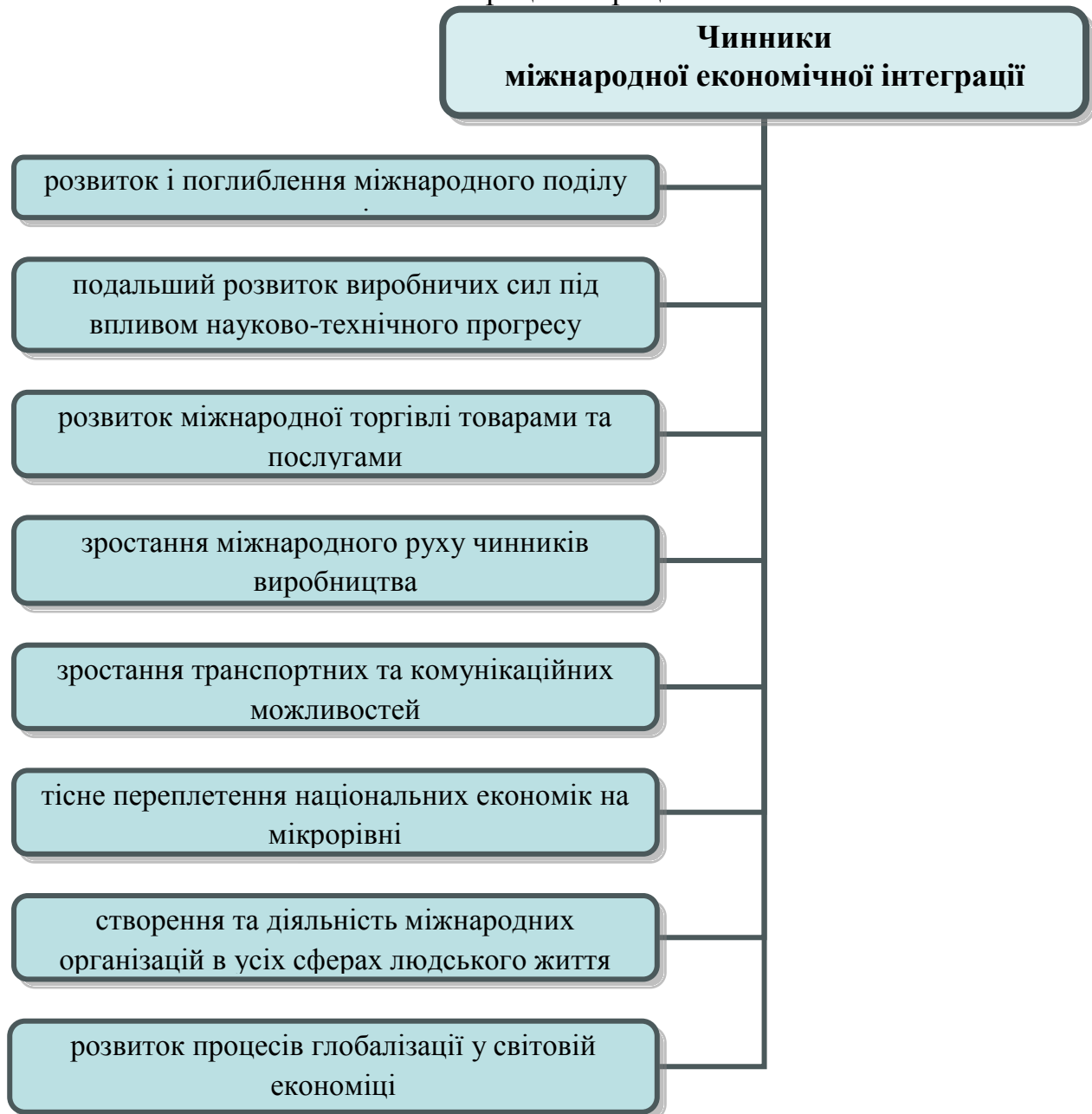

Рис. 2.46. Чинники, які сприяють міжнародній економічній інтеграції

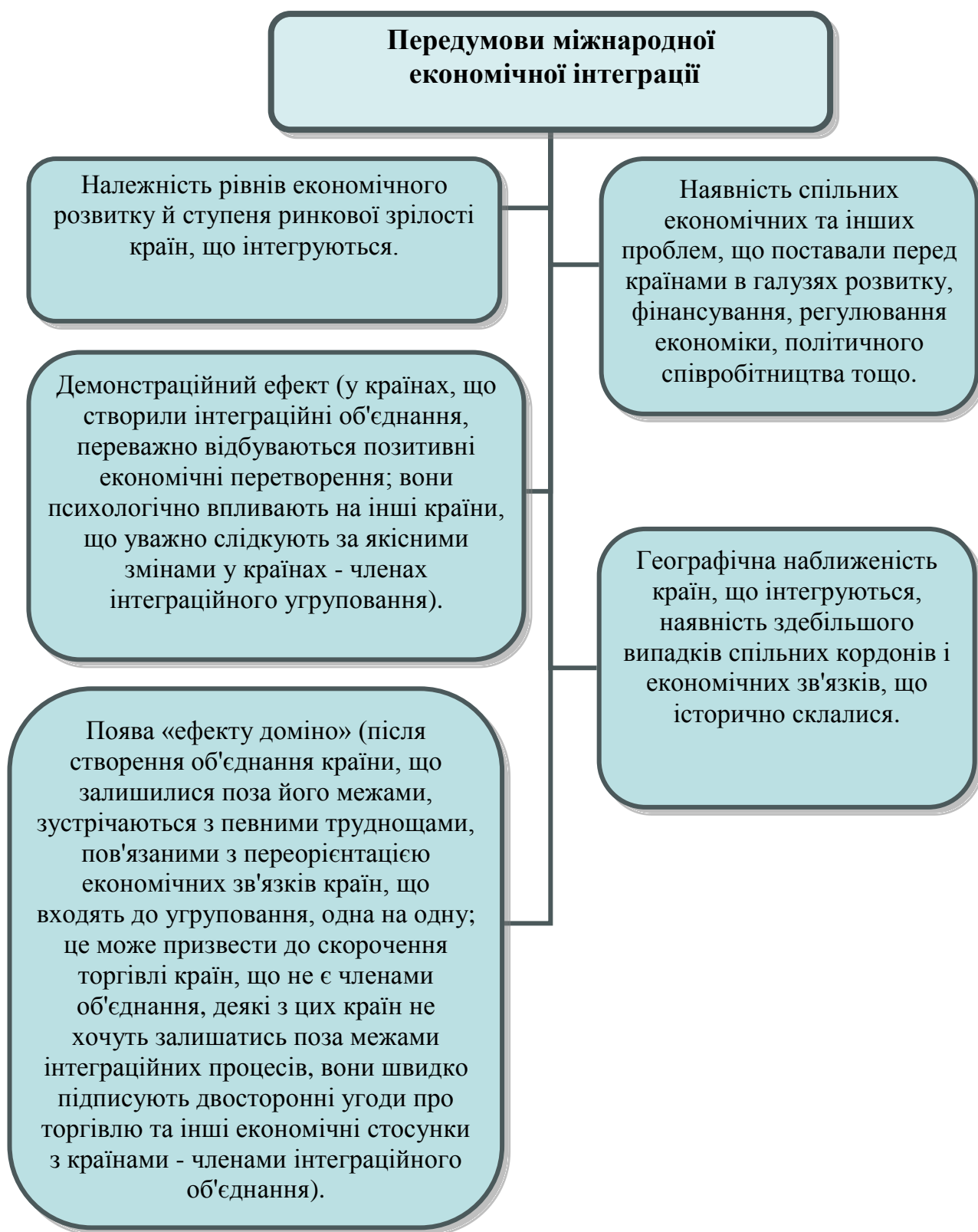

Рис. 2.47. Основні передумови міжнародної економічної інтеграції

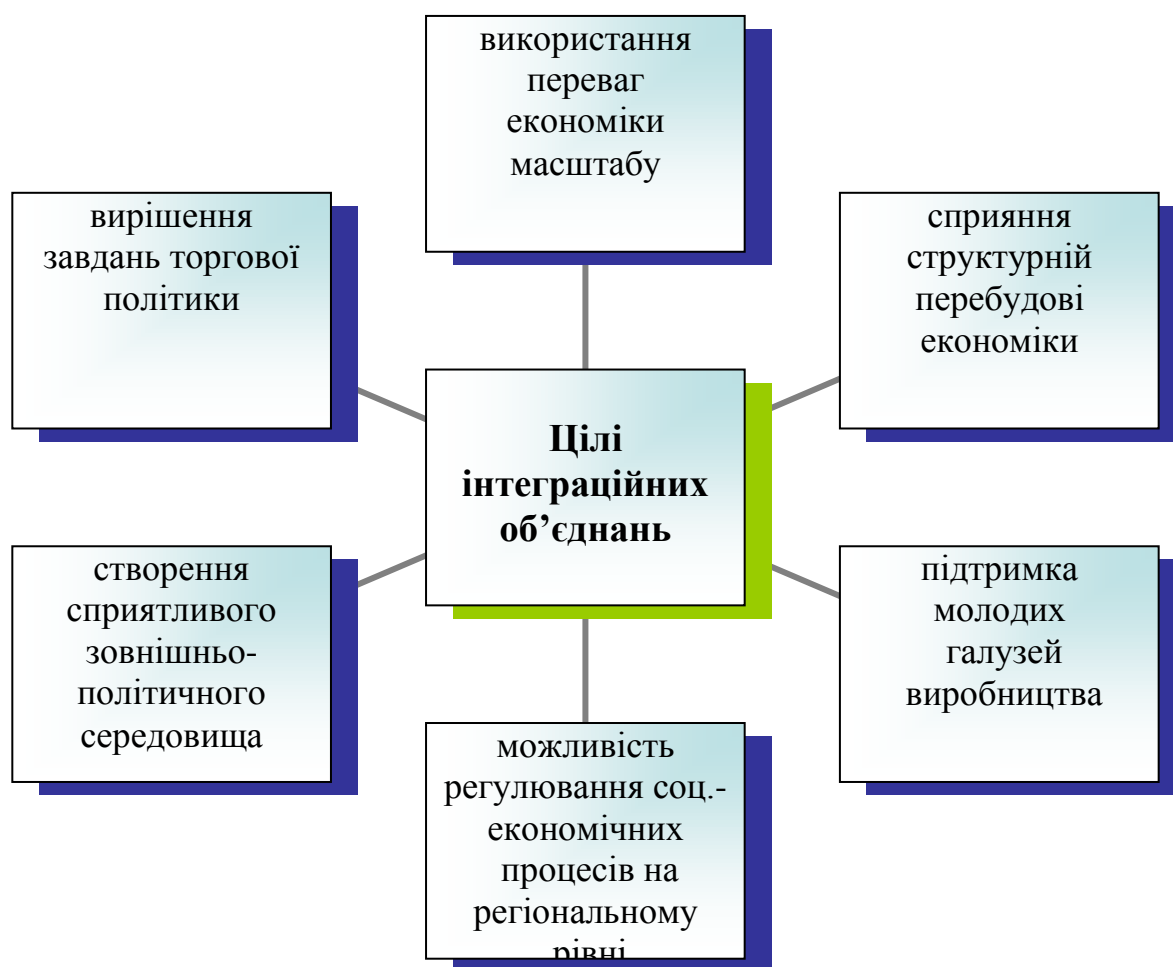

Рис. 2.48. Основні цілі інтеграційних об'єднань

Таблиця 2.14

Можливі наслідки в економіці країн, що створили або увійшли до інтеграційного об'єднання

Позитивні зміни	Негативні наслідки
– зростання масштабів виробництва та прискорення темпів взаємної торгівлі;	– ресурси можуть відпливати із менш розвинених країн-учасниць об'єднання до більш розвинених; – може зрости кількість зливань, що посилює панування монополій, а це вестиме до зростання цін на відповідну продукцію.
– зниження рівня зростання цін;	
– покращання якості товарів та послуг, що зумовлено зростанням конкуренції між виробниками різних країн;	
– скорочення неефективних виробництв.	

2. Етапи розвитку інтеграційних процесів.

Рис. 2.49. Сутність та значення преференційних торгових угод

Таблиця 2.15
Етапи міжнародної економічної інтеграції та їх особливості

Етапи / Особливості	Ліквідація митних бар'єрів у взаємній торгівлі	Єдині тарифи стосовно третіх країн	Вільне пересування капіталів, робочої сили	Узгодження економічної політики	Здійснення єдиної економічної політики
Зона вільної торгівлі	+	-	-	-	-
Митний союз	+	+	-	-	-
Спільний ринок	+	+	+	-	-
Економічний союз	+	+	+	+	-
Повна інтеграція	+	+	+	+	+

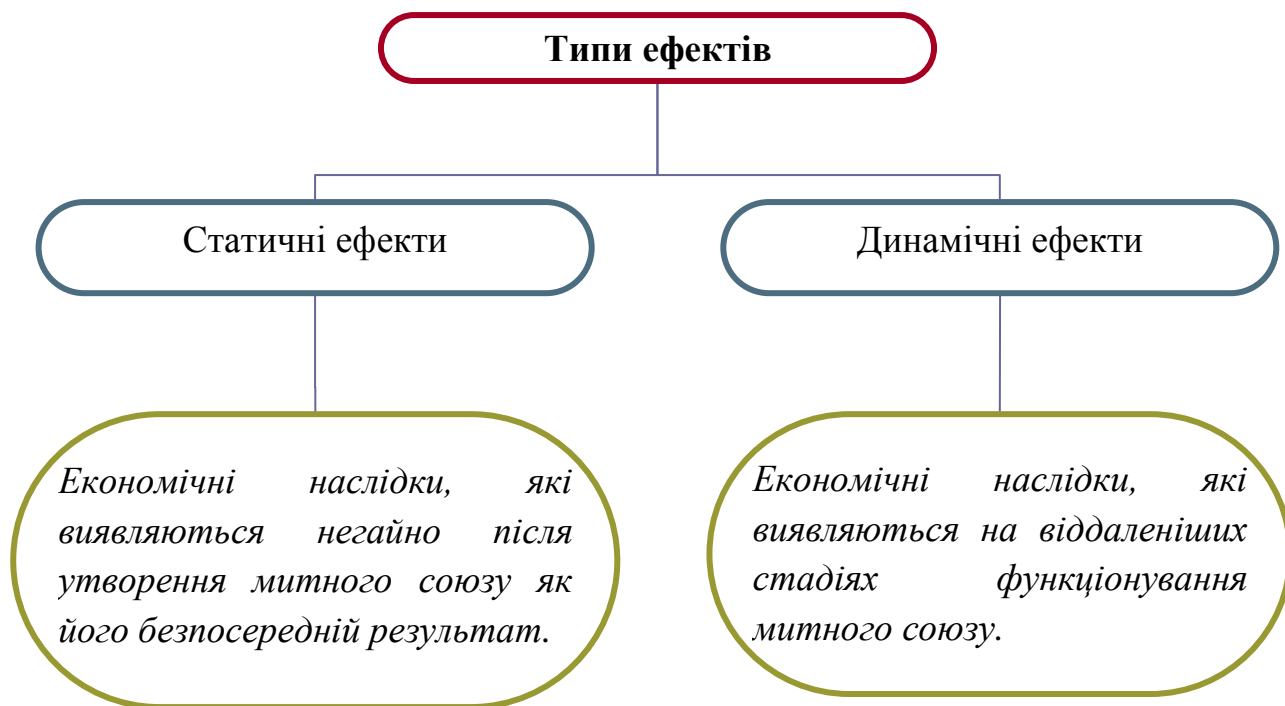

Рис. 2.50. Типи ефектів економіки країн згідно з теорією митного союзу Джекоба Вайнера

Таблиця 2.16

Форми міжнародної економічної інтеграції та їх зміст

Основні форми	Суть
Зона вільної торгівлі	пільгова зона регіонального типу, у межах якої підтримується вільна від митних і кількісних обмежень міжнародна торгівля країн, які входять у гаку зону; сприяють зростанню внутрішньої, а на цій основі і взаємної торгівлі країн-членів.
Митний союз	спільна митна територія двох і більше країн з повною ліквідацією мит у взаємних відносинах і з єдиним митним тарифом відносно третіх країн.
Спільний ринок	об'єднання національних ринків декількох країн в єдиний великий ринок з вільним переміщенням у його межах капіталів, товарів, послуг і робочої сили.
Економічний союз	об'єднання національних економік декількох країн на основі митного союзу, спільного ринку, уніфікації фінансових систем і проведення спільної валютної політики.
Повна інтеграція	об'єднання країн на основі укладення спільного договору з метою проведення спільної політики у всіх сферах суспільного життя.
Міжнародні організації, угруповання	об'єднання країн чи інших суб'єктів за окремими інтересами (або групою окремих інтересів) для спільного здійснення різноманітних заходів, спрямованих на їхнє задоволення.

Таблиця 2.17

Наслідки від утворення митного союзу

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
<p>– зростає конкуренція між виробниками з різних країн, яка стримує ріст цін, призводить до покращання якості товарів, стимулює створення та впровадження нових технологій тощо;</p>	<p>– за певних обставин може відбуватися відплив ресурсів із менш розвинених в економічному сенсі країн - членів союзу до більш розвинених або у напрямку до географічного центру союзу з метою зниження транспортних витрат;</p>
<p>– країни-учасниці користуються перевагами економії масштабу виробництва, що дає змогу збільшувати обсяги виробництва та скорочувати витрати;</p>	<p>– у разі встановлення тісніших інтеграційних зв'язків між окремими фірмами країн-учасниць може виникнути олігопольний зговір, який тягне за собою зростання цін на відповідну продукцію; може зрости кількість зливань, що посилить панування монополій;</p>
<p>– збільшується приплив іноземних інвестицій, оскільки корпорації з країн, що не входять до союзу, прагнуть зберегти за собою певний сегмент закритого митним бар'єром ринку за рахунок створення підприємств всередині країн, що інтегруються;</p>	<p>– від збільшення масштабів виробництва може виникнути ефект втрат, пов'язаний з формуванням надто великих компаній, які стають неефективними через зайву бюрократизацію та інші чинники;</p>
<p>– позиція кожної з країн-учасниць інтеграційного угруповання на торгових та економічних переговорах є вигіднішою порівняно із становищем окремої країни, що не входить до союзу, і це може забезпечити для країни-учасниці вигідні умови торгівлі або інші переваги.</p>	<p>– за певних обставин витрати на функціонування союзу можуть бути надзвичайно високими, особливо у разі відсутності належного контролю з здійснюваними союзом витратами.</p>

3. Сучасні інтеграційні угруповання країн.

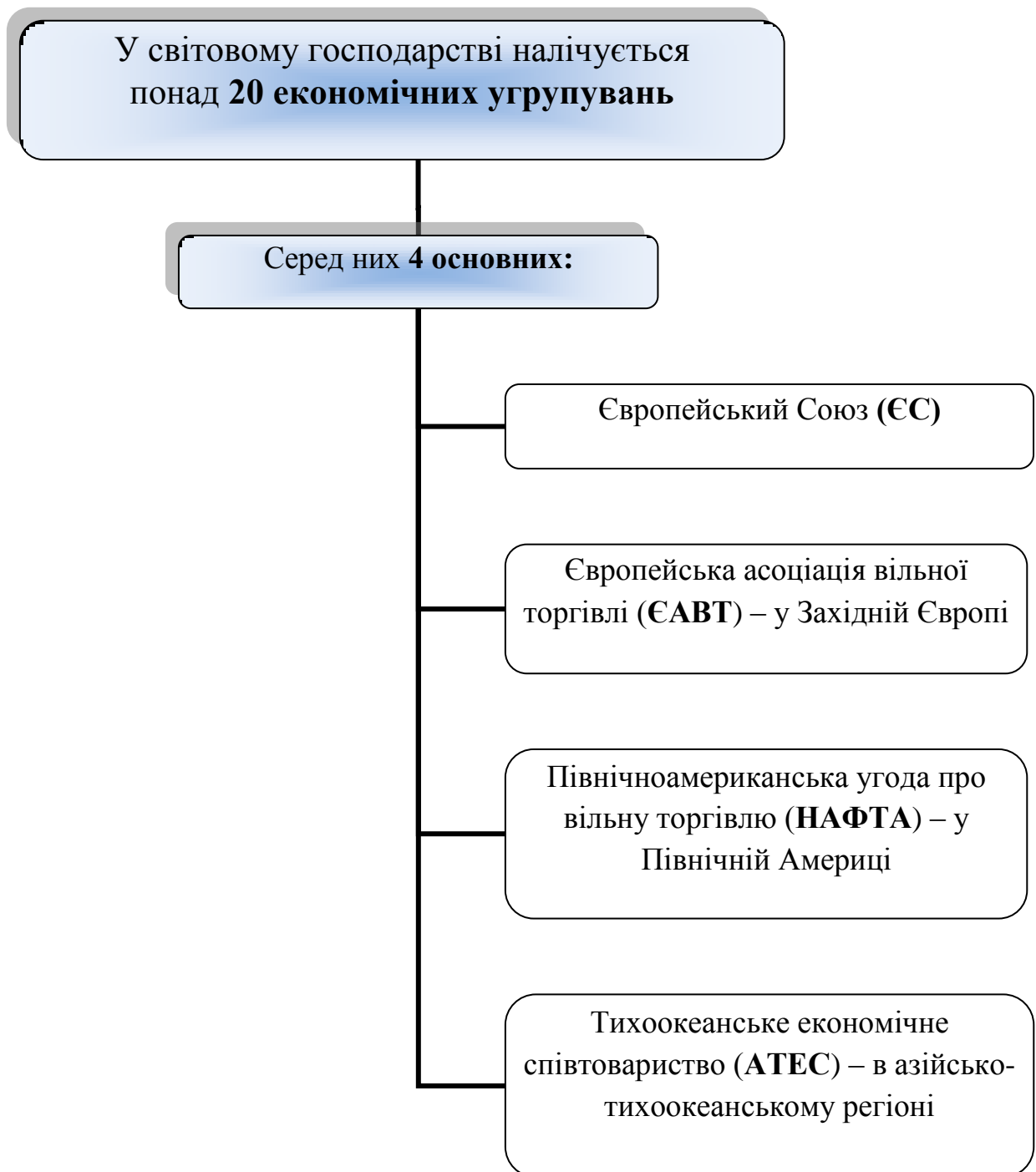

Рис. 2.51. Основні світові економічні угруповання

Таблиця 2.18

Окремі історичні факти основних економічних угруповань

Економічну групування	Рік утворення	Країни-засновники	Механізм функціонування
ЄС	1967 р	ФРН, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія і Люксембург	ґрунтується на політико-правовій системі управління, яку утворюють наднаціональні або міждержавні органи та елементи національно-державного регулювання.
ЄАВТ	1960 р.	Австрія, Франція, Ісландія, Норвегія, Швеція, Швейцарія, Великобританія, Данія, Португалія	являє собою зону вільної торгівлі, причому режим вільного безмитного товарообігу між країнами-членами діє лише для промислових товарів, не поширюється на аграрну продукцію; принципи: зберігається зовнішньоторгова автономія і власні мита в торгівлі з 3-ми країнами, не існує єдиного митного тарифу; відсутні наднаціональні органи; рада, в яку входять представники усіх країн-членів, приймає рішення лише одноголосно; її країни-члени частково не відмовляються від свого суверенітету.
НАФТА	1988 р.	Канада, США	передбачає поступову ліквідацію тарифних і нетарифних обмежень у взаємній торгівлі; спрощення умов взаємних капіталовкладень; порядок врегулювання торгових конфліктів між її учасниками.
МЕРКОСУР	1995 р.	Аргентина, Бразилія, Уругвай та Парагвай	створення нового потужного регіонального торговельно-економічного блоку, який об'єднує країни з населенням загальною чисельністю понад 200 млн осіб і сумарним ВВП понад 550 млрд дол.
Союз Арабського Магрибу	1989 р.	Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко та Туніс	організація економічної співпраці на рівні регіональної інтеграції, але широкої співпраці не вдалося досягти через замкненість національних кордонів, економічну відсталість та відсутність міждержавних зв'язків.
АТЕС	1989 р.	Японія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, більшість країн Східної і Південно-Східної Азії	створення системи вільної і відкритої торгівлі та ліберального інвестиційного режиму; основні принципи діяльності: рівноправне партнерство; схильність до відкритого діалогу й досягнення консенсусу у обговоренні найважливіших проблем; взаємовигода економічного співробітництва з урахуванням країн, що розвиваються.

Таблиця 2.19

Участь України в основних міжнародних організаціях

Назва об'єднання	Рік утворення	Країни-засновники	Мета та/ або особливості діяльності
Організація Об'єднаних Націй (ООН)	1947 р.	Білорусь, Великобританія, Бельгія, Данія, Греція, Ісландія, Україна, Польща, Росія, США, Словачія, Турція, Франція, Чехія, Швеція тощо	підтримання та зміцнення миру й міжнародної безпеки, розвиток співробітництва між державами світу.
Співдружність Незалежних Держав (СНД)	1991 р.	Білорусь, Російська Федерація, Україна	добровільне об'єднання суверенних країн як самостійних і рівноправних суб'єктів міжнародного права з метою регулювання політичного, економічного, гуманітарного, культурного, екологічного та іншого співробітництва держав-учасниць за допомогою міжнародно-правових засобів, міждержавних договорів й угод.
Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)	1992 р.	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Туреччина, Україна	об'єднання країн для створення спільного ринку, здійснення спільних капіталовкладень, розвитку спільних транспортних та комунікаційних систем.
ГУУАМ	2001 р.	Грузія, Україна, Узбекистан, Азербайджан, Молдова	сприяння транспортуванню газу з Центральної Азії й азербайджанської нафти на Захід.

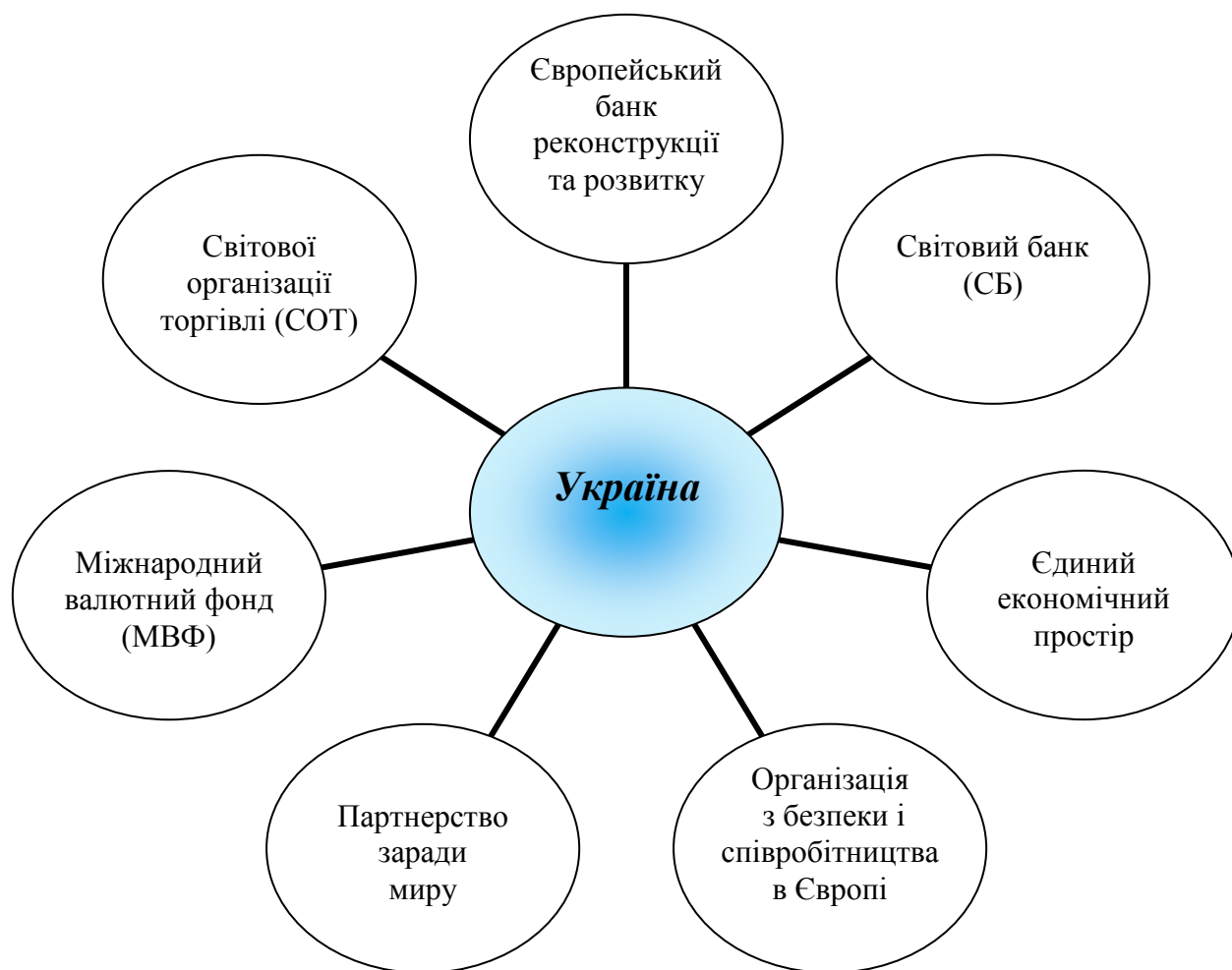

Рис. 2.52. Найважливіших міжнародні організацій, учасником яких є Україна

Рис. 2.53. Організації, в які може в майбутньому вступити Україна

? Контрольні питання

1. Розкрийте сутність поняття «інтеграція».
2. Назвіть основні чинники, які сприяють міжнародній економічній інтеграції.
3. У чому полягає мета економічної інтеграції?
4. Назвіть основні передумови міжнародної економічної інтеграції.
5. Які переваги дає участь в інтеграційних угрупованнях національній економіці?
6. Які типи ефектів виникають в економіці внаслідок міжнародної економічної інтеграції?
7. Охарактеризуйте етапи розвитку інтеграційних процесів.
8. В чому полягає відмінність між митним та економічним союзами?
9. Назвіть найрозвиненіші у світі інтеграційні угруповання.
10. У яких інтеграційних об'єднаннях бере участь Україна?

Завдання

1. Порівняти Україну з кількома країнами Європейського Союзу за основними показниками економічного розвитку (табл. 1). Найбільшими країнами ЄС є Франція, Іспанія, Швеція, Німеччина, Польща, Італія.

Зробити висновки.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика економічного розвитку України і деяких країн ЄС

Показники	Україна		
Середньорічна чисельність населення, млн			
– 201_р.			
– 202_р.			
– 202_р.			
Щільність населення, осіб на 1 км ²			
– 201_р.			
– 202_р.			
– 202_р.			
Сумарний коефіцієнт народжуваності			
– 201_р.			
– 202_р.			
– 202_р.			
Рівень безробіття, %			
– 201_р.			
– 202_р.			
– 202_р.			

Продовження табл. 1

Середньомісячна заробітна плата, дол. США			
- 201_р.			
- 202_р.			
- 202_р.			
Темпи приросту ВВП, % до попереднього року			
- 201_р.			
- 202_р.			
- 202_р.			
ВВП на 1 особу, дол. США за ПКС 2010 року			
- 201_р.			
- 202_р.			
- 202_р.			
Темпи приросту промислової продукції, % до попереднього року			
- 201_р.			
- 202_р.			
- 202_р.			
Зміна споживчих цін, % до попереднього року			
- 201_р.			
- 202_р.			
- 202_р.			
Зміни цін виробників промислової продукції, % до попереднього року			
- 201_р.			
- 202_р.			
- 202_р.			
Експорт-імпорт давальницької сировини за країнами, тис.дол. США			
- 201_р.			
- 202_р.			
- 202_р.			

Джерело: інформація Державної служба статистики України [42]

Тести для самоконтролю

1. Поняття «інтеграція» в перекладі з латинської мови означає:

- А) правила гри;
- Б) поєднання в ціле;
- В) нововведення;
- Г) головні пізнання.

2. Інтеграційні процеси активізувались у другій половині....

- А) ХХ століття;
- Б) ХХІ століття;
- В) ХІХ століття;
- Г) Х століття.

3. Найвищий ступінь розвитку суспільно-територіального поділу праці між країнами, основою якою є економічно вигідна спеціалізація окремих країн на виробництві певних видів продукції і обмін випущеною продукцією визначеної кількості та якості – це...

- А) зовнішні зв'язки;
- Б) міжнародний поділ праці;
- В) зовнішньоекономічний потенціал;
- Г) міжнародні об'єднання та організації.

4. Основні етапи міжнародної економічної інтеграції:

А) зона вільної торгівлі, економічний та митний союзи, спільний ринок, повна інтеграція;

- Б) економічний розвиток, економічне зростання, інновації;
- В) пік, криза, депресія, пожвавлення;
- Г) ретроспекція, діагноз, перспекція.

5. Теорію економічної інтеграції, зокрема митних союзів, розробив...

- А) канадський учений Джекоб Вайнер;
- Б) німецький економіст Альфред Вебер
- В) англійський вчений Йоган Генріх фон Тьонен
- Г) англійський економіст Дж. Кейнс.

6. Згідно з теорією митного союзу в економіці виникають два типи ефектів:

- А) статичні і динамічні;
- Б) активні і пасивні;
- В) немінучі і постійні;
- Г) позитивні і негативні.

7. Яка форма інтеграції передбачає створення пільгової зони регіонального типу, у межах якої відбувається повна відміна митних тарифів у взаємній торгівлі за збереження національних митних тарифів у відносинах з третіми країнами?

- А) економічний союз;
- Б) митний союз;
- В) зона вільної торгівлі;
- Г) спільний ринок.

8. Якому рівню економічної інтеграції характерна узгоджена відміна групою країн національних митних тарифів, введення спільного митного тарифу та єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі щодо третіх країн?

- А) економічний союз;
- Б) митний союз;
- В) зона вільної торгівлі;
- Г) спільний ринок.

9. *Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Організація міжнародної цивільної авіації, Світова організація торгівлі – найважливіші глобальні організації, з якими Україна...*

- А) в перспективі прагне органічно поєднатися;
- Б) активно співпрацює;
- В) веде переговори;
- Г) завершує процеси вступу.

10. *У яких інтеграційних об'єднаннях бере участь Україна?*

- А) Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС);
- Б) Співдружність Незалежних Держав (СНД)
- В) міжнародна організація ГУУАМ;
- Г) всі відповіді вірні.

11. *Інтеграційне угруповання, яке створене у 1960 році в Стокгольмі для полегшення і розширення торгівлі між країнами-членами: Австрією, Францією, Ісландією, Норвегією, Швецією, Швейцарією, Великобританією, Данією, Португалією, – це...*

- А) Європейська асоціація вільної торгівлі;
- Б) Тихоокеанське економічне співтовариство;
- В) Північноамериканська угода про вільну торгівлю;
- Г) Європейський Союз.

12. *Механізм функціонування якого інтеграційного угруповання країн ґрунтується на політико-правовій системі управління, яку утворюють наднаціональні або міждержавні органи та елементи національно-державного регулювання?*

- А) Європейська асоціація вільної торгівлі;
- Б) Тихоокеанське економічне співтовариство;
- В) Північноамериканська угода про вільну торгівлю;
- Г) Європейський Союз.

13. *Найрозвинутіше у світі інтеграційне угруповання, яке започатковане у 1967 році на основі злиття трьох організацій, створених шестіркою провідних країн – ФРН, Францією, Італією, Нідерландами, Бельгією і Люксембургом, – це...*

- А) Європейська асоціація вільної торгівлі;
- Б) Тихоокеанське економічне співтовариство;
- В) Північноамериканська угода про вільну торгівлю;
- Г) Європейський Союз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бородюк В. М. Структурный фактор в развитии экономики Украины / В. М. Бородюк. – К. : Наукова думка, 2004. – 117 с.
2. Богиня Д. П. Основи економіки праці : навч. посіб. / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К.: 2001. – 313 с.
3. Буряковський В. В. Національна економіка : навч. посіб. / В. В. Буряковський. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2007. – 310 с.
4. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 303–458.
5. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики / А. Г. Гранберг. – К. : Наукова думка, 2010.
6. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання, 2007. – 214 с.
7. Дієсперов В. С. Економіка сільськогосподарської праці / В. С. Дієсперов. – К. : ІАЕ УААН, 2004. – 488 с.
8. Економіка праці і соціально-трудова відносини : навч. посіб. / [В. М. Ковальов, В. С. Рижиков, О. Л. Єськов, І. М. Черненко, О. А. Атаєва.]; за ред. В. М. Ковальова. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 256 с.
9. Економіка праці і соціально-трудова відносини : навч. посіб. / [А. М. Мерзляк, Є. П. Михайлов, М. Х. Корецький, Г. О. Михайлова.]; за ред. Є. П. Михайлова. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 240 с.
10. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навч. посіб. / [Н. Д. Дарченко, В. С. Рижиков, О. Л. Єськов, О. М. Мікрюков.] – К: Центр учбової літератури, 2007 – 252 с.
11. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: монографія / за ред. В. М. Гейця. – К. : Інститут економіки і прогнозування, Фенікс, 2003. – 108 с.
12. Економічна теорія : підручник / за ред. В. М. Тарасевича. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 650–668.
13. Жук М. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / М. В. Жук, В. П. Круль. – К. : Кондор, 2014.
14. Завіновська Г. Т. Економіка праці : навч. посіб. / Г. Т. Завіновська. – К. : 2000. – 200 с.

15. Земельний кодекс України : редакція від 21.02.2020 р. [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
16. Злупко С. М. Перехідна економіка: сучасна Україна / С. М. Злупко. – К. : Знання, 2006. — 324 с.
17. Качан В. П. Розміщення продуктивних сил / В. П. Качан. – К. : Вища школа, 2015. – 375 с.
18. Качан В. П. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / В. П. Качан – К : Наукова думка, 2006.
19. Кистанов В. В. Территориальная организация производства / В. В. Кистанов. – М. : Эконом, 2010. – 387 с.
20. Ковалевський В. В. Розміщення продуктивних сил / В. В. Ковалевський. – К. : Т-во Знання 4 КОО, 2014. – 351 с.
21. Комарницький І. Ф. Економічна теорія : навч. посіб. / І. Ф. Комарницький. – Чернівці : «Буковина», 2006. – 334 с.
22. Лось В. А. Человек и природа / В. А. Лось. – М. : Высшая школа, 2013. – 180 с.
23. Минц А. А. Экономическая оценка природных ресурсов / А. А. Минц. – Москва : Знание, 2002. – 350 с.
24. Національна економіка : навч.-метод. посіб. / О. Є. Кузьмін, У. І. Когут, І. С. Проник, Г. Л. Вербицька. – Львів : НУ «Львівська політехніка», 2010. – 188 с.
25. Національна економіка : навч. посіб. / [В. В. Білоцерківський, О. О. Завгородня, В. К. Лебедева та ін.] ; за ред. В. М. Тарасевича. – К. : Центр учбової літератури , 2009. – 280 с.
26. Національна економіка : навч. посіб. / [Л. С. Гринів, М. В. Кічурчак та ін.] ; за ред. Л. С. Гринів. – К. : ППНВ, 2009. – 464 с.
27. Національна економіка : навч. посіб. для ВНЗ [Г. Г. Старостенко, С. В.Онишко, Т. В. Поснова та ін.]. – К. : Ліра, 2011. – 432 с.
28. Національна економіка : підручник / за ред. П. В. Круша. – К. : Каравела, Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
29. Національна економіка : тексти лекцій / [О. П. Тищенко, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін.] ; за ред. А. Г. Савченка. – К. : КНЕУ, 2007. – 464 с.
30. Некрасов Н. Н. Региональная экономика / Н. Н. Некрасов. – Москва : Экономика, 2002. – 250 с.

31. Оникненко В. В. Вопросы методологии. и методики исследования трудовых ресурсов / В. В. Оникненко. – К. : Наукова думка, 2000. – 230 с.
32. Папп В. В. Структурна трансформація економіки України у контексті євро інтеграційних процесів / В. В. Папп // Регіональна економіка. – 2008. – № 1 (47). – С. 23–31.
33. Про основні принципи розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : закон України // Голос України. – 2007. – 6 люте. – С. 8–10.
34. Прокопенко Н. Д. Анализ и прогнозирование развития экономики региона / Н. Д. Прокопенко, Ф. Е. Полонский. – К. : Наукова думка, 2005. – 226 с.
35. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки : навч. посіб. / Г. О. Пухтаєвич. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 25–32, 50–67.
36. Регіональна економіка : навч. посіб. / [І. В.Тараненко, С. С. Яременко, О. Г. Литвиненко та ін.] ; за ред. І. В. Тараненко. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 305 с.
37. Розміщення продуктивних сил : підручник / [В. В. Ковалевський, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенов та ін.] ; за ред. В. В. Ковалевського, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенова. – К. : Товариство «Знання» ; КОО, 2012.
38. Розміщення продуктивних сил : підручник для вузів / [В. В. Кістанов, Н. В. Копилов, А. Т. Хрущов та ін.] ; за ред. В. В. Кістанов, Н. В. Копилова. – М. : Економіка, 1994.
39. Розміщення продуктивних сил України : підручник / [Є. П. Качан, М. О. Ковтонюк, М. О. Петрига та ін.] ; за ред. Є. П. Качана. – К. : Вища школа, 2008.
40. Сацик В. І. Національні моделі економічних систем : навч. посіб. / В. І. Сацик. – К. : КНЕУ, 2010. — 319 с.
41. Сипаев Е. Д. Производственно-территориальные комплексы / Е. Д. Сипаев. – К. : Наукова думка, 2000. – 210 с.
42. Статистична інформація. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
43. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : Знання, 2004. – 262 с.

44. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
45. Тараненко І. В. Регіональна економіка : навч. посіб. / [І. В. Тараненко, О. В. Дашевська та ін.] ; за заг. ред. І. В. Тараненко. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 305 с.
46. Шаблій О. И. Социально-экономическая география Украины / О. И. Шаблій. – К. : Вища школа, 2005. – 450 с.
47. Шибанін В. С. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / В. С. Шибанін, О. І. Котикова. – Миколаїв : МНАУ, 2013. – 252 с.

Навчальне видання

КОТИКОВА

Олена Іванівна

ГОРОБЧЕНКО

Оксана Анатоліївна

ОЛІЙНИК

Тетяна Георгіївна

КРИЛОВА

Ірина Георгіївна

МЕЛЬНИК

Ірина Олегівна

КУПЧИШИНА

Ольга Анатоліївна

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

(у рисунках, схемах і таблицях)

Навчальний посібник

Формат 60×84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 11,4. Тираж 300 пр. Зам. № 534-574.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ

Товариство з обмеженою відповідальністю фірма «Іліон».

54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1506 від 25.09.2003 р.